

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ÇEŞİTLENEN HİZMETLER BAĞLAMINDA VAİZLERİN MESLEKİ
DENEYİMLERİ (TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ÖZTÜRK

**TRABZON
Aralık, 20**

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ÇEŞİTLENEN HİZMETLER BAĞLAMINDA VAİZLERİN MESLEKİ
DENEYİMLERİ (TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)**

Burak ÖZTÜRK

ORCID: 0009 - 0005 - 5005 - 8969

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi için Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Osman TAŞKIN

ORCID: 0000 - 0003 - 3962 - 936X

TRABZON

Aralık, 2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan ‘bilimsel intihal tespit programı’yla tarandığını ve hiçbir şekilde ‘intihal içermediğini’ beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Burak ÖZTÜRK

27 / 12 / 2024

ÖN SÖZ

Vaizler Diyanet İşleri Başkanlığı'na (DİB) bağlı olarak yaygın din eğitimi faaliyeti yürütmektedir. Bu anlamda vaizler DİB'in halka açılan kapıları olarak değerlendirilebilir. Vaizler, halkın dinî ihtiyacını karşılamak, onları din konusunda aydınlatmak ve dinî sorularına çözüm üretmekle mükelleftir. DİB'in son yıllardaki çalışmalarıyla, vaizlerin görev alanı oldukça genişlemiştir. Vaizler yalnızca camilerde değil; hastane, cezaevi, sevgi evi, huzur evi, KYK yurtları vb. mekanlarda dinî faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca vaizler; bağımlılıkla mücadele, gençlik koordinatörlüğü vb. görevler üstlenerek toplumun her kesimine ulaşmayı amaçlamaktadır.

Yaygın din eğitimi faaliyeti yürüten vaizlerin birtakım beklenti ve problemleri olabilir. Çalışmamız; vaizlerin sorun ve beklentilerini bilimsel açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda vaizlerin; vaiz olma sebepleri, yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri, görev aldığı sosyal kurumlar ve vaaza hazırlık süreçlerini; vaizlik mesleğinin sorun ve beklentilerinin betimlenmesine katkı sunacağı düşüncesiyle incelemektedir. Çalışmanın; Trabzon özelinde vaizlerin sorun ve beklentilerini ortaya koyarak DİB'e vaizlik mesleğinin gelişimi açısından bir bakış açısı sunacağı ve literatürde vaizlik mesleği ile ilgili var olan boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Uzun ve yoğun bir çabanın sonucunda ortaya konan bu tezin tamamlanmasında; yüksek lisans eğitimim boyunca danışmanlığımı yürüten, bana her anlamda destek olan, kendisinin bilgi ve birikimlerinden her daim istifade ettiğim ve bir din eğitimcisi olarak kendime rol model aldığım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Osman TAŞKIN'a teşekkürü borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim sırasında bana fikir ve görüşleriyle destek veren, farklı bakış açıları kazandıran Doç. Dr. Semra ÇİNEMRE hocama ayrıca teşekkür ederim. Tez çalışmamda görüşlerine yer verdiğim, Trabzon ilinde görev yapan vaiz hocalarıma ilgi ve alakalarından dolayı şükranlarımı sunarım. Ayrıca; bu süreçte daima yanımda olan aileme, sevgisi ve desteğiyle bana moral veren sevgili eşime minnettarım.

Aralık, 2024
Burak ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı.....	1
1.2 Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	2
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.4 Araştırmanın Varsayımları	4
1.5 Tanımlar	4
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1 Diyanet İşleri Başkanlığı	6
2.1.1 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Tarihi Gelişimi	6
2.1.2 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teşkilat Yapısı	8
2.1.3 Din Hizmetlerinin Yürütüldüğü Mekanlar	11
2.2 Yaygın Din Eğitimi	13
2.2.1 Cami Dışı Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri	14
2.2.2 Cami İçi Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri	15
2.3 Yaygın Din Eğitimi Faaliyeti Olarak Vaizliğin Tarihi Gelişimi.....	17
2.3.1 İslam'ın İlk Yıllarında Vaizlik.....	17
2.3.2 Selçuklu Dönemi'nde Vaizlik	19
2.3.3 Osmanlı Dönemi'nde Vaizlik	20
2.3.4 Cumhuriyet Dönemi'nde Vaizlik	24
2.3.5 Günümüzde Vaizlik.....	25
3. YÖNTEM.....	28
3.1 Çalışma Grubu	28
3.2 Verileri Toplama Aracı.....	29
3.3 Verilerin Toplanması.....	30
3.4 Veri Analizi	30
3.5 Geçerlik ve Güvenirlik.....	31

4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	32
4.1 Katılımcıların Vaiz Olma Sebepleri.....	32
4.2 Katılımcıların Yürüttüğü Din Eğitimi Faaliyetleri.....	35
4.3 Katılımcıların Sosyal Kurumlardaki Faaliyetleri.....	37
4.4 Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Süreci.....	40
4.5 Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Sürecinde Başvurduğu Kaynaklar.....	42
4.6 Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerine Hazırlık Süreci.....	45
4.7 Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerinde Başvurduğu Kaynaklar.....	47
4.8 Katılımcıların Vaizlik Görevini Yürütürken Karşılaştığı Sorunlar.....	49
4.9 Katılımcıların Vaizlik Görevinden Beklentileri.....	57
4.10 Katılımcıların Vaizlik Mesleğinin Niteliğinin Arttırılmasına İlişkin Önerileri.....	62
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	66
5.1 Sonuçlar.....	66
5.2 Öneriler.....	69
6. KAYNAKÇA.....	71
7. EKLER.....	77
7.1 Ek.1 Etik Kurul İzni.....	78
7.2 Ek.2 Görüşme Formu.....	81
8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	82

ÖZET

Çeşitlenen Hizmetler Bağlamında Vaizlerin Mesleki Deneyimleri (Trabzon İli Örneği)

Vaizler yıllardır vaazlar yoluyla halkı din konusunda aydınlatmaktadır. Son yıllarda vaizlerin niteliği ve hizmet alanlarının çeşitlendirilmesi ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak önemli bir yaygın din eğitimi faaliyeti yapan vaizlerle ilgili alan yazında sınırlı sayıda saha çalışmasına rastlanmaktadır. Buna bağlı olarak bu araştırmada; vaizlerin, vaizlik mesleğini tercih nedenleri, yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri, görev yaptıkları sosyal kurumlar, vaaza hazırlık süreçleri, karşılaştıkları sorun ve beklentilerinin neler olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışma, alan yazına sağlayacağı katkının yanında, Trabzon özelinde vaaz hizmetlerini değerlendirme açısından ve yaygın din eğitiminin uygulayıcıları olan vaizlerin görüşlerinin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma, vaizlerin sorun ve beklentilerinin derinlemesine incelenmesi hedef alındığı için nitel yaklaşımlardan durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2024 yılında Trabzon ili ve ilçelerinde görev yapan 14 vaiz ve uzman vaizden oluşmaktadır. Veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Görüşmeler 2024 Ocak ayında yüz yüze uygulanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda vaizlerin; mesleğe olan sevgi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda vaizliğin iyi bir görev alanı olması gibi daha çok kişisel; insanlara faydalı olma, geniş bir kitleye ulaşma, dezavantajlı gruplara hizmet gibi toplumsal; dinî anlatma ve sorumluluk gibi dinî motivasyonlarla vaizlik mesleğini tercih ettiği tespit edilmiştir. Vaizler cami içinde sohbet, vaaz, Siyer ve Hadis gibi özel dinî dersler, mübarek günlerde programlar yürütmektedir. Bununla birlikte cami dışında da okul, hastane, sevgi evi, cezaevi vb. kurumlarda konferans, gençlik faaliyetleri, esnaf, ev, hasta ve yaşlı ziyaretleri ve din görevlilerine seminerler gibi birçok faaliyette bulunmaktadır. Vaizler müftülüklerdeki oda, bilgisayar vb. araç gereç tahsisi gibi fiziki imkânsızlıklar; kurum içerisinde vaizlere gereken önemin verilmemesi, asli görev dışında yüklenen görevler, bürokratik yazışmalar gibi idari sorunlar yaşamaktadır. Bununla birlikte vaizler; cemaatin vaaza gelmemesi veya geç gelmesi, cemaatin vaaza müdahil olması, anlatılanları dikkatle dinlememesi veya anlamaması, konuyu beğenmemesi, cemaatin farklı eğitim ve kültür seviyelerinden oluşması, yaşlı kesimden olması, vaizi şikâyet etmesi gibi cemaatle ilgili sorunları ön plana çıkarmışlardır. Ayrıca özlük haklarında adaletsizlikler, maaşın yetersizliği, uzman veya başvaiz olmanın zorlukları, vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesi gibi memuriyetten kaynaklı sorunları vurgulamışlardır. Son olarak vaazların yanlış aktarılması, hazırlıksız vaaza çıkma, görevde aksaklık gösterme, kendini yenileyememe ve gençlere ulaşmada zorlanma gibi vaizlerin kendilerinden kaynaklanan bazı sorunları da bulunmaktadır. DİB, müftülük ve cami cemaatinden kaynaklı zikredilen bu sorunların

giderilmesi vaizlerin en büyük beklentilerini oluşturmaktadır. Mesleğe severek başlayan ve çok çeşitli alanlarda hizmet sunması beklenen vaizlerin problem ve beklentilerinin dikkate alınması, daha nitelikli yaygın din eğitimi için elzemdir. Bununla birlikte vaizlere farklı sosyo-kültürel seviyedeki cami cemaatiyle iletişimini artıracak, vaazların ilgi ve dikkatle dinlenilmesini sağlayacak pedagojik formasyon becerileri kazandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, Yaygın Din Eğitimi, Vaiz, Vaizlerin Sorunları, Vaizlerin Beklentileri

ABSTRACT

Professional Experiences of Preachers in the Context of Diversified Services (Trabzon Province Example)

Preachers have been enlightening the public about religion through sermons for years. In recent years, there have been significant developments in the quality of preachers and the diversification of their service areas. However, there are limited field studies in the literature on preachers who carry out important widespread religious education activities. Accordingly, this research seeks to answer the questions of the reasons why preachers choose the profession of preaching, the religious education activities they carry out, the social institutions they serve in, the processes of preparing for sermons, the problems they encounter and their expectations. In addition to the contribution it will make to the literature, the study is important in terms of evaluating preaching services in Trabzon and examining the views of preachers who are practitioners of widespread religious education from a scientific perspective.

This study was designed according to a case study from qualitative approaches, as it aimed to examine the problems and expectations of preachers in depth. The study group consisted of 14 preachers and expert preachers working in Trabzon province and its districts in 2024. Data were obtained through interviews. The interviews were conducted face to face in January 2024. The obtained data were analyzed using the content analysis method.

As a result of the research, it was determined that preachers preferred the profession of preaching for personal reasons such as love for the profession, being a preacher in the Presidency of Religious Affairs being a good field of duty; social reasons such as being useful to people, reaching a wide audience, serving disadvantaged groups; and religious reasons such as explaining religion and responsibility. Preachers conduct conversations, sermons, special religious lessons such as the Biography and Hadith in the mosque, and programs on holy days. However, they also engage in many activities outside the mosque such as conferences, youth activities, visits to tradesmen, homes, the sick and the elderly, and seminars for religious officials in institutions such as schools, hospitals, homes for love, prisons, etc. Preachers experience physical impossibilities such as allocation of rooms, computers, etc. equipment in the mufti's offices; failure to give the necessary importance to preachers within the institution, duties assigned outside of their primary duties, and administrative problems such as bureaucratic correspondence. In addition, preachers; They highlighted problems related to the congregation, such as the congregation not coming to the sermon or arriving late, the congregation intervening in the sermon, not listening carefully or not understanding what was being said, not liking the subject, the congregation consisting of different educational and cultural levels,

being elderly, and complaining about the preacher. They also emphasized the problems originating from civil service such as injustice in personnel rights, inadequate salaries, difficulties of being an expert or chief preacher, and lack of importance given to the profession of preaching. Finally, there are some problems originating from the preachers themselves such as incorrectly conveying sermons, going to preach without preparation, showing negligence in duty, not being able to renew oneself and having difficulty reaching young people. The elimination of these problems mentioned originating from the DIB, the mufti's office and the mosque congregation constitutes the greatest expectations of the preachers. Taking into consideration the problems and expectations of the preachers who start the profession with love and are expected to provide services in a wide range of areas is essential for more qualified widespread religious education. In addition, preachers should be provided with pedagogical formation skills that will increase their communication with the mosque congregation at different socio-cultural levels and ensure that the sermons are listened to with interest and attention.

Keywords: Presidency of Religious Affairs, Non-formal Religious Education, Preaching, Problems of Preachers, Expectations of Preachers

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Araştırmanın Çalışma Grubu.....	29
2.	Katılımcıların Vaiz Olma Sebepleri.....	32
3.	Katılımcıların Yürüttüğü Din Eğitimi Faaliyetleri	35
4.	Katılımcıların Sosyal Kurumlardaki Faaliyetleri	37
5.	Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Süreci	40
6.	Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Sürecinde Başvurduğu Kaynaklar	43
7.	Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerine Hazırlık Süreci	45
8.	Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerinde Başvurduğu Kaynaklar	48
9.	Katılımcıların Vaizlik Görevini Yürütürken Karşılaştığı Sorunlar.....	50
10.	Katılımcıların Vaizlik Görevinden Beklentileri.....	58
11.	Katılımcıların Vaizlik Mesleğinin Niteliğinin Arttırılmasına İlişkin Önerileri	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	DİB teşkilat yapısı	8
2.	Başkanlığın taşra teşkilatı	10

KISALTMALAR LİSTESİ

DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
KKÖ	: Kur'an Kursu Öğreticisi
KYK	: Kredi Yurtlar Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
r.a	: Radıyallahu Anh.
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın amacı, gerekçesi, önemi, sınırlılıkları ve varsayımları ile literatür taramasına yer verilmektedir. Ayrıca araştırmanın konusu olan yaygın din eğitimi aracı olan vaazların, din eğitimindeki yerinin anlaşılabilmesi için bazı terimlerin tanımlarına değinilmektedir.

1.1 Araştırmanın Amacı

“İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve bununla beraber ibadet yerlerini yönetme görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'na (DİB) verilmiştir (DİBGÇY, 2014).” Bu görev; DİB bünyesinde görev yapan din görevlileri tarafından yürütülmekte olup vaizler de din görevlileri içerisinde önemli bir grubu oluşturmaktadır. DİB açısından halkı din konusunda aydınlatmak ve doğru dinî bilgiyi halka ulaştırmak oldukça önemlidir. Bu öneme binaen DİB vaizlerin görev alanını genişleterek toplumun her kesimine dinî bilgiyi ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Yaygın din eğitimi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite gibi örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitim ve öğretiminin dışında, halkı dinî konularda aydınlatmak amacıyla cami, mescit, Kur'an Kursu vb. mekanlarda yapılan faaliyetlerdir (Bulut, 1999, s. 115). Yaygın din eğitiminin amacı; farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyindeki insanları din konusunda bilgi sahibi kılmak ve bilgi eksikliklerini gidermektir (Doğan, 1999a, s. 175). Yaygın din eğitimi vasıtaları hutbe, vaaz, dinî sohbet, konferans, seminer vs. gibi faaliyetler olarak kabul görmektedir (Koç, 2019, s. 125). Bahsedilen vasıtalar arasında en geniş kitleye ve konu alanına sahip yaygın din eğitimi vasıtaları vaazlardır.

Vaaz; sözlükte öğüt vermek, uyarmak (Cirit, 2012, s. 405) anlamlarına gelmekle beraber bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek söz söylemektir (Devellioğlu, 1962, s. 1238). Vaazlar, Hz. Muhammed'den bu yana yaygın din eğitiminin temelini oluşturmakta ve eğitim öğretim vasıtası olarak kullanılmaktadır. Vaazlar, halkı din konusunda aydınlatmak amacıyla cami, mescitlerde vaiz veya din görevlileri tarafından namazlardan önce veya sonra yapılan yaklaşık 30-45 dakika kadar süren dinî sohbetlerdir (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Vaaz yapan kimse olan vaizler; nasihat ve öğüt veren, karşısındakinin iyiliğini ve güzelliğini isteyen kişidir (Bayraktar, 2009, s. 23). Bu anlamda ülkemizde önemli bir görevi üstlenen ve bu görevi yerine getiren vaizlerin yürüttükleri faaliyetler ile ilgili görüş ve beklentilerini bilmek gerekmektedir. Bununla birlikte vaizlerin yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri esnasında bazı problemlerle karşılaşabileceği ve bu doğrultuda bazı beklentilerinin oluşabileceği düşünülmektedir. Vaizlerin görüş, sorun ve beklentilerinin ortaya konulmasında; vaizlerin mesleği tercih nedenleri, yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri ve vaaza hazırlık

süreçlerinin bilinmesi önemli görülmektedir. Bundan ötürü çalışmamızın amacı; yaygın din eğitimi bağlamında vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentileri çerçevesinde mesleki deneyimlerini betimsel olarak ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmamızın problemi “Çeşitlenen hizmetler bağlamında vaizlerin mesleklerini tercih etme nedenlerini, yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerini, vaazlara hazırlık süreçlerini, karşılaştıkları problemleri ve mesleki beklentilerini derinlemesine incelenmek” olarak belirlenmiştir. Bu ana problem ışığında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

- 1- Vaizlerin, vaizlik mesleğini tercih etme nedenleri nelerdir?
- 2- Vaizlerin yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri nelerdir?
- 3- Vaizler hangi sosyal kurumlarda faaliyet yürütmektedir?
- 4- Vaizler vaaza hazırlık sürecini nasıl geçirmektedir?
- 5- Vaizler vaaza hazırlık sürecinde hangi kaynaklardan yararlanmaktadır?
- 6- Vaizler vaaz dışında yürüttükleri yaygın din eğitimi faaliyetlerine nasıl hazırlanmaktadır?
- 7- Vaizler vaaz dışı faaliyetlere hazırlanırken hangi kaynaklara başvurmaktadır?
- 8- Vaizler, vaizlik görevini yürütürken karşılaştığı sorunlar nelerdir?
- 9- Vaizlerin, vaizlik mesleğinden beklentileri nelerdir?
- 10- Vaizlere göre vaizlik mesleğinin niteliğinin artırılması için neler yapılmalıdır?

1.2 Araştırmanın Gereçesi ve Önemi

Yaygın din eğitimi vasıtası olan vaaz, vaizlik ve vaizliğin tarihi gelişimi ile ilgili literatürde kuramsal anlamda birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar vaizliğin tarihi ile vaaz yöntem ve teknikleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Vaizliğin tarihi ile ilgili olan çalışmalardan bazıları şunlardır; (Bulut, 1999), çalışmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yasal düzenlemelerle yaygın din eğitimi görevlerini incelemiştir. (Doğan, 1999a), araştırmasında Osmanlı'nın son döneminde yaygın din eğitimi bağlamında vaaz ve vaizlik üzerinde durmuştur. (Doğan, 1999b), başka bir araştırmasında yaygın din eğitimi açısından ikinci meşrutiyet dönemine kadar vaaz ve vaizliğin gelişimini incelemiştir. (Öcal, 2014), çalışmasında Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine kadar vaizliğin gelişimi üzerinde durmuş, vaiz yetiştirmek amacıyla açılan Medresetü'l Vaizin kurumunu ve ders programlarını incelemiştir. Vaazın yöntem ve teknikleri ile ilgili olan çalışmalardan bazıları ise şunlardır: (Tümer, 1978), çalışmasında vaazın nasıl yapılması gerektiği ve vaazda takip edilecek metotlar üzerinde durmuştur. (Soysaldı, 2008), araştırmasında cami içi din hizmetlerinden biri olan vaazların hazırlanışı ve sunuşu sırasında dikkat edilecek hususları vurgulamıştır. (Coşkunsever, 2011), çalışmasında sosyal hizmet kurumlarda vaaz ve dinî danışmanlık üzerinde durmuştur. Bu teorik çalışmaların yanında vaizlik ile ilgili sınırlı sayıda alan araştırması bulunmaktadır. Bunlar: (Demirkol, 1989), çalışmasında vaizlerin ehliyetleri ve mesleğe yatkınlıklarını incelemiş, örneklem

olarak 54 vaiz ile çalışmış ve vaizlerin meslekleri ile uyum içerisinde olduğu ve kendilerini her daim geliştirmeleri gerektiği sonucuna varmıştır. (Yalnız, 2015), çalışmasında cemaatin vaazlardan beklentilerini incelemeyi amaçlamış, örneklem olarak Bursa'da 546 cami cemaati ile çalışmış ve cemaatin vaaz sonunda soru sorabilmek, vaazların daha etkili ve merak uyandırıcı olması gibi beklentilerini ortaya koymuştur. (Tunç, 2014), araştırmasında Antalya örneği üzerinde vaizlerin problemlerini incelemiş, örneklem olarak Antalya'da görev yapan 30 vaiz ve 10 müftü ile çalışmış ve vaizlerin kurum içerisinde hak ettiği değeri görememesi, vaizlerin kendilerini yeterince yenilememesi gibi daha çok bireysel ve kurumsal problemlerinin olduğu sonucuna varmıştır. (Doğru, 2008), çalışmasında din görevlilerinin hizmet alanları ve problemlerini araştırmış, örneklem olarak Kayseri'de görev yapan 32 vaiz ile çalışmış ve din görevlilerin kendilerini yeterli görmeye beraber vaizlerin cemaat tarafından fazla tanınmadığı, hedef kitlenin kültür seviyelerindeki değişiklik gibi bazı problemlerinin olduğu sonucuna varmıştır. (İnan Kılıç, 2014), araştırmasında vaizlerin (kadın vaizlerin) mesleki faaliyetleri üzerinde durmuş, örneklem olarak Türkiye'de görev yapan 504 vaize ile çalışmış ve vaizlerin daha çok cemaatten kaynaklı, cemaatin homojen yapıda olmaması, erkek cemaatin kadın cemaati camide istememesi gibi problemlerle karşılaştığı sonucuna varmıştır.

Literatürde görüldüğü üzere konu ile ilgili bahsi geçen kuramsal çalışmalar daha çok vaaz ve vaizliğin tarihi gelişimi üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte bazı çalışmalarda; vaazın hazırlanışı ve sunuşunda dikkat edilmesi gereken hususlar, vaazın hangi metotlar çerçevesinde yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Vaaz ve vaizlik ile ilgili yapılan alan araştırmaları ele alındığında; yapılan araştırmalarda daha çok vaizlerin mesleğe yatkınlıkları, cemaatin vaazlardan beklentileri, din görevlilerinin hizmet alanları ve vaizlerin problemleri üzerinde durulmaktadır. Ancak vaizlerin mesleği tercih nedenleri, görev aldıkları sosyal kurumlar, faaliyetleri, sorun ve beklentileri ile ilgili yeterince çalışma bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; çalışmamızda, vaizlik mesleğinin tarihsel süreci ele alınmış, vaizlerin mesleği tercih nedenleri, faaliyetleri, vaaza hazırlık süreçleri, sorun ve beklentileri ortaya konulmuştur. Bu anlamda çalışma; din eğitimi literatüründe var olan boşluğu doldurması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmanın, vaizlik mesleğinin Trabzon özelinde incelenmesiyle Türkiye geneline bir bakış açısı sunması ve konuyla ilgili gelecekteki yapılacak olan çalışmaları yol göstermesi açısından değerli görülmektedir.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentilerini ortaya koymakla sınırlıdır. Ayrıca bu çalışma, araştırmaya gönüllü katılan vaizlerin görüşmeleri ve bu görüşmelerde aktardıkları yaşantı, deneyim ve düşüncelerle sınırlıdır. Araştırmada elde edilen veriler, çalışmanın yapıldığı Trabzon ili

içerisinde farklı ilçe müftülüklerinde 2024 yılında görev yapan uzman vaiz, vaiz ve cezaevi vaizleri ile sınırlıdır.

1.4 Araştırmanın Varsayımları

Araştırma sırasında katılımcılara yöneltilen sorulara, vaizlerin doğru ve samimi bir şekilde cevap verdiği varsayılmaktadır.

1.5 Tanımlar

Yaygın din eğitimi aracı olan vaazların, din eğitimindeki yerinin, tarihi gelişiminin ve faaliyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı terimlerin anlam ve kullanım alanlarının bilinmesi gerekmektedir.

Vaaz: Arapçada mastar bir kelime olan vaaz kelimesi, sözlükte “nasihat etmek, öğüt vermek, birisinin kalbini yumuşatacak şeyler söylemek” gibi manalara gelmektedir (Efendi, 1971, s. 178). Eğitim terimi olarak vaaz, iyiye ve güzele yöneltme, öğüt, irşad gibi kavramları kapsamaktadır (Tosun, 1997, s. 181). Dinî açıdan ise daha çok öğütsel konuşmaları ifade etmektedir (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Genel anlamda vaaz; ayet ve hadislerle kalpleri yumuşatan, gönülleri ferahlatan, kötü duyguları iyiye yönelten bir sohbetir (Bayraktar, 2009, s. 20).

Vaiz: Vaaz eden kimseye vaiz denir (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Vaiz, öğüt ve nasihat veren, kalbi yumuşatacak, karşısındakini İslam’a yaklaştıracak şekilde söz söyleyendir (Efendi, 1971, s. 178). Terim olarak ise vaiz; cami, mescit gibi toplu ibadet edilen yerlerde, halkı dinî anlamda aydınlatmak amacıyla namazlardan önce veya sonra kürsüden nasihat veren din adamıdır (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Vaizlik de asıl olan karşıdaki bireye gerekli olan bilgiyi en uygun şekilde verebilmek, Allah’ın emir ve yasakları konusunda onları doğru bir şekilde uyarmaktır (Bayraktar, 2009, s. 26).

İrşad: İrşad kelimesi, “reşede” kökünden gelmektedir. Sözlükte, doğru ve hak yola iletmek, faydalı işlere yöneltmek (Kılıç, 2003, s. 175), gafletten uyandırma ve uyarma manalarına gelmektedir (Ayverdi, 2008, s. 1451). Terim olarak ise; hidayet yollarını göstermek şeklinde tanımlanır. İrşat faaliyetinde bulunana ise “mürşit” denir (Canbolat, Karaman, Karagöz, & Paçacı, 2006, s. 320).

İrşad kelimesi hidayet ile eş anlamlı olup mü’min ve kafirlere yönelik kullanılmaktadır. Bu manada irşad, inanmayanların inanmalarını sağlamak, inanların ise ilim, amel ve ahlak konularındaki eksikliklerini gidermek için çaba sarf etmeyi ifade etmektedir (Cirit, 2008, s. 448). Sonuç olarak irşad, İslam dinine inanmaya ve inandıktan sonra hayatı İslami bir şekilde yaşamaya teşvik etmektir.

Nasihah: Nasihat kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Sözlükte, öğüt vermek, vaaz etmek, ameli ihlaslı yapmak, insanları doğru yola iletmek, kötü davranışlardan uzaklaştırmak için söylenen söz manalarına gelmektedir (Kılıç, 2003, s. 646). Nasihat eden kişiye ise “nasih” denir (Bayraktar, 2009, s. 24).

Nasihah, dinleyenlerin kalplerinin yumuşatacak tarzda, güzel bir üslupla, insanlara dünyevi ve uhrevi görevlerini öğrettikten sonra, onlara Allah’ın sevap ve cezasını ihtar ile kendilerini doğru yola sevk etmektir (Bilmen, 1974, s. 53). Aslında nasihat, muhatap tarafından bilinen konular hakkında samimi bir şekilde tekrardan ibarettir (Uludağ, 1984, s. 46).

Davet: Arapça kökenli olan davet kelimesi, sözlükte “çağırarak, seslenmek, adlandırmak, birilerini bir şeye yönlendirmek veya teşvik etmek üzere çağırarak” anlamlarına gelmektedir (Kılıç, 2003, s. 986). Terim olarak ise, insanları İslam’a ve salih ameller işlemeye, Allah’a ve Resulüne itaat etmeye, iyilik yapmaya ve kötülükten uzak durmaya çağırarak demektir (Saka, 1991, s. 28). Genel olarak davet, hak din olan İslam’ı bilmeyenlere İslam’ı ulaştırmak ve öğretmek, inanmalarını sağlamak için çaba sarf etmektir (Karaman, 2003, s. 82).

Davet kelimesi Kur’an-ı Kerim’de, İslam’a ve İslam ilkelerinin uygulanmasına çağrı manasına gelmektedir. Buna bağlı olarak İslam’a çağrı manasında gayri Müslimlere, İslam ilkelerine uymaya çağrı manasında ise Müslümanlara yönelik kullanılabilir (Çağrı, 1994, s. 17).

Tebliğ: Tebliğ kelimesi Arapçada “be-le-ğa” fiil kökünden türemiş bir mastardır (Kılıç, 2003, s. 258). Sözlükte, taşımak, götürmek, bildirmek, ulaştırmak gibi manalara gelmektedir. Terim olarak ise tebliğ; dinî bir emrin yaratılmışlara duyurulması, peygamberlerin Allah’tan aldıkları vahyi hiçbir ilave ve azaltma yapmadan insanlara bildirmesi anlamına gelmektedir (Canbolat vd., 2006, s. 639).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Yaygın din eğitimi kapsamında vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentilerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmada vaizlik mesleği ele alınmaktadır. Ancak vaizlerin sorun ve beklentileri incelenmeden önce, vaizlerin bağlı bulunduğu DİB'in teşkilat yapısı, görevleri ve eğitim faaliyetlerinin incelenmesi daha doğru olacaktır. Daha sonraki başlıklarda cami içi ve dışı yaygın din eğitimi faaliyetleriyle vaizlik kurumu ve vaizlik kurumunun tarihi ele alınmaktadır. Vaizlerin atanma şartları, görevleri ve sorumlulukları incelenerek kuramsal çerçeve tamamlanmaktadır.

2.1 Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 1924 tarihinde kurulmuştur. DİB, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve din konusunu toplumu aydınlatmak ile görevli bir kurumdur (DİB, 1965). Araştırma konusu olan vaizlik mesleği DİB'e bağlıdır. Bu sebeple vaizlik kurumu hakkında bilgi vermeden önce DİB'in tarihi sürecinin, görev ve sorumluluklarının incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Tarihi Gelişimi

Cumhuriyetten önce Osmanlı Devleti'nde din hizmetleri Şer'îye ve Evkaf Vekaletinin sorumluluğundaydı. Ancak Cumhuriyetin ilanı ile yapılan düzenlemeler çerçevesinde Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış, dinî hizmetlerini sürdürmek üzere 3 Mart 1924 tarihinde "Diyanet İşleri Reisliği" kurulmuştur (Yücel, 1994, s. 455). Bu kurum, İslam dininin ibadet ile ilgili işlerini yürütmek, din konusunda halkı aydınlatmak ve ibadet mekanlarını yönetmekle görevlidir. Aynı yılda yayınlanan 429 sayılı kanun ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığına bağlanmıştır (TTK, 1924). Bu kanunla kurum hükümet bünyesinde özerk bir otorite değil, Başkanlığa bağlı bir idari birimdir. Bütçesi, Başbakanlık günümüzde ise Cumhurbaşkanlığı bütçesi içerisinde. Diyanet İşleri Reisinin tayini seçim şeklinde değil, Cumhurbaşkanının tayini şeklinde gerçekleşmektedir (Bulut, 1999, s. 112).

Diyanet İşleri Reisliği kurulurken din işleri, bakanlık düzeyinden genel müdürlük düzeyine kadar inmiştir. Bununla beraber yetki ve hizmet alanı da oldukça daraltılmıştır. Şer'îye ve Evkaf Vekaletinin bünyesinde bulunan İfta Heyeti ile Tetkikat ve Telifat-ı İslamiye Heyetine kurulan yeni teşkilatta yer verilmemiştir. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile ilmiye medreseleri kapatılmıştır. Dârülhilâfe medreseleri ise İmam-Hatip Mektebine dönüştürülerek Maarif Vekaletinin bünyesine verilmiştir.

Böylece Diyanet İşleri Reisliğinin, din eğitimiyle ve din görevlisi yetiştiren kurumlarla bir bağlantısı kalmamıştır (Bulut, 1999, s. 113).

1927 yılından 1950 yılına kadar Diyanet hizmetleri tek partinin iktidarı ve katı/dışlayıcı laiklik anlayışı gereğince yetersiz kalmıştır. Bu dönemde resmî din eğitimi yapılmamıştır (Öcal, 1998, s. 243). Bu sebepten ötürü din eğitimi elemanı da yeterli seviyede yetişmemiştir (Öcal, 1986, s. 117). Halk, dinî öğrenme ve yaşama konusunda sıkıntılar çekmiştir. Bunun yanı sıra 1931 yılında Diyanet merkez teşkilatında bulunan Dinî Müesseseler Müdürlüğü ile Levazım Müdürlüğü, personel ve kadrosuyla Vakıflar Genel Müdürlüğüne aktarılmıştır. Bu durum Diyanet İşleri Reisliğinin, hizmet alanını ve fonksiyonunu daha da daraltmıştır. Din eğitiminin yasaklı olduğu bu dönemde Devletin denetim ve kontrolünde olmayan birçok cemaat ve grup türemiştir. Devletin sağlayamadığı din eğitimi ve din hizmetlerini, halk bu cemaatlerden temin etmeye çalışmıştır (Sarıkaya, 1998, s. 96).

23 Mart 1950 tarihinde çok partili seçim ve Adalet partisinin iktidarından sonra halkın beklenti ve ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılan düzenleme ile “Diyanet İşleri Reisliği”, Diyanet İşleri Başkanlığı’na dönüştürülmüştür. Aynı zamanda Vakıflar Genel Müdürlüğüne aktarılan cami ve cami görevlileri tekrar DİB’in bünyesine dahil olmuştur. Bu yıldan sonra 1990’lara kadar DİB hem kurumsal hem de faaliyet olarak büyük gelişmeler göstermiştir. 1951 yılında yedi ilde İmam Hatip Okulu açılmıştır (Tarhanlı, 1993, ss. 22-25). 1959’da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır (Öcal, 1998, s. 252). Bu okulların açılmasıyla DİB’e uzman din görevlisi yetiştirilmeye başlanmıştır. 1961 yılında Başkanlık ilk kez bir Kur’an meali yayınlamıştır. 1973’te Başkanlığın ilk eğitim merkezi olarak, Bolu Eğitim Merkezi açılmıştır. 1979 yılında DİB bünyesinde, Hac dairesi kurulmuştur. 1988 yılında Bilgi İşlem Merkezi kurulmuştur (Bulut, 1999, s. 121).

Özetle, DİB’in kuruluşundan 1950 yılına kadar din eğitimi ve din hizmetleri konusunda yetersiz bir süreç yaşanmıştır. Halkın dinî hizmetlerini karşılayacak imam, hatip, müezzin, vaiz ve benzeri din görevlileri kalmamıştır. 1950 yılında yapılan düzenlemeler ile Başkanlığın fonksiyonu geri kazandırılmaya çalışılmıştır. 1960 ve sonrası dönemde, Başkanlık nezdinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde ise DİB faaliyet ve fonksiyon anlamında oldukça gelişmiştir. Günümüzde de Başkanlığın görevleri 633 sayılı kanunda yer alan görevler doğrultusundadır. DİB’in kuruluşunun 80. Yılı olması münasebetiyle 03 Mart 2004 tarihinde düzenlenen “Cumhuriyetin 80. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı” panelinde konuşan dönemin Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu DİB’in görev alanını şu sözleriyle özetlemiştir (Yavuzer, 2020, s. 78).

“1924-1965 yılları arasını kapsayan birinci dönem; Diyanet İşleri Başkanlığının görevi yürütme ve yönetmedir. 1965-1982 yılları arasını kapsayan ikinci dönem; görevi daha çok halkı dinî konularda aydınlatmaktır. 1982-2004 yıllarını kapsayan üçüncü dönem; görevi toplumsal dayanışmayı ve bütünlüşmeyi sağlamaktır.”

2.1.2.1 Başkanlığın Merkez Teşkilatı

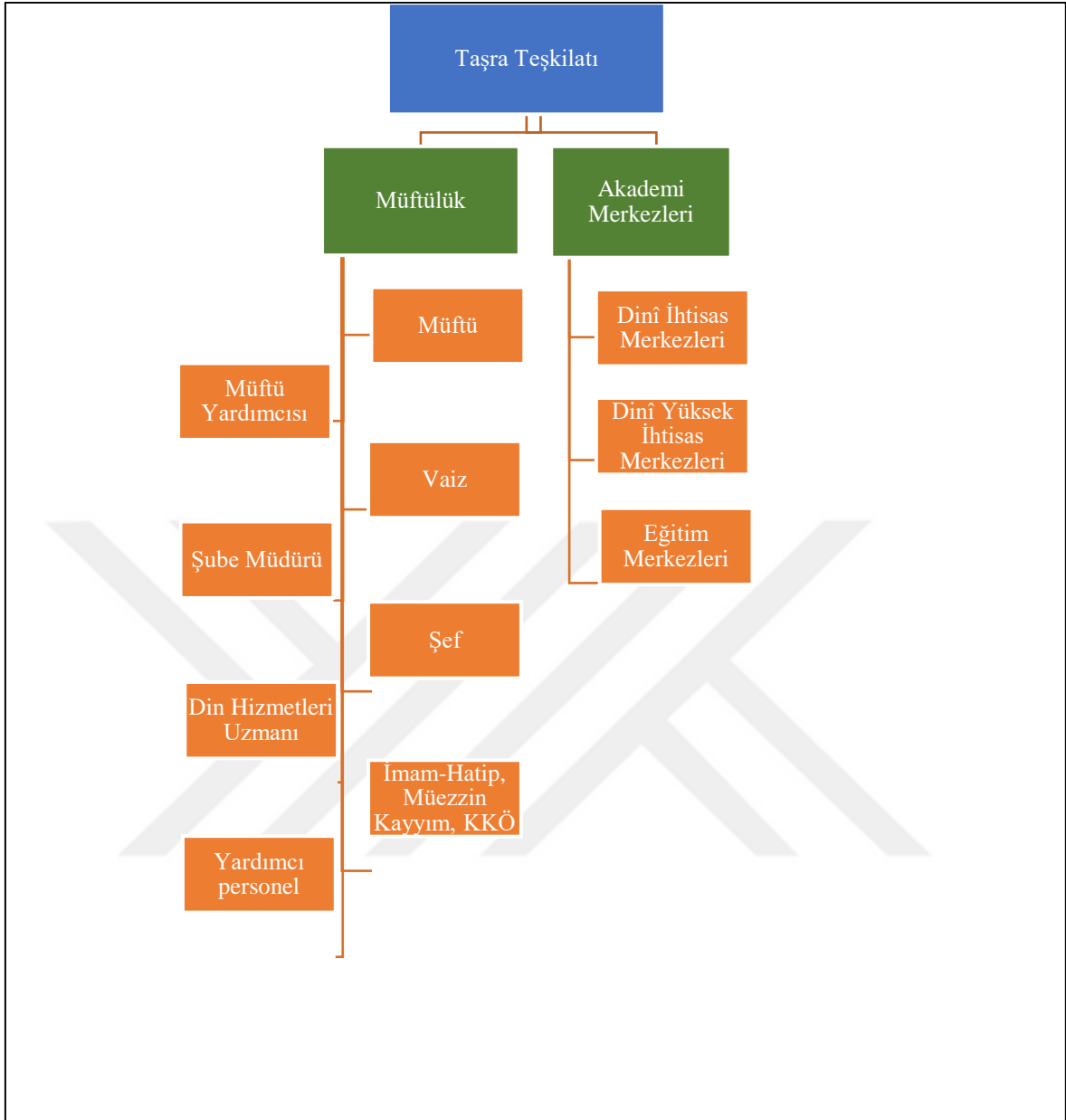
DİB merkez teşkilatının Başkanlık makamında Diyanet İşleri Başkanı ile 5 yardımcısı bulunmaktadır. Başkan, teşkilatın bütün çalışmalarını yürütmekle sorumludur. DİB'in merkez teşkilatı 16 birimden oluşmaktadır.

Din görevlileri (vaiz) İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü tarafından atanmaktadır. Vaizlerin yürüttüğü eğitim faaliyetleri, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapsamında yer almaktadır. Vaizler, müftülüklere bağlıdır. Müftülüklerde müftüden sonra yetki olarak vaizler ve şube müdürleri gelmektedir (DİB, 2024b, s. 8).

2.1.2.2 Başkanlığın Taşra Teşkilatı

DİB Taşra Teşkilatı, müftülük ve akademi merkezlerinden oluşmaktadır. Müftülüklerde: Müftü, Müftü Yardımcısı, Vaiz, Şube Müdürü, Şef, Din Hizmetleri Uzmanı, Kur'an Kursu Yöneticisi, Murakıp, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Memur, şoför, hizmetli vb. diğer personel bulunur. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, ibadet yerlerini yönetmek, toplumu din konusunda aydınlatmak, önemli gün ve geceler için programlar düzenlemek, ibadete açılması istenen cami ve mescitlere gerekli müsaadeyi vermek ve personel ile ilgili işleri yürütmekle görevlidir (DİB, 2024b, s. 12).

Akademi merkezleri ise, dinî yüksek ihtisas merkezleri, dinî ihtisas merkezleri ve eğitim merkezlerinden oluşur. Akademi merkezlerindeki iş ve işlemlerin mevzuata uygun olarak yürütülmesini sağlamakla görevlidir (DİB, 2024b, s. 13). Başkanlığın taşra teşkilatı 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Başkanlığın taşra teşkilatı

2.1.2.3 Başkanlığın Yurt Dışı Teşkilatı

Yurtdışında DİB'i, Din Hizmetleri Müşavirliği ve Din Hizmetleri Ateşeliği temsil etmektedir. Din Hizmetleri Müşavirliğin ve Ateşeliğin görevleri, yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımızın İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işlerini yürütmek, din konusunda onları aydınlatmak ve ibadet yerlerini ve personelleri yönetmektir. Yurtdışında bulunan din görevlilerin görevleri ise ülkemizdeki din görevlileriyle benzerdir. Ek olarak bazı uygulamalar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, camilerde açık kapı günleri tertip edilmekte, bu sayede çeşitli din ve kültürdeki insanlar camileri ziyaret edip İslam dinî hakkında bilgiler edinmektedir (DİB, 2024b, s. 14).

2.1.3 Din Hizmetlerinin Yürütüldüğü Mekanlar

Bir önceki başlıkta DİB'in tarihi gelişimi ve teşkilat yapısı ele alınmıştır. Bununla birlikte vaizlerin Başkanlıktaki yeri belirtilmiştir. Bu başlıkta DİB bünyesinde din görevlilerin ve vaizlerin din hizmetlerini yürüttüğü mekanlar ele alınmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluş ve görevleri, 1965 yılında kabul edilen 633 sayılı kanuna dayanmaktadır (DİB, 1965). Bu kanun kuruluşundan bugüne kadar DİB'in en kapsamlı kanunu olmuştur. Bu kanun ile birlikte hem Başkanlığın teşkilat yapısında hem de hizmet alanında bazı değişimler meydana gelmiştir (Yavuzer, 2006, s. 56). 633 sayılı kanunun ilk maddesinde DİB'in görevleri "İslam dininin inanç, ahlak ve ibadet ile ilgili işlerini yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmektir." olarak açıklanmıştır (DİB, 1965).

DİB, din hizmetlerini hutbe, vaaz, sohbet, konferans, seminer vb. yaygın din eğitimi hizmetlerini cami, mescit, Kur'an Kursu, cezaevi, sevgi evi, huzurevi vb. vasıtalarla gerçekleştirmektedir. Belirtilen kurumlarda verilen din eğitimi ve hizmetlerinden Başkanlık sorumludur (DİB, 2024a, s. 39).

2.1.3.1 Camiler

Camiler, İslam dininin ibadet yeridir. Camiler Allah'a kulluğun ve insanlara duyulan sevginin gösterildiği, birlik olma bilincinin aşılandığı ve ibadetlerin yerine getirildiği kutsal bir mekandır (Onay, 2008, s. 22). Camiler yalnızca ibadetlerin yapıldığı yer değil, aynı zamanda bir din eğitimi alanıdır. Camilerde yapılan vaaz ve Kur'an öğretimi, camilerin bir din eğitimi mekânı olduğunun göstergesidir. Camiler, DİB'in toplum tarafından görünen yüzüdür. İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve vaizler tarafından icra edilen cami hizmetleri Başkanlığın kurum dışı hizmetlerini teşkil etmektedir. Günümüzde camilerde yapılan hizmetler şunlardır: Ezan, sela, namaz, imamet-hitabet, irşad, tebliğ, Kur'an ve dinî bilgi öğretimi, namazdan önce veya sonra Kur'an okumak, ramazan ayında hatim, mukabele, teravîh vb. hizmetlerdir (Yavuzer, 2011, s. 80).

Türkiye'de camilerin sayısı Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze artarak devam etmiştir. 1971 yılındaki verilere göre ülke genelinde toplam 42.744 cami vardır. 1995 yılında bu rakam 70.213'e yükselmiştir. 2009 yılında 80.636 cami bulunmaktadır. 2017 yılındaki verilere göre ise ülke genelinde toplam 88.021 cami bulunmaktadır. 2023 yılındaki verilere göre ise ülkemizde 89.676 cami bulunmaktadır (DİB, 2023). DİB personelinin büyük bir kısmını cami görevlileri olan, imam-hatip ve müezzin-kayyımlar oluşturmaktadır. 1970 yılında imam-hatip ve müezzin-kayyımların toplamı 22.813 iken, 1999 yılında 65.673'e kadar yükselmiştir. 2017 yılında ise toplam 75.198 din görevlisi bulunmaktadır. 2023 yılı itibarıyla ülkemizde toplam 87.915 din görevlisi bulunmaktadır (DİB, 2023).

2.1.3.2 Kur'an Kursları

Kur'an Kursları, Kur'an öğretiminin en temel yapıldığı yerdir. Günümüzde Kur'an kursları DİB'e bağlı olup, öğrenci sayısı, verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşulları gibi ölçütler dikkate alınarak A grubu, B grubu, C grubu ve D grubu olarak tasnif edilirler. Yaygın din eğitimi verilen Kur'an Kursları, yetişkinlere, gençlere, çocuklara, dezavantajlı gruplara ve mültecilere yöneliktir. Ayrıca kurslarda uzaktan yaygın din eğitimi faaliyetleri de yer almaktadır. İhtiyaç odaklı bu kursların faaliyetleri: Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okumayı öğretmek, tecvid, tashih-i huruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı bir şekilde öğretmek, ibadetler için gerekli dua ve sureleri ezberletmek, hafızlık yaptırmak, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili bilgiler vermek, Hz. Muhammed'in (s.a.s) hayatı ve örnek ahlakı ile ilgili bilgiler vermek, dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemektir (DİB, 2019).

2.1.3.3 Diyanet Akademisi

Dinî yüksek ihtisas merkezleri, dinî ihtisas merkezleri ve eğitim merkezlerinden oluşan Diyanet Akademisi doğrudan Başkana bağlıdır (DİB, 2024a, s. 29). Bu kurumlar, personeli din görevlisi olma yolunda hazırlayan ve geliştiren kurumlardır. Bu kurumlar hizmet öncesi ve hizmet içi şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Hizmet öncesi eğitim merkezleri, 2023 yılı itibariyle İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım olacak aday din görevlilerine yöneliktir. 8 aylık bir süreçtir. Bu süreçte, adaylar imamlığın ve müezzinliğin gerektirdiği bütün donanımlara sahip olarak eğitim merkezinden mezun olur ve DİB'de din görevlisi olarak göreve başlar (Dam & Ertürk, 2020, s. 102). Hizmet içi eğitim merkezleri ise DİB'de görev yapan personele yöneliktir. Görevde yükselmeyi ve kendini geliştirmeyi amaçlar. Bu kurslardan ilki ihtisas kurslarıdır. 3 yıl süren eğitim neticesinde başarılı olan görevliler vaiz olarak göreve başlar (Kara, 2006, s. 3). Diğer kurslar ise kıraat kursları olan Aşere, Takrip, Tayyibe ve Tashih-i Huruf kurslarıdır. Bu kurslar, personelin Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun, doğru ve güzel okumalarını sağlayan kısa süreli kurslardır (Dam & Ertürk, 2019, s. 469).

2.1.3.4 Cezaevleri

Cezaevlerinde verilen din eğitiminin amacı, cezaevlerine herhangi bir suçtan dolayı düşmüş insanların dinî ihtiyaçlarını karşılamaktır (DİB, 2024a, s. 39). Bu bağlamda 1982 yılından itibaren DİB ile Adalet Bakanlığının iş birliği sonucunda cezaevlerinde bulunan tutuklulara din eğitimi götürülmesine karar verilmiştir (Abay, 1989, s. 131). Cezaevlerine vaiz kadrosu tahsis edilmiştir. Bu vaizlerin görevleri, tutuklu kimselerin manevi yönünü yükseltmek ve onları topluma kazandırmak, onları din konusunda aydınlatmak, İslam dininin temel esaslarını kavratmak, isteyene Kur'an-ı

Kerim okuma becerilerini kazandırmak, örnek bir insan olarak Peygamberimizin hayatını ve güzel ahlakını anlatmaktır (Aşlamacı & Yılmaz, 2019, s. 20). Cezaevlerindeki insanların işledikleri suçtan dolayı pişman olması ve yeniden topluma kazandırılması önemli bir konudur. Bu durum, onları dört duvar arasına mahkûm ederek değil, onlara yol gösterecek ve onların sorumluluk bilincini arttıracak iyi bir din eğitimiyle mümkün olur (Özdemir, 2000, s. 60).

Özetle; DİB, din eğitimi ve hizmetlerinden sorumlu kurumdur. Başkanlık hizmetlerini cami, Kur'an Kursları, cezaevleri, çocuk ıslah evleri ve eğitim merkezleri vasıtasıyla yürütmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde DİB'in tarihi gelişiminden, teşkilat yapısından, görev ve sorumluluklarından bahsedilmiştir. Bir sonraki bölümde tezimizin konusu olan yaygın din eğitimi ve vaizlik kurumu ele alınmaktadır.

2.2 Yaygın Din Eğitimi

Eğitim “bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla veya kasıtlı olarak istendik değişimler meydana getirme süreci” olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1975, s. 79). Yapılan tanımdan hareketle eğitimin bireyin kendi yaşantısı yoluyla yapılabildiği gibi aynı zamanda kasıtlı olarak da yapılabildiği ortaya çıkmaktadır. Kasıtlı olarak yapılan ve öğrencinin ilköğretimden üniversiteye kadar uzanan eğitiminin tamamına formel eğitim adı verilmektedir. Formel eğitim iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki örgün eğitim, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından belirlenen müfredata bağlı olarak resmî okullarda verilen eğitimidir. Yaygın eğitim ise özel kursları, dershaneleri, hizmet içi kurslarını vb. eğitimleri kapsamaktadır. Yaygın eğitim olarak isimlendirilen eğitim alanı, bugüne kadar birçok tanımın muhatabı olmuştur. Yaygın eğitim, örgün eğitim dışında planlı ve programlı yürütülen, süreklilik arz eden ve toplumun her kesime hitap eden faaliyetlerdir (Demircioğlu & Çelik, 2019, s. 12). Yaygın eğitim genel olarak, herhangi bir örgün eğitim kurumu dışında düzenli olarak yürütülen tüm eğitim faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır (Furat, 2009, s. 41).

Yaygın din eğitimi terimi ile, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı dinî konularda bilgilendirmek üzere cami, mescit, Kur'an Kursları vb. mekanlarda yapılan etkinlikler kastedilmektedir. Yapılan bu tanımdan hareketle yaygın din eğitiminin amacının halkı dinî konularda aydınlatmak olduğu anlaşılmaktadır. Yaygın din eğitimi aynı zamanda toplumu, geçmişten gelen ve hala var olan bazı hurafe ve batıl inançlardan arındırarak, toplumun sağlıklı bir şekilde İslam dinini öğrenmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Yaygın din eğitimi, farklı yaş ve eğitim düzeyinde toplumun her kesimine hitap etmektedir (Bulut, 1999, s. 114).

Yaygın din eğitimi, örgün din eğitiminden daha eski bir tarihe dayanmaktadır. Allah'ın öğütlerini insanlara tebliğ etmekle yükümlü olan bütün peygamberler yaygın din eğitiminin birer

parçası sayılmaktadır. İslam'ın ilk yıllarına bakıldığında, din öğretiminin belirli kurumlarla sınırlandırılmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber Allah'tan aldığı vahiyleri farklı alanlarda insanlara ulaştırmıştır. Bazı zamanlar mescitte, bazı zamanlar birinin evinde, bazı zamanlar ise toplanılan bir mekânda yaygın din eğitimi faaliyeti yürütmüştür. Buradan hareketle İslam'ın ilk yıllarında yaygın din eğitimi yapan resmî bir kurumdan söz etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır (Bulut, 1993, s. 4).

DİB'in kurulmasıyla birlikte yaygın din eğitimi DİB'in bünyesine dahil olmuştur. Başkanlık ile ilgili yasal düzenlemelere bakıldığında, Başkanlığa yüklenen görevler arasında “yaygın din eğitimi” ifadesi görülmemektedir. Fakat 633 sayılı kanunun ilk maddesine bakıldığında “toplumu din konusunda aydınlatmak” ifadesinin yer aldığı açıkça göze çarpmaktadır (DİB, 1965). Bu maddeden anlaşılacağı üzere yaygın din eğitimi Başkanlığın bir görevidir. Çünkü Başkanlık toplumu din konusunda aydınlatmak görevini örgün eğitim kurumlarıyla yapamadığı için, bu görevi yaygın din eğitimiyle yapmak mükellefiyetindedir (Bulut, 1999, s. 119).

Günümüzde yaygın din eğitimi faaliyetleri DİB tarafından yürütülmektedir. Başkanlık yaygın din eğitimi faaliyetlerini önemli ölçüde hutbe ve vaazlar ile gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte Din İşleri Yüksek Kurulu ve müftülükler tarafından yapılan dinî etkinlikler ve dinî yayın faaliyetleri diğer önemli yaygın din eğitimi vasıtalarıdır. Başkanlığın bu faaliyetleri yerine getirmesinde cami ve mescitler önemli rol oynamaktadır. Başkanlık camilere din görevlileri olarak adlandırılan kendi personelini istihdam etmektedir (Bulut, 1999, s. 117). DİB'in yaygın din eğitimi çalışmaları cami dışı ve cami içi din eğitim faaliyetleri olarak iki başlıkta ele alınmaktadır (Kaymakcan, 2005, s. 55). Çalışma konusu vaizler olduğu için öncelikle cami dışı yaygın din eğitimi faaliyetleri daha sonra cami içi yaygın din eğitimi faaliyetleri ele alınmıştır.

2.2.1 Cami Dışı Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

Cami içerisinde yer almayan, aile, hastane, yurt, kurs, cezaevi, huzurevi, sevgi evi, çocuk ıslah evi ve benzeri mekanlarda yapılan din eğitimi faaliyetleri, cami dışı yaygın din eğitimi faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır. Kur'an Kursları, cami dışında yürütülen yaygın din eğitiminin en önemli kurumudur (Demircioğlu & Çelik, 2019, s. 17). Kur'an kurslarında verilen Kur'an öğretimi, hafızlık eğitimi, dinî ve ahlaki bilgiler öğretimi birey açısından oldukça verimlidir.

Hastanelerde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri hastalara ve hasta yakınlarına uygulanmaktadır. Onlara ahiret hayatı ile ilgili bilgiler vermek, onların huzurlu olmasını sağlamak ve bazı konulardaki endişelerini gidermek amacıyla yapılan dinî etkinlikler, hastanelerde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri arasındadır (DİB, 2024a, s. 39).

Huzurevlerinde yaşlı kimselerin din ve ahlak ile ilgili konularda eksikliklerinin giderilmesi için programlar düzenlenmektedir. Çocuk ıslah evlerinde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleriyle çocukların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunulmaya çalışılmaktadır (DİB, 2024a, s. 39).

Cezaevlerinde yürütülmekte olan yaygın din eğitimi faaliyetleri, DİB tarafından görevlendirilen cezaevi vaizleri tarafından uygulanmaktadır (DİB, 2024a, s. 39). Cezaevlerinde tutuklu olan kimselere, din ve ahlak hakkında bilgiler verilerek, onların bu konulardaki eksikliklerinin tamamlanması ve onları sonraki hayatlarına hazırlamak amaçlanmaktadır (Demircioğlu & Çelik, 2019, s. 18).

Kredi Yurtlar Kurumu'nda (KYK) yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetleri, manevi danışman olan vaizler veya KKÖ tarafından uygulanmaktadır (DİB, 2024a, s. 30). Öğrencilere Kur'an-ı Kerim ve Dinî Bilgiler öğretmek, öğrencilerin dinî soru ve sorunlarına bire bir cevap vermek, onlara danışmanlık yaparak moral ve motivasyon verebilmek amaçlanmaktadır (Aybey, 2023, s. 811).

Özetle, Cami dışı yaygın din eğitimi faaliyetleri genel olarak bahsedilen etkinlikler etrafında toplanmaktadır. Buna ek olarak, yurtlarda öğrencilere verilen din eğitimi de yaygın din eğitimi faaliyetleri arasına girmektedir. Cami dışında yürütülen bu faaliyetlerin amacı genel olarak; hedef kitlenin dinî ihtiyacını karşılamak, onları din konusunda aydınlatmak ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlamaktır (DİB, 2024c, s. 54).

2.2.2 Cami İçi Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

İslam'ın başlangıcından bugüne kadar toplumu dinî yönden bilgilendirmede cami ve mescitler önemli rol oynamıştır. Camiler aynı zamanda yaygın din eğitiminin halka açılan yüzüdür. Bölgenin en uzak noktalarından en merkezi noktalarına kadar toplumun kolayca ulaşabildiği camiler, her kesimden insanı ağırlamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.s) döneminden itibaren camiler yalnızca ibadet mekânı olarak değil bununla birlikte eğitim öğretim, bilgi ve değer aktarımının sağlandığı önemli bir alandır. Bu durum camileri yaygın din eğitimi kurumlarından biri haline getirmiştir. Cami içerisinde yürütülen dinî etkinlikler, hutbe, vaaz, cami dersleri, yaz Kur'an kursları ve benzeri etkinlikler cami içi yaygın din eğitimi faaliyetlerinin kapsamına girmektedir.

Camilerde verilen yaygın din eğitiminin ilk ögesi hutbelerdir. Hutbe, bir grup karşısında yapılan etkileyici konuşmadır (Baktır, 1998, s. 425). Dinî bir terim olarak hutbe, cuma ve bayram namazları için camiye gelen cemaate yönelik minberden yapılan dinî nitelikli konuşmaları ifade eder (Yaşaroğlu, 2016, s. 94). Hutbeler, namaz esnasında verildiği için cemaat açısından en geniş kitleye sahip yaygın din eğitimi vasıtasıdır. Hutbeler, Müslümanlara öğüt ve nasihat vererek onların dinî duygularını geliştirmeyi ve onları iyiliğe yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

Cami içi yaygın din eğitimi faaliyetlerinden bir diğeri cami dersleridir. Cami dersleri, din görevlileri tarafından namazlardan önce veya sonra uygulanmaktadır. Bu dersler için yaş sınırı aranmamaktadır. Cemaatin Kur'an-ı Kerim'i ve dinî bilgileri öğrenmesi amaçlanmaktadır. Yaz Kur'an Kursları, örgün eğitim sürecinde bulunan çocuk ve gençlere yöneliktir. Onların temel dinî bilgiler ve Kur'an-ı Kerim konusunda gelişmelerine yardımcı olmak amaçlanmaktadır (Keyifli, 2019, s. 364).

Cami içi yaygın din eğitimi faaliyetlerinden bir diğeri ise vaazlardır. Vaaz kelimesi Arapçada mastar olan bir kelimedir ve sözlükte “Öğüt vermek, sakındırmak, uyarmak, birisinin kalbini yumuşatacak sözler söylemek, itaat etmesini emir ve tavsiye etmek” gibi anlamlara gelmektedir (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Vaaz kelimesinin birden fazla anlamı mevcuttur. Vaaz kelimesinin, “dinî konularda cemaati aydınlatarak manen gelişmelerini sağlamak amacıyla din alimlerinde ibadet mekanlarında yapılan konuşma” anlamı bulunmaktadır (Cirit, 2012, s. 404). Bununla birlikte vaaz, yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak insanları uyarmak ve inanların kalplerini yumuşatarak onları iyiliğe özendirmektir (Bilgin, 1990, s. 104). Bir eğitim terimi olarak vaaz ise; iyiye ve güzele yöneltme, nasihat, öğüt ve irşad kavramlarını ve bu kavramların ifade ettikleri işlevleri kapsamaktadır (Tosun, 1997, s. 181). Vaaz kelimesi için yapılan bu tanımlar göz önüne alındığında genel olarak şunu söylemek mümkün olmaktadır. Vaaz, ibadet edilen yerlerde cemaati dinî konularda aydınlatmak amacıyla din görevlileri tarafından yapılan konuşmadır. Vaazı gerçekleştiren kimseye vaiz denmektedir.

Vaiz; toplu olarak ibadet edilen cami ve mescitlerde, cemaati dinî konularda aydınlatmak amacıyla, ibadet öncesi ve sonrasında, kürsüden öğütler veren din görevlisidir (Hançerlioğlu, 2000, s. 693). Vaizlik ise gerçekleştirilen bu görevin adıdır. Vaizlik bir hizmet alanıdır. Muhatapların iyiliğini arttırmak, onlara gerekli olan bilgileri en uygun metotla vermek, gerektiği yerde onları uyarmak, Allah'ın emir ve yasaklarını hatırlatmak gibi faaliyetler vaizlik kurumunun içerisinde yer alan hizmetlerdir (Bayraktar, 2009, s. 20).

Özetle; cami içi yaygın din eğitimi faaliyetleri hutbe ve vaazlar etrafında toplanmaktadır. Hutbeler, vaazlara nazaran daha geniş kitleye ulaşması açısından önem arz etmektedir. Hutbeler, namaz esnasında caminin en kalabalık olduğu sırada verildiği için vaazlara nispeten daha geniş kitleye sahip bir yaygın din eğitimi aracıdır. Fakat hutbelere tek bir konu, kısa ve dar bir şekilde anlatıldığı için din eğitimi açısından vaazlara göre daha etkisiz kalmaktadır. Vaazlar, hutbelere nazaran daha geniş bir zamana sahip olması sebebiyle, vaazlarda bir konu daha detaylı ve yönlü işlenmektedir. Bununla birlikte vaazın sonunda kullanılabilecek olan soru cevap yöntemi akıllardaki soru işaretlerini giderme noktasında oldukça önemlidir (Tosun, 1997, s. 201). Bu durum bilginin kalıcılığını arttırmaktadır. Bu sebepten ötürü yaygın din eğitimi vasıtalarının en önemlisi vaazlardır. Aşağıdaki başlıkta vaizliğin tarihi gelişimi ele alınmaktadır.

2.3 Yaygın Din Eğitimi Faaliyeti Olarak Vaizliğin Tarihi Gelişimi

Bu bölümde bir önceki bölümde bahsedilen yaygın din eğitimi faaliyetlerinden biri olan vaizlik kurumunun tarihi süreci; İslam'ın ilk yılları, Selçuklu dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi alt başlıkları çerçevesinde incelenmektedir.

2.3.1 İslam'ın İlk Yıllarında Vaizlik

Peygamberler, Allah'tan aldıkları vahiy ve emirleri, insanlara tebliğ etmekle mükelleftir. Hz. Muhammed (s.a.s) de diğer peygamberler gibi çevresinde ulaşabildiği her insana dinî anlatmakla, Allah'tan aldığı vahiyleri insanlara tebliğ etmekle görevlendirilmiştir. Bu sebeple Hz. Muhammed (s.a.s), samimi bir şekilde, kadın-erkek, hür- köle ayrımı yapmaksızın ulaşabildiği herkese İslam dinini tebliğ etmiştir (el-Hatib, 2005, s. 50). Bu tebliğ görevini yürütürken vaaz ve irşad metodunu kullanmıştır (Bayraktar, 2009, s. 22).

Hz. Muhammed (s.a.s), Mekke ve Medine'de olmak üzere toplam yirmi üç yıl boyunca peygamberlik görevini yerini getirmek için sözlü ve fiili olarak irşad faaliyetinde bulunmuştur. O, peygamber olarak görevlendirilmesinin ardından hemen çevresindekilerden başlayarak İslam dinini tebliğ etmiştir. Tebliğin olduğu her alanda öğretme hadisesinin mevcut olması, tebliğin bir eğitim-öğretim vasıtası olduğunu göstermektedir (Aydın, 1996, s. 57). Bununla birlikte Mekke ve Medine toplumunda okuma yazma oranının çok düşük olması ve sözlü kültürün yaygınlığı, Hz. Peygamberin vaaz ve nasihatlerinin eğitim açısından önemini göstermektedir (Cirit, 2000, s. 41).

Allah Resulü, genellikle namazlardan sonra ve bayram hutbelerinde müminlere vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Hz. Muhammed (s.a.s) bir defasında bayram namazını kıldırmış ve hutbe irad etmiştir. Daha sonrasında Hz. Bilal (r.a) ile birlikte kadınların bulunduğu tarafa giderek onlara vaaz vermiş ve bazı hatırlatmalarda bulunmuştur (Bayraktar, 1999, s. 346). Hz. Muhammed (s.a.s) döneminde vaaz, Rasulullah'ın sorumluluğunda önemli bir davet vasıtası olarak kullanılmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.s), Mescidi Nebevi ve Suffa adı verilen eğitim kurumunda yetişenleri, İslam'ın yayıldığı yeni bölgelere muallim ve imam gibi dinî hizmetleri yürütmek ve valilik gibi idari hizmetleri yürütmek için göndermiştir (Buyrukçu, 2008, s. 59). Gönderdiği bu kişilere tavsiyede bulunurken aynı zamanda onlardan vaaz etmelerini istemiştir. Yemen'e gönderdiği her bir kişiye Kur'an-ı Kerim'in müzakere yoluyla öğrenilmesini sağlamasını emretmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.s), vaazlarında etkili söz söylemeye oldukça önem vermiştir. Bu sebeple konuşmalarında tekrarlama ve soru sorma metodunu oldukça sık kullanmıştır. Konuşurken tane tane konuşmaya özen göstermiş ve ses tonunu konuşmasına uygun olarak ayarlamaya dikkat etmiştir. Konuşurken jest ve mimikler kullanarak konuşmasını desteklemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.s) bu

anlatımından dolayı dinleyenler O'nu rahatlıkla anlamış ve söylediklerini ezberleyebilmiştir (Uludağ, 1984, s. 230).

Hız. Muhammed (s.a.s) vefat ettikten sonra vaizlik kurumu veya vaiz yetiştiren resmî bir kurum ihdas edilmemiştir. Vaizlik kurumsal bir statü kazanmamış fakat toplumda ve fetihlere giden ordular içerisinde vaaz hizmetini yürütenler olmuştur. Hız. Peygamberin tedrisatı altında yetişen sahabeler, peygamberin sünnetine riayet etmek için irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Sahabeler, peygamber vefat ettikten sonra irşad görevini ellerine almış, günümüze dek sürecek olan vaaz geleneğinin tohumunu atmıştır (İnan Kılıç, 2014, s. 59). Bu dönemde vaaz faaliyetini yürütenler “Mekke vaizi” olarak isimlendirilmiştir (Algar, 1996, s. 170).

Dört halife döneminde müminlerin emiri olan halifeler, İslam beldelerini yönetmekle birlikte görevleri olan hutbe ve vaaz yoluyla tebliğ ve irşad hizmetlerine devam etmiştir (Tunç, 2014, s. 19). Bu dönemde artık İslam'ın yayılmasıyla birlikte vaaz faaliyetleri hız kazanmıştır. Dört halife dışında, Abdullah b. Mes'ud, Muaz b. Cebel, Ebu Zer el-Ğifari, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre gibi ashabın tamamına yakını zaman zaman vaaz ve nasihatte bulunmuşlardır (Bayraktar, 2009, s. 37).

Dört halife dönemi sonrasında ortaya çıkan fitne ve siyasi karışıklıklar sonucu vaazlar, tebliğ amacı dışına çıkarılarak ideolojik amaçla kullanılmıştır. Siyasi karışıklar sonucu ortaya çıkan her bir grubun vaizi kendi fikir ve görüşü doğrultusunda vaaz etmiştir. Bu doğrultuda vaaz veren bazı kimseler, uydurma kıssalar, asılsız hikayeler ve mevzu hadislerle birlikte kendi görüşünü desteklemiştir (Tunç, 2014, s. 20). Bunların dışında bazı vaizler ise, tebliğ amacı dışına çıkmadan vaazlarında, Kur'an ayetlerine ve sahih hadislere yer vermiştir (Uğur, 1986, s. 302).

Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminden sonra vaaz ve hutbe faaliyetleri kadı, vali ve etkili konuşan alimlere bırakılmıştır. Bu faaliyetleri sürdüren alimler bir zaman sonra hatip olarak görevlendirilmiştir. Aslında bu yüzden hatiplik ve imamlık birlikte anılmıştır. Hatip ataması veya görevlendirilmesi, kargaşa veya fitne çıkmaması açısından hâkim idarenin bir vazifesi olarak görülmüştür. Maaşları yer yer hazineden, bazı zamanlarda da vakıflardan ödenmiştir (Akın, 2002, ss. 35-36). Bununla birlikte dinî- siyasi gelişmelerinde etkisiyle “Darü'l Hikme” ve “Beytü'l Hikme” gibi yeni ilmi araştırma kurumları ortaya çıkmıştır. Yapılan bu çalışmalara rağmen İslam'da tam manasıyla örgün eğitim, medreselerin açılışına kadar sağlanamamıştır. Medreselere kadar eğitim, daha çok bireysel çaba ve gayretlerle yolunu sürdürmüştür. Bu sebeple sosyal sistemler ve onu oluşturan alt kurumlar oluşmuştur (Buyrukçu, 2008, s. 15). Öyle ki Büveyhiler ve Fatimiler, şiiliği yaymak için bu kurumlarda yeni ve kendilerine uygun eğitim-öğretim metot ve teknikleri kullanmışlardır. Daha sonralarında “Darü'l İlm”i açmışlardır. Bu ve benzeri oluşumlar karşısında Selçuklu ve Eyyübiler, serbest öğretimin yetersizliğini ve ortaya çıkarmış olduğu sorunları fark etmişlerdir. Bunun sonucunda ise Kur'an eğitiminin daha ileri seviyede verildiği, dinî bilgilerin öğretiminin daha düzenli yapıldığı “Medrese”yi kurmuşlardır (Bilgin, 1990, s. 16).

Özetle, İslam'ın ilk yıllarında vaizlik Hz. Muhammed (s.a.s) ile şekillenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s) tebliğ görevinde bulunurken vaaz ve irşad metodunu kullanmıştır. Bazı sahabeleri de vaaz konusunda görevlendirmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s) vefat ettikten sonra halifeler vaaz görevini yüklenmiştir. Abbasiler döneminde vaaz faaliyetleri kadı ve alimlere bırakılmıştır. Bu dönemde yeni ilmi kurumlar ortaya çıkmıştır. Fakat tam manasıyla örgün eğitim sağlanamamıştır. Sonuç olarak İslam'ın ilk yıllarından Medreselerin kuruluşuna kadar vaaz faaliyetleri daha çok bireysel çaba ve gayretlerle sürdürülmüştür.

2.3.2 Selçuklu Dönemi'nde Vaizlik

Selçuklularda devletin dinî, siyasi ve mali siyasetine sultan ile vezir yön vermektedir. Vezirler siyasi ve askeri alanda en üst seviyededir. O dönem vezir Nizâmülmülk, devlet desteği ile birlikte bir eğitim-öğretim kurumu olarak kendi adı ile anılan bir medrese kurarak, nitelikli ve işin ehli ilim adamı yetişmesine ortam hazırlamıştır. Bu dönemde tebliğ ve irşad hizmetleri müderrisler ile birlikte kurulan medreselerde yetişen alimler tarafından gerçekleştirilmiştir (Acar, 2007, s. 352). Medreselerde halka açık vaazlar sayesinde vaizler geniş kitlelere ulaşmıştır. Bunun neticesinde vaizler bazı zamanlar, toplumsal huzuru tehdit edecek vaazlar yapabilmıştır. Devlet otoritesi ise mevcut düzeni olumsuz yönde etkileyecek söylemlerde bulunanların vaaz vermesini yasaklayabilmiştir. Bu dönemde vaazların konusu sadece gündelik ibadetlerle sınırlı değildir. Bununla birlikte güncel olaylar ve toplumsal meselelerde vaazların konusu olabilmektedir (Şahin, 2020, s. 17).

Selçuklular döneminde medreseler çoğalmış ve yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim merkezli ve dinî ağırlıklı eğitim-öğretim önem kazanmıştır. Medreselerin yanında veya bünyesinde bazı mektep ve medreseler kurulmuştur. “Darü'l Kurra”, “Darü'l Kur'an”, “Darü'l Hadis” ve “Darü'l Huffaz” Kur'an öğretimi için kurulan özel ihtisas mektepleridir (Baltacı, 2005, ss. 68-69). Kurulan medreseler ve mekteplerin amacı, verilen Kur'an ve din eğitiminin kalitesini arttırmaktır. Bununla birlikte vaizler, hatipler ve alimler yetiştirerek din öğretiminin devamını sağlamaktır.

Sonuç olarak Selçuklular döneminde vaaz faaliyetleri konusunda birçok adım atılarak medreseler kurulmuştur. Vaizlik, bir meslek olarak değil daha ziyade gönüllülük esasına göre yürütülmüştür. O dönemde vaizler, örgün eğitim kurumu olarak açılan medreselerde, yaygın din eğitimi kurumu olarak tekke, zaviye vb. kurum ve kuruluşlarda yetişmiştir. Yani kısacası Selçuklular döneminde din eğitimi ve din hizmetleri kurumsallaşmadan ziyade kişisel çabaya ve fedakarlığa dayanmıştır (Tunç, 2014, s. 22). Bu dönemde vaizlik, önceki dönemlerdeki gücünü kaybetmiştir.

2.3.3 Osmanlı Dönemi'nde Vaizlik

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında vaaz faaliyetleri genelde alimler ve tarikat şeyhleri tarafından ders halkaları şeklinde yürütülmüştür. Belirli gün ve gecelerde alimler tarafından, halkın dinî konularda aydınlatılması sağlanmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 186). Bununla birlikte bazı dervişler, diyar diyar gezerek ya da tekke ve zaviyeler kurarak insanlara vaazlar vermiştir. Ayrıca ilim adamları da buldukları kentlerde veya seyahat ettikleri yerleşimlerde vaaz faaliyetinde bulunmuştur (Şahin, 2020, s. 24). Vaizlik, Osmanlı Devleti'nde de kesintisiz devam eden bir görev olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde yönetim kademelerinde görev yapacak kişiler medreselerden yetişmektedir. Medreseden yetişenler öncelikle kadı ve müderrislik, bazıları da imam, hatip ve vaizlik mesleklerini seçmektedir. Medrese tahsilini tamamlayıp icazet alanlara ilmiye adı verilmektedir. İlmiye meslek grubunun İslam hukukunun yorumlayıcısı ve uygulayıcısı olarak iki yönlü bir vazifesi vardır. Yorum görevi müftü, uygulama görevi ise kadı tarafından yürütülmektedir. Şeyhülislam ise ulema reisi olarak görev yapmaktadır. Osmanlı Devleti'nde şeyhülislam büyük öneme sahiptir. Müftü, imam, hatip ve müezzinlerin işleyişinde, alimler arasında ihtilafı bir meselede Şeyhülislam etkin bir role sahiptir. Osmanlı Devleti'nden önce de Şeyhülisamlık lakabı kullanılmıştır. Fakat bu lafzın resmî bir manası bulunmamaktadır (Kazıcı, 1999, s. 3). Şeyhülislam, Fatih Sultan Mehmet'in tedvin ettirdiği (1451-1481) kanunnamede ulema reisi olarak belirtilmiştir. Buna ek olarak Osmanlı'da, şeyhülislam unvanının ilk olarak ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir (Kaydu, 1977, s. 201).

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında ders halkaları şeklinde yürütülen vaaz faaliyetleri, medreselerin gelişmesiyle birlikte kendini geliştirmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 186). Osmanlı Devleti'nin büyük camilerinde her gün vaizler tarafından vaazlar verilmiştir. Ancak cuma günleri camilerde büyük bir kalabalık olduğundan, okunan Arapça hutbeyi açıklamak ve vaaz vermek üzere kürsü şeyhleri tayin edilmiştir (Tunç, 2014, s. 22). Kürsü şeyhliği uygulamasının ilk olarak Fatih Sultan Mehmet zamanında başlatıldığı kabul edilmektedir.

Şeyhülisamlık müessesesi ilk olarak Osmanlı döneminde meşru bir zemine oturmuştur. Şeyhülisamlık müessesesi adı altında dinî ve bürokrasi eğitim veren medreseler, kadılık ve müftülük gibi alt kurumları bünyesinde toplamıştır. Kadılık, adalet hizmetini yürüten; müftülük ise din hizmetlerinin yürütülmesini sağlayan kurumdur (Buyrukçu, 2008, s. 18). Şeyhülisamlık kurumu, bünyesinde barındırdığı alt kurumlar içerisinde görev yapan kişilerin tayin, terfi ve görevden alınma gibi işlerinin yapılmasından sorumludur (Zengin, 2011, s. 26). Şeyhülisamlık kurumu, görevleri doğrultusunda din alanında en yetkili kurumdur.

Şeyhülislamlık, vaaz ve irşad faaliyetlerini genellikle medreseler ve müftülük kurumu aracılığıyla yürütmüştür. Ayrıca şeyhülislamlık bünyesinde vaizlik uygulamalarında kurumsal bir anlayış ve işleyiş görülmemesine rağmen, şeyhülislamlık idari açıdan DİB'in görev ve işleyişini yüklenmiştir (Taş, 2002, s. 77). Osmanlı Devleti'nde vaizler, örgün eğitim kurumu olan medreselerden ve yaygın eğitim kurumu olan tekkelerden yetişmiştir.

Medreseler, Türk-İslam devletleri eğitim sisteminde yer almış, Osmanlı döneminde geliştirilerek korunmuştur (Tunç, 2014, s. 25). Osmanlı devletinde eğitimin temel yapı taşı olarak kabul edilen medreseler, müderris, hukukçu ve din görevlileri yetiştirmek amacıyla kurulmuştur (Zengin, 2011, s. 26). Medreselerde amaç yalnızca halkın din ihtiyacını karşılayacak din adamı yetiştirmek değil, aynı zamanda devlet için nitelikli insan yetiştirmektir.

Medreselerde dinî ve pozitif ilimler birlikte okutulmuştur. Özellikle Tanzimat dönemine kadar din eğitimi, genel eğitimin merkezinde olmuştur (Zengin, 2002, s. 27). Bu durum neticesinde medreseden mezun olan, eğer isterse imam olarak görev alabilmiştir.

Çocuk daha medreseye başlamadan önce 5-6 yaşlarında temel bilgilerin öğretildiği sıbyan mekteplerinde okula başlamaktadır. Burada Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, ilmiyal, Arapça vb. dersler verilmektedir. Daha sonra medrese çağına geldiğinde medreseye gitmekte ve oradan mezun olmaktadır. Medreselerden mezun olup icazet aldıktan sonra dersiam olabilmek için bir imtihana girmek gerekmektedir. Bununla birlikte mezun olan müderrisler halka açık ders verme yetkisi alabilmektedir.

Medreselerde, öğretim din merkezli olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Bu sebepten ötürü ayriyeten mesleki din eğitim-öğretim kurumlarına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu medreselerde devlet tarafından zorunlu kılınan bir ders programı yoktur. Aynı zamanda vaaz ve irşadla ilgili herhangi bir derste bulunmamaktadır. Fakat şunu söylemek mümkündür; “cerre çıkmak” tabiriyle, medreselerde okuyan talebeler tatil olan üç ay, halk ile bütünleşmekte ve irşad faaliyetinde bulunmaktadır (Atay, 1983, s. 142).

Osmanlı döneminde medreseler ile ilgili hareketlilik son dönemde gerçekleşmiştir. Tanzimat ile batılı değerler benimsenmiş, geleneksel anlayıştan uzaklaşmıştır (Zengin, 2011, s. 38). Tanzimat döneminde pek çok kurumda olduğu gibi medreselerde de bozulmalar meydana gelmiştir. Tanzimat dönemine kadar, tüm kamu görevlileri medreselerde yetişenler arasından seçilmiştir. Fakat artık medreselerin kendini yenileyememesi alternatif mekteplerin oluşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte medreseleri modernleştirme cihetine gidilmiştir. Buradaki amaç ise İslam'ın yeniliklerin önünde engel olmadığını göstermek ve vaizlere farklı bakış açıları kazandırmaktır. Osmanlı'nın ileri gelen aydınları, ülkeyi kurtuluşa götürecektir olan en önemli unsurun din olduğunu, dinî anlatacak ve halkı aydınlatacak olan kişilerin de vaizler olduğu düşüncesini savunmuşlardır. O dönemde vaazlar

ile dinî, ahlaki ve siyasi bazı konulara dikkat çekilmiş, fakat hedefe vaizlerin yetersizliği sebebiyle ulaşılamamıştır (Doğan, 1999a, ss. 172-175). Bu sebepten ötürü medreselerin ıslahı sıkça vurgulanmaya başlanmıştır.

1913 yılında imam, hatip ve müezzin yetiştirmek üzere Medresetü'l eimme ve'l-hutabâ açılmıştır. Bu medrese Eimme, Hutabâ ve Müezzinîn şubelerinden oluşmaktadır. Müezzinîn Şubesi daha sonraki yıllarda Ezan ve İlâhi Şubesi adını almıştır (Zengin, 2016, s. 49).

Medreseler de ilk olarak 1914 yılında Islâh-ı Medaris Nizamnamesi'nin yayımlanması ile birlikte ıslah hareketi başlatılmıştır (Zengin, 2011, s. 103). Bu nizamnameye göre “Darü'l Hilafeti'l Aliyye” medresesi üç kısma ayrılmış ve her bir kısmın eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Nizamnamenin dokuzuncu maddesi gereğince, ulûm ve fûnûnda mütehassıs yetiştirmek üzere “Medresetü'l Mûtehassıs” açılmıştır (Ertan, 1982, s. 37). Yapılan bu ıslahatlar ve düzenlemeler, ileride sadece vaiz, imam ve müezzin gibi din görevlilerini yetiştirmeyi amaçlayan medreselerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir (Yazıcı, 1991, s. 65).

1914 yılında Sultan Mehmet Reşad'ın onayı ile Medresetü'l Vaizin açılmıştır (Ertan, 1982, s. 37). Medresenin kuruluş amacı; Kur'an ve sünnet ışığında toplumu aydınlatan işin ehli vaiz yetiştirmektir (Doğan, 1999a, s. 198). Açılan bu medrese yüksek dereceli olup, medresenin öğretim süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Programında, dinî derslerin yanı sıra kimya, felsefe, hukuk ve iktisat gibi derslere de yer verilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere amaç yalnızca dinî bilgisi yüksek vaizler yetiştirmek değil, bununla beraber diğer ilimleri bilen ve her alanda kendisini belirli bir seviyeye çıkarmış vaizler yetiştirmektir (Buyrukçu, 2008, s. 70). Önemi oldukça büyük olan bu medresenin ömrü yeterince uzun olmamıştır. Karşılaşılan siyasi ve ekonomik engeller, istihdam alanının sınırlılığı, savaşlar ve öğretim kadrosunun yetersizliği medresenin öğretime devam edememesinin nedenleri arasında sayılabilir. Özetle, işin ehli vaizler yetiştirmek amacıyla açılan Medresetü'l Vaizin, eğitim-öğretim konusunda başarısız olmuştur (Buyrukçu, 2008, s. 72).

1919 yılında Medresetü'l Vaizin ve Medresetü'l Eimme ve'l Hutaba yeterince ilgi görmemeleri sebebiyle “Medresetü'l İrşad” adı altında birleştirilmiştir. Bu medresenin öğretimi üç yıl olarak belirlenmiş ve medreseye her yıl 10 öğrenci kabul edilmiştir. Medrese mezunlarına çeşitli alanlarda memuriyet hakkı tanınmıştır. Fakat öğretim programında fen derslerinin yer almaması sebebiyle medrese yeterince rağbet görmemiştir (Yazıcı, 1991, s. 116). Sonuç olarak; Osmanlı'nın son dönemlerinde vaiz yetiştiren örgün eğitim kurumları olan medreseler, siyasi ve toplumsal sebeplerden ötürü yeterince ilgi görmemiştir. Bu medreselerin programlarından anlaşılacağı üzere, yüksek seviyeli bir eğitim-öğretimin verilmeye çalışıldığı görülmektedir (Buyrukçu, 2008, s. 76).

Osmanlı döneminde vaiz yetiştiren kurumlar, örgün eğitim kurumlarıyla sınırlı değildir. Medreselerin dışında çeşitli ilim kurumları da bu görevi üstlenmiştir. Osmanlı döneminde öğrenciler

medrese eğitimin yanında, cami, dergâh, tekke ve zaviye gibi yaygın din eğitimi verilen kurumlardan yararlanmıştır (Ergin, 1977, s. 200). Bununla birlikte bazı medrese hocaları bu mekanları, halka açık ders alanı olarak kullanmıştır. Tekke ve zaviyeler, tasavvufi anlayışın benimsendiği ve halka anlatıldığı yer olarak kabul görmüştür. İnsanlar bu mekanları, boş zamanlarını değerlendirmek ve gönüllerini rahatlatmak için kullanmıştır (Kazıcı, 1982, s. 31). Zaviyelerde, belirli bir tasavvuf görüşünü savunan “Şeyh” adında, dinî bir otoriter bulunmakta, vaaz ve vaizlik uygulamaları, şeyhin başkanlığında yürütülmüştür (Yiğit, 2003, s. 153). Tekke ve zaviyelerde yaş ve eğitim sınırlaması yoktur. Eğitime erken yaşta da başlanıldığı gibi geç yaşta da başlanılabilir. Tekkelerde Türkçe, Arapça, Farsça dilinde eğitimler yapılmış ve eğitimi tamamlayanlar icazetname almıştır. Fakat her icazetname alana vaaz etme konusunda izin verilmemiştir. Ancak hocaların yanında vaaz etmelerine izin verilenler vaaz verebilmiştir (Kara, 2008, s. 113). Buradan anlaşılacağı üzere; Osmanlı döneminde yaygın din eğitimi kurumu olan tekke ve zaviyelerde vaiz yetiştirilmiştir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde medrese ve tekke arasında fikri ayrılıklar ve toplumsal problemler baş göstermiştir. Medrese ve tekke arasında tartışmalar meydana gelmiştir. Tarikatları, şeriat dışı sayan kürsü vaizleri ile hurafeci tekke vaizleri bu tartışmaların sebebi olmuştur (Gündoğdu, 1998, s. 38). Zamanla zaviyelerde fihhi konular yerine halka heyecan veren mistik konular işlenmiştir. Bu sebepten ötürü zaviyeler daha cazip hale gelmiştir (Ocak, 2010, s. 267). Kısacası tekkeler, fihhi konulara yer vermemiş, medreseler ise gönül terbiyesine fazla önem vermemiştir. Bu sebeplerden dolayı, yaygın eğitim kurumları kendi vaizlerini yetiştirmiştir (Kara, 1993, s. 10). Buradan hareketle, günümüzde de bu tartışmaların sürdüğünü söylemek mümkündür. Resmî vaizler ile tarikatlarda yetişmiş vaizler arasında ara ara tartışmalar görülmektedir. Ayrıca farklı tarikat mensubu vaizler de kendi aralarında bazı çekişmeler yaşamaktadır. Özetle; bu tartışmalar Osmanlı döneminden gelmiş ve günümüzde halen devam etmektedir (Şahin, 2020, s. 45).

Sonuç olarak Osmanlı döneminin ilk yıllarında vaaz faaliyetleri daha çok alimler, dervişler ve şeyhler tarafından bireysel olarak yürütülmüştür. Daha sonraları medreselerin çoğalması ve gelişmesiyle beraber vaaz faaliyetleri devlet otoritesi altına alınmaya çalışılmıştır. Medreselerden mezun olan imamlar, hatipler ve vaizler vaaz görevini yüklenmiştir. Bununla birlikte tekke ve zaviyelerde din öğretimi devam etmiş ve oradan yetişen alimlerde vaaz faaliyetleri yürütmüştür. Bu durum resmî vaizler ile diğer vaizler arasında tartışmaya sebep olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerine doğru liyakat sahibi vaizler yetiştirmek için modern tarzda medreseler açılmış fakat siyasi ve toplumsal meselelerden dolayı başarılı olamamıştır.

2.3.4 Cumhuriyet Dönemi'nde Vaizlik

Cumhuriyet dönemi vaizlik anlayışı incelenirken öncelikle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılışından itibaren yapılan uygulamalara bakmak daha sağlıklı olacaktır. TBMM ile Cumhuriyetin ilanı arasındaki geçiş dönemi adı verilen üç yıl, önemli uygulamaları beraberinde getirmiştir. 3 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı'daki Şeyhülislamlık makamının görevlerini yüklenmesi adına “Şer’iye ve Evkaf Vekaleti” kurulmuş, dinî hizmetler bu bakanlık tarafından yürütülmüştür (Yavuzer, 2005, s. 51). Daha sonra “Şura-yı İfta” adı verilen bir fetva heyeti oluşturulmuştur. Bu heyet halkın dinî meselelerine çözüm bulma görevini idrak etmiştir. Bununla birlikte “Tedrisat ve Teftişat Heyeti” kurulmuş, bu heyet müdür ve dersiamdan oluşturulmuştur (Yavuzer, 2005, s. 52). Vaiz, imam, hatip ve müezzin gibi din görevlilerinin atama ve terfi işlemleri Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından yürütülmüştür. Görev yapacak olan din adamlarında olması gereken özellikler belirlenmiş ve vaizlerin yetiştirilmesi, geliştirilmesi için dört yıllık yüksek vaiz okulu açılmıştır (Ateş, 1988, s. 27). Geçiş döneminde, din eğitimi adına Osmanlı dönemindeki anlayışa yakın bir anlayış takip edilmiş olsa da TBMM'nin açılmasıyla yeni yapılanma ve uygulamalara adım atılmıştır. Şer’iye ve Evkaf Vekaleti bu süreçte önemli bir ara kurum olmuştur (Koç, 2019, s. 140).

3 Mart 1924 tarihinde “Şer’iye ve Evkaf Vekaleti” kaldırılmış, yerine dinî hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu “Diyanet İşleri Reisliği” kurulmuştur (TTK, 1924). Bu Reislik, İslam dininin inanç ve ibadet esasları ile ilgili işleri yürütmek ve din konusunda toplumu aydınlatmakla görevli bir kurumdur. Vaizlik kurumu ile ilgili ilk çalışma 1937’de yapılmıştır. Vaizlerin çalışma usullerini belirleyen “Diyanet İşleri Reisliği Teşkilatının Vazifelerini Gösterir Nizamname” yayınlanmıştır (Yücel, 1994, s. 458). Bu nizamnameye göre vaizlerin görevleri, itikat ve ibadet konularında halka vaaz vermek, her ayın sonunda yaptıkları vaazların konularını ve içeriklerini gösteren bir cetvel hazırlayarak müftülük aracılığı ile reislik makamına göndermek olarak belirlenmiştir. Vaizlerin görevleri haftada dört gün, Ramazan ayında ise her gün vaaz vermek şeklinde belirlenmiştir. “Diyanet İşleri Başkanlığı Vaaz ve Vaaz Edecekler Yönetmeliği” 22.06.1965 tarih 633 sayılı kanuna bağlı olarak 17 Aralık 1969 gün ve 13376 Sayılı Resmî gazetede yayınlanmış ve çıkarılmıştır (DİB, 1965). Çıkarılan bu yönetmelik ile vaizlere bazı görevler yüklenmiştir. Bunlar; Müftülüğün düzenlemesi ile gerektiğinde hastane, hapisane, fabrika vb. mekanlarda vaaz vermek, bununla birlikte Müftülükçe hazırlanacak vaaz ve hutbe çalışmalarında görev almaktır. 11 Mart 1980 gün ve 16926 Sayılı Resmî gazetede yayınlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin “Vaaz ve İrşat” Başlığı ile vaizlerin görevleri düzenlenmiştir. Buna göre; Vaiz, görevli bulunduğu bölgenin toplum davranışları ile ilgili incelemeler yapmak, inceleme sonucunda görülen problemlerin çözülmesi amacıyla çareler üreterek bunları Müftülüğe bildirmek ve gerektiğinde Müftülüğe vekalet etmekle sorumludur. 5 Ağustos 1985 gün 1497 Sayılı DİB onayı ile “Diyanet İşleri Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi” yürürlüğe girmiştir. Bu yönergeye göre;

vaizler, ceza ve tutuklevleri ile çocuk ıslah evlerinde ayda bir konferans verebilecek, huzurevi ve benzeri yerlerdeki hasta ve yaşlıları ziyaret edebilecektir. Bu düzenlemeden sonra uzun süre değişiklik yapılmamıştır. Özetle; 1965 yılından günümüze kadar Başkanlık, cami dışı din hizmetlerine ağırlık vermiş ve vaizlerin sorumlulukları yalnızca cami içinde kalmayarak, cami dışı diğer sosyal kurumlara kadar genişletilmiştir (Tunç, 2014, s. 37).

2.3.5 Günümüzde Vaizlik

Günümüzde vaizlik başlığı altında DİB teşkilatında görev yapan vaizlerin nasıl atandığı, vaizlerin görev ve sorumlulukları ile ilgili esaslara yer verilmiş, bununla birlikte vaizliğin konumuna ilişkin bilgi sunmak hedeflenmiştir.

2.3.5.1 Vaiz Olarak Atanma Şartları

Vaizlerin atanma şartlarına Cumhuriyetten bu yana bakmak gerekmektedir. DİB'in kuruluşundan 1965 yılına kadar, vaiz olmak için Osmanlı medreseleri veya Darülfünun İlahiyat Fakültesi mezunu olmak yeterli olmuştur. 1965 yılından 1978 yılına kadar, yükseköğrenim görenler ile İmam Hatip Okulu ikinci devre mezunları vaiz olarak atanabilmişlerdir. 1 Mart 1993 tarihinde çıkan 21511 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan DİB Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği'nin 11. Maddesi, Haseki Eğitim Merkezi mezunları ile Temel Din Bilimlerinde Doktora derecesine sahip Bakanlık görevlilerinin sınavsız olarak, diğer lisans seviyesinde yükseköğrenim mezunlarının ise sınav yapılmak suretiyle vaiz olarak atanabileceklerini belirtmektedir (DİB, 1993). 2006 yılında DİB'in yayınladığı yönetmeliğe göre ise vaiz olmak için ihtisas mezunu ya da Doktora derecesi sahibi ve yeterlilik belgesi almış olmak gerekmektedir (DİB, 2006). Kadınlarda ise bu durum farklılık arz etmektedir. Son yönetmelikle birlikte kadın adaylar için yalnızca yükseköğrenim mezunu ve yeterlilik belgesine sahip olmak vaizlik için yeterli görülmüştür.

Günümüzde DİB'de vaiz olarak görev yapabilmek için 2006 yılında düzenlenen yönetmelik gereğince ihtisas mezunu olmak veya doktora derecesiyle birlikte yeterlilik belgesine sahip olmak gerekmektedir. Vaizlik mesleğinin vaiz, uzman vaiz ve başvaiz şeklinde dereceleri bulunmaktadır. Vaizler 6 yıl görev süresini doldurduktan sonra DİB tarafından yapılan sınavlara girerek uzman vaiz olabilmektedir. Başvaiz olabilmek için 4 yıl uzman vaiz olarak görev ve İlahiyat alanında yüksek lisans yapmış olmak gerekmektedir (DİB, 2011) DİB bünyesinde 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla 1.274'ü kadın, 2.129'u erkek olmak üzere toplam 3.403 vaiz görev yapmaktadır. Bunlardan 38'i Başkanlık vaizi, 64'ü başvaiz, 422'si uzman vaiz, 2.517'si vaiz ve 362'si cezaevi vaizidir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

2.3.5.2 Vaizlerin Görev ve Sorumlulukları

Vaizlerin görevleri genel manada, cami, mescit ve diğer mekanlarda toplumu din konusunda aydınlatmak, Başkanlığın hizmet alanlarında irşad, rehberlik, inceleme ve araştırma yapmaktır (DİBGÇY, 2014). 29033 sayılı Resmî Gazete 'de 17 Haziran 2014 tarihinde yayınlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesinin 32-35. Maddelerinde vaizlerin ortak alan ve görevleri şu şekildedir: Toplumun din konusunda aydınlatmak, ramazan ayı ve dinî günler dışında haftanın beş günü müftülükçe belirlenen yerlerde vaaz etmek, Aile ve dinî rehberlik bürosunda görev almak, fetva hattında ve irşad programlarında görev yapmak, cezaevi, çocuk eğitim evi, huzurevi, sevgi evi, sağlık kuruluşları, öğrenci yurdu vb. yerlerde vaaz ve irşad faaliyetinde bulunmak, görevli olduğu bölgenin dinî, milli, sosyal ve kültürel yapısı ile ilgili incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarını gerektiğinde müftülüğe bildirmek, DİB'in görev alanına giren konularda araştırmalar yaparak proje hazırlamak, görevlendirildiğinde panel, seminer, sempozyum ve toplantılara katılmak ve konferans vermek, müftülüğün bilgisi dahilinde vakıf, dernek vb. kuruluşların irşad programlarına katkı sağlamak, görevlendirildiğinde Kur'an Kursları ve hizmet içi eğitim kurslarında ders vermek, müftülükçe belirlenen konularda hutbe hazırlamak ve görev alanı ile ilgili verilen diğer görevleri yapmaktır.

Uzman vaizlerin, vaizlerin ortak görevlerine ek olarak bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevler şu şekildedir: Göreve yeni başlayan vaizlere rehberlik yapmak, hutbe ve vaaz hazırlamak, ceza ve infaz kurumlarında yürütülen din hizmetleri, aile ve dinî rehberlik hizmetleri, sosyal hizmet kurumları ve hastanelerde yürütülen din hizmetleri, medya aracılığıyla yürütülen irşad hizmetleri, özel ilgiye muhtaç kesim, kadın, çocuk ve gençlere yönelik irşad hizmetleri gibi DİB'in hizmet alanlarından birini uzmanlık alanı olarak seçmek ve alan ile ilgili çalışmalar yapmak, başvaiz bulunmaması durumunda başvaizin görevlerini yapmaktır.

Başvaizlerin, vaizlerin ortak görevlerine ek olarak bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevler şu şekildedir: Hutbe ve vaaz hazırlamak, ceza ve infaz kurumlarında yürütülen din hizmetleri, aile ve dinî rehberlik hizmetleri, sosyal hizmet kurumları ve hastanelerde yürütülen din hizmetleri, medya aracılığıyla yürütülen irşad hizmetleri, özel ilgiye muhtaç kesim, kadın, çocuk ve gençlere yönelik irşad hizmetleri gibi DİB'in hizmet alanlarından birini uzmanlık alanı olarak seçmek ve alan ile ilgili çalışmalar yapmak, bahsedilen irşad hizmetlerini planlamak ve koordine etmek, irşad hizmetleriyle ilgili kurul toplantıları için gerekli hazırlıkları yapmak, vaaz edecek personelin eğitim çalışmalarını düzenlemek ve bu personelin vaaz uygulamalarını takip etmektir.

Cezaevi vaizlerinin görevleri ise vaizlerin ortak görevleri dışındadır. Cezaevi vaizlerinin görevleri şu şekildedir: Görevlendirildiği ceza infaz kurumları ve eğitim evlerinde, DİB ile Adalet Bakanlığı arasında imzalanan 10/02/2011 tarihli Tutuklu ve Hükümlülerin Dinî ve Ahlaki

Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokolde belirlenen görevleri yapmak, her Cuma müftülükçe belirlenen camilerde vaaz vermek ve görev alanı ile ilgili verilen diğer görevleri yapmaktır (DİBGÇY, 2014).

Sonuç olarak; DİB, 3 Mart 1924 tarihinde toplumun dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan bir kurumdur. Din eğitimi ve hizmetlerini yürütmekle görevlidir. Yürüttüğü faaliyetleri yaygın din eğitimi kurumları vasıtasıyla yapmaktadır. Camiler, Kur'an Kursları, cezaevleri, çocuk ıslah evleri vb. kurumlar, DİB'in hizmet çerçevesi altında yer almaktadır. Camiler, toplumun her kesimine hitap etmesi ve birçok faaliyeti bünyesinde barındırması nedeniyle önemli bir yaygın eğitim kurumudur. Vaaz, hutbe, tefsir, hadis, fıkıh, ilmihal vb. dersler, Yaz Kur'an Kursu cami içerisinde yer alan yaygın din eğitimi vasıtalarıdır. Anlatılan konunun genişliği ve her kesime ulaşılması bakımından vaazlar, yaygın din eğitiminin en önemli vasıtasıdır. Vaaz faaliyetini yürüten kimseye vaiz denmektedir. DİB'e bağlı vaiz personeli olabilmek için ihtisas kursu mezunu olmak veya doktora derecesiyle birlikte yeterlilik belgesine sahip olmak gerekmektedir. Vaizler, haftanın beş günü, dinî gün ve gecelerde toplumu din konusunda aydınlatmakla görevlidir. Bununla birlikte fetva hattında ve irşad programlarıyla ilgili çalışmalarda yer almakla görevlidir. Günümüzde vaizler artık yalnızca cami içerisinde değil cami dışında cezaevi, huzurevi, sevgi evi, çocuk ıslah evi ve öğrenci yurdu gibi mekanlarda vaaz ve irşad faaliyetinde bulunmakla sorumludur.

3. YÖNTEM

Vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentilerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, olgu ve olayları kendi doğal ortamlarında bütüncül bir şekilde yapılandırılmamış gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanan araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 39). Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması; araştırmacının gözlem, görüşme, doküman vb. veri toplama araçları ile zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu derinlemesine incelediği, durumları ve duruma bağlı temaları açıkladığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Cresswell, 2018, s. 97). Çalışmada vaizlik sisteminin nasıl işlediği ve vaizlerin sorun ve beklentilerinin derinlemesine incelenmesi hedef alındığı için durum çalışması tercih edilmiştir.

3.1 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2024 yılında Trabzon ili içerisinde Ortahisar, Akçaabat ve Yomra Müftülüğünde görev yapan 14 vaiz oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında nitel araştırmanın amaçlı örnekleme yöntemlerinden ‘‘maksimum çeşitlilik’’ yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik yöntemi, incelenen olay veya olguyla ilişkili çok sayıda farklılığı kapsayan ana temaları keşfetmeyi amaçlamaktadır (Neuman, 2020, s. 414). Bu örnekleme yöntemindeki asıl hedef, çeşitliliği sağlamak amacıyla evrene genelleme yapmak değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür ortaklıkların veya benzerliklerin olduğunu ya da ne tür farklılıkların var olduğunu ortaya koymaktır (Patton, 2018, s. 235). Trabzon ili içerisinde farklı ilçe müftülüklerinde görev yapan, farklı yaş ve kıdeme sahip vaiz, cezaevi vaizi ve uzman vaizlerden daha detaylı veri toplayabilmek için maksimum çeşitlilik yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada görüşmelerin yapıldığı müftülükler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Katılımcı	Müftülüğün İsmi	Kıdem	Yaş	Statü
V1	Ortahisar İlçe Müftülüğü	22	48	Vaiz
V2	Ortahisar İlçe Müftülüğü	16	50	Vaiz
V3	Trabzon İl Müftülüğü	26	60	Uzman Vaiz
V4	Trabzon İl Müftülüğü	9	49	Vaiz
V5	Ortahisar İlçe Müftülüğü	10	51	Uzman Vaiz
V6	Trabzon İl Müftülüğü	16	51	Uzman Vaiz
V7	Trabzon İl Müftülüğü	16	50	Uzman Vaiz
V8	Trabzon İl Müftülüğü	9	48	Vaiz
V9	Ortahisar İlçe Müftülüğü	12	50	Uzman Vaiz
V10	Akçaabat İlçe Müftülüğü	10	48	Vaiz
V11	Trabzon İl Müftülüğü	10	48	Vaiz
V12	Ortahisar İlçe Müftülüğü	9	54	Vaiz
V13	Trabzon İl Müftülüğü	10	52	Vaiz
V14	Yomra İlçe Müftülüğü	9	55	Cezaevi Vaizi

Tablo 1’de görüldüğü üzere Trabzon İline bağlı dört farklı müftülüğten toplam 14 vaiz örnekleme alınmıştır. Trabzon İl Müftülüğünde görev yapan dört vaiz ve üç uzman vaiz, Ortahisar İlçe Müftülüğünde görev yapan üç vaiz ve iki uzman vaiz, Akçaabat İlçe Müftülüğünde görev yapan bir vaiz ve Yomra İlçe Müftülüğünde görev yapan bir cezaevi vaizi ile görüşülmüştür. Katılımcılardan 8’i 10 yıl ve daha az tecrübeye, 6’sı ise 10 yıldan daha fazla vaizlik tecrübesine sahiptir.

3.2 Verileri Toplama Aracı

Araştırmamızda katılımcıların vaizlik mesleğini tercih nedenlerini ve bu bağlamda vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentilerini öğrenmek amacıyla nitel veri toplama yöntemleri içinde yer alan görüşme, tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği, araştırmacının amaçlarına uygun hazırlanmış soruların, fikrine ihtiyaç duyulan kişiye sorulması ve araştırmacıdan yanıtlar alınması sürecidir (Kısa, 2020, s. 117). Konuyla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, ilgili alanda derinlemesine inceleme yapabilme imkanı veren görüşmelerdir (Kısa, 2020, s. 125). Taslak olarak hazırlanan mülakat formu temelde 7 soru ve alt sorulardan oluşmaktadır. Sorular vaizlerin din eğitimi bağlamında faaliyetleri, karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri etrafında toplanmaktadır.

Hazırlanan görüşme formunda anlaşılamayan veya eksik soruların var olup olmadığının ölçülmesi için 2 vaiz ile ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında vaizlerin vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda görüşme soruları içerik, dil ve üslup açısından yeniden gözden geçirilmiştir.

Ön uygulama ve din eğitimi alanından uzmanların sorularla ilgili değerlendirmeleri göz önünde bulundurularak görüşme formuna son hali verilmiştir.

3.3 Verilerin Toplanması

Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce T.C. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 08.09.2023 tarihli 2023-9/1.3 sayılı Etik Kurul izni alınmıştır. Verilerin toplanması yaklaşık olarak 2 ay kadar sürmüştür. Veriler 2024 yılının ocak ve şubat aylarında toplanmıştır.

Görüşmeler belirlenen müftülüklerde vaizlerle yüz yüze olarak 15-45 dakika arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşmeden önce gerekli bilgi ve açıklama yapılmıştır. Görüşmenin gönüllülük esasına dayandığı, görüşmede verilen bilgilerin gizli tutulacağı ve elde edilen verilerin tez çalışmasında kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Görüşmeler, katılımcılardan alınan onay sonucu ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazıyla birlikte, verilerin daha güvenilir elde edilmesi sağlanmış ve zaman daha sağlıklı kullanılmıştır.

3.4 Veri Analizi

Verilerin analiz sürecine geçmeden önce, katılımcıların ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiştir. Elde edilen verilerin analizi için içerik analizi metodu kullanılmıştır. İçerik analizi, birden çok araştırma sorusuna yanıt aramak üzere kullanılan temel bir araştırma aracıdır. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı amaçlamaktadır. Belirli kavram ve konularla ilgili benzer verileri toplamak ve bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 227). Bu analiz tekniğinde veriler; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört aşamada değerlendirilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 259). Önceden tema ve kategoriler olmadığı, katılımcıların görüşlerine göre temaların belirlenmesi sebebiyle içerik analiz metodu kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile kodlara ayrılmış ardından bu kodlardan hareketle tema ve kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak oluşturulan temalar düzenlenmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Bununla birlikte katılımcıların görüşmelerinden doğrudan alınan alıntılarla bulgular desteklenmiştir.

3.5 Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada, veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun geçerliğini sağlamak amacıyla araştırma soruları, çalışmanın amacı doğrultusunda hazırlanmıştır. Görüşme formunun geçerliğini sağlamak için pilot uygulama yapılmış ve ardından uzman görüşleri alınmıştır. Pilot uygulama sürecinde, formun anlaşılabilirliği, kapsamı ve soruların uygunluğu değerlendirilmiş ve sorunlar düzeltilmiştir. Uzman görüşleri alınarak, formun içerik ve kapsam geçerliği sağlanmıştır. Araştırmada dışsal geçerliği sağlamak adına örneklem seçimine dikkat edilmiştir. Trabzon ili içerisinde farklı müftülüklerde görev yapan vaiz ve uzman vaizler tercih edilerek örneklem çeşitliliği sağlanmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın sonuçlarının genelleme yapılabilirliğini artırmış ve farklı gruplara ait verilerin analiz edilmesini mümkün kılmıştır. Bu şekilde, elde edilen bulguların geniş bir yelpazede geçerli olması hedeflenmiştir.

Araştırmada yer alan veri toplama sürecinde, yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiş ve görüşmeler esnasında ses kayıtları alınmıştır. Bu kayıtlar daha sonra bilgisayar ortamında yazıya geçirilerek verilerin güvenirliliği sağlanmıştır. Verilerin analizi sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmış ve kodlama süreci detaylı bir şekilde yapılmıştır. Kodlamalar sonucunda elde edilen temalar ve kategoriler aracılığıyla verilerin tutarlılığı ve güvenirliliği sağlanmıştır. Katılımcıların görüşlerinin doğrudan alıntılarla paylaşılması da çalışmanın güvenirliliğini artırmış ve verilerin doğruluğunu destekler nitelikte olmuştur. Bu analizler sonucunda elde edilen veriler, araştırmanın güvenirliliği ve geçerliliği açısından güçlü bir temel oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçları, çalışmanın amacına uygun olarak güvenilir sonuçlar ortaya koymaktadır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Yaygın din eğitimi kapsamında vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentilerinin incelenmesinin amaçlandığı çalışmanın bu bölümünde; vaizlerin mesleği tercih nedenleri, yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri, görev aldığı sosyal kurumlar, vaaza hazırlık süreçleri, vaaz hazırlığı sürecinde yararlandığı kaynaklar, vaaz dışı faaliyetlere hazırlık süreçleri, vaaz dışı faaliyet hazırlığı sürecinde kullandığı kaynaklar, vaizlerin karşılaştığı sorunlar, vaizlerin beklentileri ve vaizliğin niteliğinin geliştirilmesi ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır.

4.1 Katılımcıların Vaiz Olma Sebepleri

Yaygın din eğitimi kapsamında vaizlerin sorun ve beklentilerini incelemeden önce katılımcıların vaiz olma sebeplerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Katılımcıların vaizliği tercih nedenleri, vaizlik görevini istenen düzeyde yerine getirmelerinde etkili bir unsurdur. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara öncelikle vaizlik mesleğini neden tercih ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Vaiz Olma Sebepleri

Tema	Kod	Frekans
Kişisel Sebep	Sevme (V1, V7, V9, V10, V12)	5
	DİB’te en iyi görev (V5, V6, V11)	3
	Fitrata uygunluk (V3, V8)	2
	Camiyi sevme (V10)	1
	Esnek çalışma saatleri (V13)	1
	Anne-baba telkini (V3)	1
	Çocukluk hedefi (V12)	1
	İlmi gelişim (V11)	1
	Kur’an ile ilgilenme (V6)	1
	Görevde yükselme imkânı (V3)	1
İlahiyat mezuniyeti (V2)	1	
Toplumsal Sebep	Topluma faydalı olma (V1, V2, V5, V6)	4
	Daha fazla kitleye ulaşma (V4, V5, V14)	3
	Cemaatle iletişim kurma (V3)	1
	Diğer kurumlarla irtibat (V13)	1
	Dezavantajlı gruplara hizmet (V14)	1
Dinî Sebep	Dinî anlatma (V2, V5, V6, V10, V13, V14)	6
	Dinî sorumluluk hissetme (V4, V6, V8, V10, V14)	5

Tablo 2’ye göre katılımcıların vaiz olma nedenleri; dinî, toplumsal ve kişisel nedenler olmak üzere üç tema etrafında toplanmıştır. Katılımcılar, vaiz olma nedenlerini daha çok kişisel sebeplere dayandırmıştır. Bununla birlikte katılımcıların bazıları, vaiz olma nedenlerini dinî, toplumsal ve kişisel sebeplerin tamamına bağlamıştır. Katılımcılar vaizlik mesleğini daha çok dinî anlatma ve sorumluluk hissetme, mesleği sevmeye ve topluma faydalı olma gibi nedenlerle tercih etmiştir.

Vaiz olma nedenlerini kişisel sebeplere bağlayan katılımcılar; vaizlik mesleğini sevdikleri, DİB’in en iyi görev alanı olduğunu, fitrata uygun olduğunu düşündükleri, camiye sevdikleri ve çalışma saatleri esnek olduğu için bu mesleği tercih etmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar; çocukluk hedefi olduğu, ilmi olarak kendilerini geliştirmek, Kur’an ile ilgilenmek, görevde yükselmek istedikleri ve ilahiyat eğitimi aldıkları için vaizlik mesleğini seçmiştir. Ayrıca anne-baba telkini ile de vaizlik mesleğini tercih eden katılımcı mevcuttur. Bu kapsamdaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Vaizliği sevdiğim için vaiz oldum...” (V1)

“... İlahiyatı bitirdikten sonra bu kurumda yapılabilecek en güzel işlerden biri olduğu, hizmet etme anlamında insanlara dokunma anlamında önünün daha açık olduğunu düşündüğüm için vaizlik mesleğini tercih ettim.” (V2)

“Sevdiğim bir meslek; iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak, Allah’ın dinini tebliğ etmeyi seviyorum, kürsüler de olmayı seviyorum, camiye seviyorum ve mesleğimi de severek yapıyorum...” (V10)

“... Şahsi olarak fitratıma daha uygun bir meslek olduğunu ve DİB’de en güzel görevlerden bir tanesinin vaizlik olduğunu düşündüğüm için tercih ettim.” (V11)

Elde edilen bulgulara göre vaiz olma nedenlerini toplumsal sebeplere bağlayan katılımcılar; topluma faydalı, daha fazla kitleye ulaşabilme imkanına sahip, cemaatle iletişimi daha rahat kurabilecekleri, diğer kurumlarla irtibat içerisinde olabilecekleri ve dezavantajlı gruplara (cezaevleri, sevgi evleri, huzur evleri vb.) ulaşabilecekleri için vaiz olmayı tercih etmiştir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“... Topluma ve insanlara faydalı olmak için vaizlik mesleğini seçmiş olduk.” (V1)

“... Vaizlik bizim için cemaat ve toplumla iletişim bağı olarak en büyük değerimizdir.” (V3).

“... Daha çok insanlara hitap edebilme ve daha çok alanlarda hizmet edebilme imkanlarına sahip olduğu için vaizlik mesleğini tercih ettim.” (V5)

“... Aldığımız bilgileri aktarmak noktasında diğer kurumlarla irtibatı maksadıyla bu mesleği seçtim.” (V13)

Vaiz olma nedenlerini dinî sebeplere bağlayan katılımcılar; dinî anlatma gereksinimi duydukları ve dinî sorumluluk hissettikleri için vaiz olmayı tercih etmiştir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“...Vaizlik ile alakalı görevi ifa ederken farklı insanlara İslam’ın güzelliklerini anlatabilme imkânı olduğu için daha zevkli ve huzurlu bir görev olduğu için onu tercih ettim.” (V5)

“Biz Müslüman olarak dinimizi Allah’ın emrettiği şekilde yaşamakla sorumlu olduğuna inanan insan topluluklarıyız yaşamamızın yanında yaşadığımızı anlatmak da Allah’ın bizden istediği vazifelerden bir tanesidir...” (V8)

“Vaizlik Resulullah (s.a.s) efendimizden bize kalan bir miras, bu vesileyle bizlerde Resulullah (s.a.s) efendimizin bu manevi ve güzel mirasını acizane olarak devam ettirebilmek için bu görevi seçtik.” (V14)

Tablo 2’ye bakıldığında vaizlerin, vaizlik mesleğini tercih etme nedenleri arasında kişisel sebeplerin ağır bastığı görülmektedir. Kişisel sebepler arasında ise en çok mesleği sevmektedir. Yapılan bir araştırmada vaizlerin %81,3’ünün kendi tercihi sebebiyle vaizlik mesleğini tercih ettiği sonucuna varmıştır (İnan Kılıç, 2014, s. 86). Ayrı bir araştırmada; vaizlerin %96’sının vaizlik mesleğini severek yaptığı sonucuna varılmıştır (Bayraktar, 2009, s. 143). Başka bir araştırmada vaizlerin %100’nün mesleğini severek yaptığı sonucu ortaya çıkmıştır (Doğru, 2008, s. 54). Ayrıca yapılan başka bir araştırmada da din görevlileri arasında mesleğini manevi nedenlerle seçmiş olan görevlilerin, mesleki tutum ve motivasyonunun diğer görevlilere göre daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Kaya & Nazıroğlu, 2008, s. 46). Literatür ve araştırma ile elde edilen bulgular birbirini destekler niteliktedir. Bu durum vaizlerin, vaizlik mesleğini sevdiği için tercih ettiğini göstermektedir. Vaizlerin görevlerini yüksek oranla severek yapması, vaizlik mesleğinin kalite ve niteliğini etkileyeceği düşünülmektedir.

Özetle; araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların tamamının vaiz olma yolunda bir nedeni bulunmaktadır. Hatta bazı vaizler birden fazla motivasyonla vaiz olduklarını ifade etmektedir. Vaiz olma nedenleri arasında kişisel sebeplerin ön plana çıkması, sevgi ve başkalarının yönlendirmelerinin daha etkili olduğunu göstermektedir. Bununla beraber vaizler, İslam dinine ve topluma faydalı olmanın önemli bir aracı olarak vaizlik mesleğini görmektedir. Bu sebeple kişisel sebeplerin yanında İslam dinini anlatma, topluma faydalı olma ve dinî sorumluluk hissetme gibi toplumsal nedenlerle vaizlik mesleğinin tercih edildiği ön plana çıkmaktadır.

4.2 Katılımcıların Yürüttüğü Din Eğitimi Faaliyetleri

Katılımcıların sorun ve beklentilerini daha iyi anlamak için onların yaygın din eğitimi kapsamında yürüttüğü faaliyetlerin bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcılara, vaiz olarak hangi din eğitimi faaliyetlerinde buldukları sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplara aşağıdaki Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Yürüttüğü Din Eğitimi Faaliyetleri

Tema	Kod	Frekans
Cami dışı	Okullarda konferans (V1, V2, V5, V6, V8, V9, V12, V13)	8
	Gençlik faaliyeti (V1, V3, V4, V7)	4
	Esnaf ziyaretleri (V3, V13)	2
	Fetva nöbeti (V7, V11)	2
	Ev, hasta, yaşlı ziyaretleri (V2, V13)	2
	Kur’an kurslarında seminer (V6)	1
	İmamlara yönelik hizmet içi seminerler (V5)	1
	Cezaevlerinde seminerler (V14)	1
	Manevi rehberlik (V14)	1
	Cami içi	Cami içi dinî sohbet (Vaaz) (V1, V2, V3, V5, V6, V7, V8, V9, V10, V12, V13, V14)
Siyer, hadis, tahrir dersleri (V4, V10, V11, V12)		4
Mübarek günlerde programlar (V5, V8, V10)		3

Tablo 3’e göre katılımcıların yaygın din eğitimi kapsamında yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri, cami içi ve dışı faaliyetler olmak üzere 2 tema üzerinde toplanmıştır. Vaizler, cami içi faaliyetler arasında en fazla cami içi dinî sohbet (vaaz) faaliyetini yürütmektedir. Katılımcılar asli görevleri olan cami içi dinî sohbetin yanında cami dışında da birçok eğitim faaliyetinde görev almaktadır. Bu faaliyetler arasında en fazla MEB’e bağlı okullarda verilen konferanslar ile; gençlik faaliyetleri, esnaf, ev, hasta, yaşlı ziyaretleri vb. faaliyetler yer almaktadır.

Cami dışı din eğitimi faaliyetlerini oluşturan kodlar; okullarda konferans, gençlik faaliyeti, fetva nöbeti, esnaf, ev, hasta, yaşlı ziyaretleri, Kur’an Kurslarında, imamlara yönelik hizmet içi kurslarda ve cezaevlerinde seminerler, manevi rehberlik gibi yaygın din eğitimi faaliyetleridir. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili aşağıda bazı alıntılar verilmiştir.

“Bizim genelde eğitim faaliyetlerimiz yaygın din eğitim faaliyetleridir. İşte onlar; vaazlar, sohbetler konferanslar, seminerler, paneller ve sosyal medya çalışmalarıdır. Bunlar içerisinde bazen örgün eğitim kurumlarında bazen okullarımızda belirlenen herhangi bir konuda

programlar yapmaktayız. Bazen de Kur'an kurslarımızda çocuklarımıza yönelik bilgilendirici seminerlerde bulunuyoruz.” (V6)

“Camilerde her gün öğle namazından önce program yapmaktayız. Son yıllarda fetva görevini de nöbetleşerek yapmaktayız...” (V7)

“Camilerde vaazlarımız var. Bunun dışında okullarda konferanslar seminerlerimiz var, hasta, esnaf, yaşlı ziyaretlerimiz var...” (V13)

“... Cezaevinde bizim örgün eğitime benzer sınıflarımız vardır. Orada isteyen hükümlü kardeşlerimize Kuran'ı Kerim öğrenmek istiyorsa, bunun haricinde ilmihal öğrenmek istiyorsa, Arapça öğrenmek istiyorsa, dinin bütün alanlarında, hangi ilmi öğrenmek istiyorsa belli bir sayı oluştuktan sonra yani 15 kişilik bir grup oluştuktan sonra istedikleri dersleri biz onlara okuturuz. Bunun haricinde de yine koşullarına girerek koşullarda manevi rehberlik anlamında onların işte manevi derterini sıkıntılarını dinleyip onlara çare olmaya çalışırız acizane olarak dokunmaya çalışırız. (V14)

Cami içi din eğitimi faaliyetlerini oluşturan kodlar; cami içinde sohbet, siyer, hadis, takrir, tefsir dersleri ve mübarek günlerde programlar gibi yaygın din eğitimi faaliyetleridir. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili aşağıda bazı alıntılar verilmiştir.

“Vaizlik dışında takrir derslerimiz var...” (V4)

“... Özellikle kurum içerisinde camilerdeki vaaz programları yine sabah namazı buluşmalarında yaptığımız sohbetler, kandil geceleri ve bayramlarda yaptığımız vaazlar...” (V5)

“Cuma günleri ve haftanın her günü öğle namazından önce yarım saat 40 dakika kadar cemaatin gelip gitme durumuna göre her gün sohbetimiz var...” (V8)

“Standart haftalık cami sohbetlerimiz var. Bunun dışında fıkıh, tefsir, hadis dersi şeklinde programlar düzenliyoruz. Bunun dışında bazı özel günlerde dinî programlar icra ediyoruz görevlendirildiğimiz vakit yani bu amaçla toplumu irşad etmeye çalışıyoruz.” (V10)

Tablo 3'e bakıldığında vaizlerin başlıca faaliyetlerinin cami içerisinde yürüttükleri dinî sohbetler ve dinî dersler olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bir araştırmada, vaizlerin %40,6'sının irşad ve sohbet faaliyetinde bulunduğu, %25'inin vaazların yanında eğitim ve öğretim faaliyeti yürüttüğü sonucuna varılmıştır (Doğru, 2008, s. 88). Literatür, bulgularımızı desteklemekte ve vaizlerin başlıca faaliyetinin cami içi sohbet ve dersler olduğunu göstermektedir. Ancak vaizler sadece cami içi ile sınırlı kalmayıp cami dışında da birçok faaliyette bulunmaktadır. DİB'in yürüttüğü politika ile vaizler camideki kürsü görevleri ile cami dışında birçok faaliyette görev alarak, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi fark etmeksizin toplumun her kesimine ulaşmayı amaçlamaktadır (DİB, 2024c, s. 54).

Özetle; araştırma kapsamında vaizlerin yürüttüğü cami dışı faaliyetlerin, cami içi faaliyetlerden fazla olması; vaizlerin topluma ulaşma noktasında geçmişe göre iyi bir seviyede olduğunu göstermektedir. Vaizlerin, cami dışında çocuk, genç, yaşlı, esnaf ve hastalara ulaşması, toplumun dinî anlamda bilinçlenmesi açısından önem taşımaktadır. Vaizler tarafından okullarda verilen konferanslar, gençlik faaliyetleri, esnaf, ev, hasta ve yaşlı ziyaretleri, vaizlerle toplumun her kesiminin bulunduğu faaliyetlerdir. Bununla birlikte vaizler, asli görevleri olan cami içerisinde yürüttüğü sohbet ve derslerle cemaatin bilinçlenmesine ve dinî daha doğru yaşamalarına katkı sunmaktadır.

4.3 Katılımcıların Sosyal Kurumlardaki Faaliyetleri

Vaizler camilerde vaaz verme görevinin yanında DİB'in verdiği görevler doğrultusunda bazı alanlarda görev almaktadır. Bu sebepten ötürü katılımcıların cami dışında yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri bağlamında, hangi sosyal kurumlarda görev aldıkları merak edilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara cami dışında hangi sosyal kurumlarda görevlerinin olduğu sorulmuştur. Cevaplar aşağıda verilen Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Kurumlardaki Faaliyetleri

Tema	Kod	Frekans
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	KYK yurtları (V2, V8, V10)	3
	Bağımlılık merkezi (V9, V10)	2
	Huzur evi (V6, V8)	2
	Cezaevi (V7, V14)	2
	Hastane (V13)	1
	Sevgi evi (V8)	1
	Engellilerle ilgili seminerler (V9)	1
	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (V10)	1
	Sivil toplum kuruluşları (V8)	1
Eğitim Faaliyeti	Halk eğitim merkezinde öğretmenlik (V5, V7, V14)	3
	MEB konferans (V10, V11, V13)	3
	Kolejde DKAB öğretmenliği (V1)	1
	MEB öğretmenlik (V5)	1
	DİB'in personellere yönelik vaaz seminerleri (V7)	1
Dinî Faaliyet	Dinî toplantı (V4)	1
	Dinî tören (V4)	1
İdari Faaliyet	STK'larda yöneticilik (V1)	1
	Hayır (V3, V12)	2

Tablo 4'e göre katılımcıların sosyal kurumlarda yürütmüş olduğu faaliyetler; eğitim, manevi danışmanlık ve rehberlik, dinî ve idari faaliyetler olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Tablo 4'e bakıldığında, katılımcılar daha çok sosyal kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik görevini üstlenmişlerdir. Bu bağlamda en fazla KYK yurtlarında görev almışlardır. Bununla birlikte katılımcılar eğitim faaliyeti olarak, halk eğitim merkezlerinde öğretmenlik ve okullarda konferans faaliyetinde bulunmuşlardır. 14 katılımcının 2'si ise hiçbir sosyal kurumda görev almadıklarını belirtmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyeti olarak katılımcılar, KYK yurtları, huzur evleri, bağımlılık merkezleri, cezaevleri, sevgi evleri, hastane, sivil toplum kuruluşları ve aile bakanlığında görev üstlenmişlerdir. Ayrıca engelliler ile ilgili seminerlerde faaliyet göstermişlerdir. Bu kurumlar arasında en fazla KYK yurtları, bağımlılık merkezi, cezaevi ve huzur evlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyeti yürütmüşlerdir. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili aşağıda bazı alıntılara yer verilmiştir.

"... Huzur evleri, cezaevi, sevgi evleri, KYK yurtları ve buna benzer kurumlarda her zaman görevler alıyoruz..." (V8)

"Bağımlılar ile alakalı biraz çalıştım, onlarla birtakım programlar yaptım ve aynı zamanda engellilerle de çalıştım onlarla da programlar yaptım..." (V9)

"Her zaman olmamakla birlikte depremden sonra deprezede kardeşlerimizin şehrimize gelmesi dolayısıyla aile bakanlığıyla birlikte onların ziyaretinde bulunduk..." (V10)

"... Hastanelerde ve okullarda süreklilik arz etmese de yer yer görevlerimiz oluyor, onları icra ediyoruz." (V13)

Eğitim faaliyeti olarak katılımcılar; halk eğitim merkezlerinde öğretmenlik, MEB'e bağlı okullarda konferans ve öğretmenlik, kolejde DKAB öğretmenliği ve kurum içerisinde personellere yönelik vaaz seminerleri programlarını icra etmektedirler. Belirtilen bu faaliyetler arasında en fazla halk eğitim merkezlerinde öğretmenlik ve MEB'e bağlı okullarda konferans görevlerini üstlenmişlerdir. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili aşağıda bazı alıntılar verilmiştir.

"Cami dışı sosyal kurumlarda görev yapıyorum mesela az önce ifade ettiğim gibi özel bir kolejde din kültürü öğretmenliği yapıyorum..." (V1)

"İhtiyaç duyulduğu zaman gerek Millî Eğitim Bakanlığı'nda, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Fıkıh ve Hadis derslerinde görev aldığımız zamanlar oluyor. Yine aynı zamanda halka yönelik

programlarda Arapça kurslarında görev alıyoruz. Hem kurum içinde hem kurum dışında ihtiyaç duyulduğunda ifa edebileceğimiz görevler maksadıyla seve seve bütün görevleri alıyoruz.” (V5)

“Halk eğitimde Arapça dersi yapmaktayım, düzenli olarak 12 yıldır yapmaktayız. Zaman zaman personeller için vaaz seminerlerinde görev yapmaktayım.” (V7)

“Okullarda konferans şeklinde seminerlerimiz oluyor. Anadolu liselerinde, Fen liselerinde üniversiteye hazırlanan gençler için; okul hayatını devam ettiren bir yandan da manevi sorumluluk anlamında bazı şeyler hatırlatılması için okullarda çeşitli konferanslar yapıyoruz.” (VII)

Katılımcılardan V4 dinî faaliyet olarak; dinî toplantılara ve dinî törenlere katıldıklarını ve bu programlarda görev aldıklarını ‘‘Müdürlüğümüzün bünyesinde yapılan panellere ve konferanslara katılıyoruz. Bunun haricinde çevremizdeki bazı merasimlere katılıyoruz ve görevlerimizi icra ediyoruz.’’ sözleriyle dile getirmiştir.

Tablo 4’e göre katılımcılardan V1 sivil toplum kuruluşlarında (STK) yöneticilik yaptığını ‘‘... Sosyal kurum olarak yazarlar derneğinde yöneticilik yapıyoruz. Onun haricinde köyümüzü yaşatma derneğinde yöneticilik yapıyoruz ve farklı sosyal kurumlarda elimizden geldiği kadar faydalı olmaya gayret ediyoruz.’’ sözleriyle belirtmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında vaizlerin; hastane, cezaevi, huzurevi, sevgi evi, KYK yurtları, halk eğitim merkezleri, okul vb. kurumlarda görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan yalnızca ikisi cami dışında sosyal bir kurumda görev almadığını belirtmektedir. Bu durum katılımcıların %85’inin cami dışında din eğitimi faaliyetlerinin açısından sosyal kurumlarda görev aldığını ortaya koymaktadır. Yapılan bir araştırmada, vaizlerin %96 gibi büyük bir bölümün cami dışı sosyal faaliyet olarak konferans, seminer, dinî törenlerde görev aldığı ve okullarda ders verdiği sonucuna varılmıştır (Bayraktar, 2009, s. 159). Başka bir araştırmada, vaizelerin cami dışında cezaevi, çocuk yuvası, huzurevi, yaşlı bakım merkezi, hastane, vakıf, dernek, kültür merkezleri vb. kurumlarda faaliyetlerde bulunduğu sonucuna varılmıştır (İnan Kılıç, 2014, s. 111). Bir araştırmada, vaizlerin %12,5’i cezaevlerinde derslere girdiği, %9,4’ü eğitim merkezlerinde görev aldığı, %3,1’inin çocuk yuvasında konferans verdiği; %53,1’inin ise cami içi sohbet dışında hiçbir görevinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Vaizlerin yarısı, cami içi sohbet dışında bir görevinin olmadığını fakat %68,7’si cami dışında cezaevi, hastane, çocuk ıslah evi, huzurevi, fabrika, dernek vb. kurumlarda görev almaları gerektiğini dile getirmiştir (Doğru, 2008, s. 76). Vaizlerin cami dışı birçok kurumda faaliyet alması açısından bulgular çalışmamızı destekler niteliktedir. Vaizlerin görevlerini cami dışına taşıması, toplumun her kesimine doğru bilgiyi ulaştırmayı amaçladığını göstermektedir. Bu amaç DİB’in stratejik hedefleri doğrultusunda gerçekleşmekle beraber vaizlerin şahsi amaçları arasına da girmektedir.

Özetle; araştırmamız kapsamında vaizlerin asli görev olan vaazların yanı sıra cami dışında hastane, cezaevi, KYK yurdu, sevgi evi vb. kurumlarda görev yaptığı anlaşılmaktadır. Vaizler sosyal kurumlarda; manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, eğitim, dinî ve idari faaliyette bulunmaktadır. Yapılan bu uygulamalar; yalnızca cami cemaatinin değil yaşlı, hasta, düşkün, kimsesiz, hükümlü gibi vb. toplumun farklı kesimlerinin dinî bilgiye ulaşmalarını sağlamaktadır. KYK yurtları, cezaevleri, bağımlılık merkezleri, huzurevleri vb. alanlarda vaizler tarafından verilen manevi danışmanlık hizmetleri; insanların yaşamını ve psikolojisini manevi anlamda desteklemektedir. İnsanların dinî gereksinimleri bir ihtiyaçtır. İnsanların dinî bilgi ihtiyacı, bu alanda görevli ve bilgili kimseler tarafından karşılanmalıdır. Bu anlamda vaizlerin cami dışında hastane, cezaevi, huzurevi vb. sosyal kurumlarda görev alması, toplumun dinî bilgi ihtiyacını karşılamakta ve onların dinî yaşamına katkı sağlamaktadır.

4.4 Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Süreci

Vaizlerin camide vaaza başlamadan önce bir hazırlığının olması gerekmektedir. Vaaza başlamadan önceki hazırlık sürecinin verimli geçirilmesi, vaaza olumlu anlamda etki etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların vaaz için hazırlık yapıp yapmadıkları merak edilmektedir. Bu anlamda katılımcılara vaizlik anlamında din eğitimi faaliyetlerine nasıl hazırlandıkları sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplara aşağıda Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Süreci

Tema	Kod	Frekans
Araştırarak hazırlanma	Konuyu kitaplardan araştırarak (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V10, V11, V12, V13, V14)	13
	Okunanları harmanlayarak (V4, V5, V6, V7, V8, V10, V11, V13, V14)	9
	Bilgisayardan istifade ederek (V2, V7, V10, V14)	4
	Hazır vaazlardan istifade ederek (V7, V12, V13)	3
İçselleştirerek hazırlanma	Güncel meselelerle birleştirerek (V3, V12)	2
	Sohbet dinleyerek (V10, V12)	2
	Var olan bilgiyi harmanlayarak (V9)	1
	Tefekkür yaparak (V12)	1

Tablo 5’e göre katılımcıların vaaza hazırlanma süreçleri; araştırarak ve içselleştirerek hazırlanma şeklinde iki tema altında toplanmıştır. 14 katılımcının 13’ünün vaaza öncelikli olarak kitaplardan araştırarak hazırlandığı Tablo 7’de görülmektedir. Bu bağlamda katılımcılar daha çok kitaplardan araştırarak ve yaptıkları bu araştırmaları harmanlayarak vaazlara hazırlanma yolunu

tercih etmektedir. Vaazı içselleştirerek hazırlayan katılımcılar ise daha çok var olan bilgiyi güncel meselelerle harmanlayarak hazırlık yapmaktadır.

Vaaza hazırlık sürecini araştırma yaparak geçiren katılımcılar sıklıkla konuyla alakalı kitapları okuyarak, araştırarak ve alınan bilgiyi harmanlayarak vaaza hazırlanmaktadır. Bununla birlikte bazı katılımcılar vaazı hazırlarken bilgisayar ve konuyla ilgili hazır vaazlardan istifade ederek hazırlanmaktadır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Temel kaynağımız olan Kuran ve hadis merkezli hazırlıklar yaparız. İnternet, bilgisayar, bunları da kullanarak vaaz hazırlıyoruz. Konuyla alakalı doküman toplarız, kısa menkıbeler ayarlarız. Makale okuruz önceki vaazlara bakarız ve harmanlayarak bir hazırlık yapıyoruz.”
(V7)

“Özellikle Kur’an ve hadis merkezli görevimizi icra etmeye çalışıyoruz bunun dışında sohbet dinliyoruz onlardan da harmanlayarak aynı zamanda kitaplardan faydalanarak sonra kullanacağımız ayet ve hadislerin kritiği ile ilgili bazı bilgisayar programlarından istifade ediyoruz bunların hepsini harmanlayarak görevimizi icra ediyor sunumumuzu yapıyoruz bu şekilde hazırlık yapıyoruz.” (V10)

“Herhangi bir konuda vaaz hazırlanacağı zaman hazır bir vaaz var mı yok mu ona bakarız daha sonra konu ile alakalı okumalar yaparız çeşitli makaleler ve kitaplar onları harmanlayarak sunumumuzu hazırlarız.” (V13)

Vaaza hazırlık sürecini içselleştirerek geçiren katılımcılar daha çok var olan bilgiyi güncel meselelerle birleştirerek vaaz hazırlamaktadır. Ayrıca araştırma yapmadan, bugüne kadar birikmiş olan bilgisini konuyla ilgili ayet ve hadislerden harmanlayarak vaaz hazırlayan bir katılımcı mevcuttur. Aynı zamanda konuyla ilgili sohbet dinleyerek vaaz hazırlığı sürecini tamamlayan katılımcılar da bulunmaktadır. Son olarak katılımcılardan biri yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği bilgiyi tefekkür yoluyla içselleştirerek vaaz hazırlamaktadır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı altınlara aşağıda yer verilmiştir.

“Bizim konularımız önceden veriliyor bir müktesebatımız zaten geçmişten aldığımız eğitimden mevcut. Bunun yanında her günün bir konusu oluyor kürsü vaazlarımızda. Bu konuları ayetlerden hadislerden destekleyerek çalışıyoruz onu iyice yoğurduktan sonra sunum hazırlığına getiriyoruz.” (V9)

“... Bir konu geldiği zaman konuya uzun bir zaman ayırıyorum. Konuya nasıl başlanması gerekiyor, hangi hadisi şerifleri kullanmamız gerekiyor, konu hakkında güncel olarak ne söyleyebiliriz? Bu bağlamda uzun uzun tefekkürüm vardır. Yani tefekkür boyutu da vardır vaaza hazırlanırken.” (V12)

Tablo 5'e bakıldığında vaizlerin tamamının vaaz için bir hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Vaizlerin %92 gibi büyük bir kısmı vaazlarını kitaplardan araştırarak hazırlama yoluna gitmektedir. Yapılan bir araştırmada vaizlerin %93'ünün vaaz için hazırlık yaptığı sonucuna varılmıştır (Bayraktar, 2009, s. 129). Ayrı bir araştırmada, 54 vaizden 53'ü vaaza hazırlanma ihtiyacı duyduğunu belirtmiştir (Demirkol, 1989, s. 300). Yapılan araştırmalar; vaizlerin tamamına yakının vaazlara hazırlanarak çıktığını ortaya koyması açısından çalışmamızı destekler niteliktedir. Başka bir araştırmada, vaizlerin vaazlara hazırlanıp çıkması ve konuyu kaynak kitaplardan araştırarak hazırlaması gerektiği vurgulanmıştır (Tümer, 1978, s. 115). Bu anlamda literatür, çalışmamızı desteklemektedir. Vaizler, vaaz vermek için kürsüye yalnızca var olan bilgileri doğrultusunda çıkmamaktadır. Vaaz öncesi hazırlık yaparak vaaz faaliyetini yerine getirmektedir. Bu durum vaizlerin, vaizlik mesleğine verdiği önemi göstermektedir. Vaizlerin tamamının konuyu hazırlanarak cemaate aktarması, vaazın cemaat üzerindeki etkisini arttırmaktadır.

Özetle; çalışmamız kapsamında vaizlerin tamamının vaaz için bir hazırlık süreci geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu süreç genellikle konunun kitaplardan araştırılması, okunanların harmanlanması, bilgisayar, hazır vaaz ve sohbetlerden istifa edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Vaizlerin anlatılacak olan konu için hazırlık yapması, vaazın cemaat açısından kalıcı olmasını amaçladığını göstermektedir. Vaaz hazırlığı için birden fazla yol tercih eden vaizler, cemaatte yer alan her bir birey için konunun anlaşılmasını hedeflemektedir. Din eğitiminde bilginin aktarılması son derece önemlidir. Çünkü her bireyin anlama kapasitesi farklılık arz etmektedir. Bu sebepten ötürü anlatılacak olan konu, cemaatin her bir bireyi tarafından anlaşılacak şekilde hazırlanmalıdır.

4.5 Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Sürecinde Başvurduğu Kaynaklar

Bir önceki başlıkta, katılımcıların vaaz hazırlık sürecini nasıl geçirdikleri ve vaaza nasıl hazırlandıklarına yer verilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların vaaz hazırlığı sürecinde hangi kaynaklara başvurdukları merak edilmektedir. Bu başlıkta katılımcıların vaaza hazırlanırken hangi kaynaklardan istifade ettikleri incelenmektedir. Katılımcıların vaaz hazırlarken başvurduğu kaynaklara Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Vaaz Hazırlığı Sürecinde Başvurduğu Kaynaklar

Tema	Kod	Frekans
Birinci Kaynak	Kur'an-ı Kerim (V1, V2, V3, V6, V7, V8, V9, V10, V11, V14)	10
	Tefsir (V4, V5)	2
	Dinî kitaplar (V12)	1
	Hazır vaaz (V13)	1
İkinci Kaynak	Hadis (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V10, V12)	11
	Tefsir (V11, V14)	2
	Makale (V13)	1
Üçüncü Kaynak	Dinî kitaplar (V6, V8, V10, V13)	4
	Menkıbe (V2, V7)	2
	Peygamber kıssası (V4)	1
	İlmihal (V5)	1
	Tefsir (V1)	1
	Hadis (V11)	1
	Hazır vaaz (V12)	1
	Meal (V14)	1
	Yok (V3, V9)	2

Tablo 6'ya göre katılımcıların vaaz hazırlığı sürecinde başvurduğu kaynaklar; birinci, ikinci ve üçüncü kaynaklar etrafında şekillenmektedir. Katılımcının tamamına yakını vaaz hazırlarken ilk olarak Kur'an-ı Kerim'e başvurmaktadır. Katılımcılar ikinci kaynak daha çok olarak hadislerden, üçüncü kaynak olarak ise dinî kitaplardan faydalanmaktadır.

Katılımcılar vaaza hazırlanırken birinci kaynak olarak; Kur'an-ı Kerim, tefsir, dinî kitaplar ve hazır vaazlara başvurmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını vaaz hazırlığı sürecinde ilk olarak Kur'an-ı Kerim'e başvurmaktadır. Katılımcıların vaaza hazırlanırken başvurduğu ilk kaynaklarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

"Tabi öncelikli olarak yani dinî bir konuyu hazırlarken Kur'an ı Kerim'den sünnetten sahih kaynaklardan o konuyu öncelikli olarak araştırıyoruz..." (V1)

"Bizim temel kaynak eserlerimiz var başkanlığımızın bastığı tefsir eserleri hadis eserleri mevcuttur bizim başta yararlandığımız kaynaklar bunlardır..." (V5)

Tablo 6'ya göre katılımcıların vaaza hazırlanırken başvurduğu ikinci kaynaklar; hadis, tefsir ve makalelerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ikinci kaynak olarak hadisleri baz almaktadır. Katılımcıların vaaz hazırlarken ikinci olarak tercih ettikleri kaynaklarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Eğer yapacağımız faaliyet vaaz ise elbette ki ana kaynaklarımız Kur’an ve sünnet çerçevesinde onları okuyarak konuları belirleyerek bu şekilde hazırlık yapıyoruz...” (V6)

“Herhangi bir konuda vaaz hazırlanacağı zaman hazır bir vaaz var mı yok mu ona bakarız daha sonra konu ile alakalı okumalar yaparız çeşitli makaleler ve kitaplar onları harmanlayarak sunumumuzu hazırlarız.” (V13)

Tablo 6’ya göre katılımcıların vaaz hazırlığında tercih ettiği üçüncü kaynaklar; dinî kitaplar, menkıbe, peygamber kıssası, ilmihal, tefsir, hadis, hazır vaaz ve meallerdir. Katılımcıların vaaz hazırlığında başvurduğu üçüncü kaynaklarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“... Özellikle ayet ve hadis ağırlıklı bir de menkıbe yani akılda kalabilecek o meseleyi özetleyebilecek örnekler, geçmiş yaşantılar veya menkıbelerden de istifade edip vaaz hazırlamaktayım.” (V2)

“Özellikle bizim için ana kaynak Kur’an ı kerim ve sünnettir biz bir yeri konuyu ele alacağımız zaman önümüze önce Allah’ın kitabını ardından Resulullah’ın sünnetini hadisi şerifleri alarak konuya başlarız.” (V3)

“Öncelikle konunun geçtiği belli başlı kitaplara bakarım, ondan sonra tefsirlere bakarım en çok da Razi’nin tefsirine bakarım ve ondan istifade ederim. Daha sonra hadislere bakarım, hadislerin şerhlerine bakarım ondan sonra o konunun sıralamasını kafamda yaparım ve en önemli şeyi en sona saklarım. Vaazı bu şekilde hazırlarım.” (V4)

Tablo 6’ya bakıldığında vaizlerin büyük çoğunluğunun vaaz hazırlığı sürecinde başvurduğu birinci kaynağın Kur’an-ı Kerim, ikinci kaynağın ise hadisler olduğu anlaşılmaktadır. Vaizler Kur’an-ı Kerim ve hadisler dışında üçüncü kaynak olarak; dinî kitap, menkıbe, ilmihal, tefsir vb. eserlere bakmaktadır. Yapılan bir araştırmada, vaizlere vaaz hazırlığı sürecinde başvurdukları kaynaklar sorulmuş ve vaizlerin %60’ı Kur’an-ı Kerim, %75’i ise hadis kitapları cevabını vermiştir (Bayraktar, 2009, s. 125). Başka bir araştırmada, vaizlerin vaaz hazırlığı sürecinde başvurduğu tefsir ve hadis kitapları incelenmiştir (Demirkol, 1989, s. 301). Ayrı bir çalışmada, vaaz hazırlığı sürecinde öncelikle temel kaynak olan Kur’an-ı Kerim ve hadislerin göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır (Soysaldı, 2008, s. 142). Yine bir araştırmada, vaizlerin müracaat etmesi gereken kaynaklar sıralamasında öncelikli olarak tefsir ve hadislere yer verilmiştir (Kahraman, 2013, s. 238). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar, vaizlerin vaaz hazırlığında ilk olarak Kur’an-ı Kerim ve hadislere başvurması yönünden çalışmamızı destekler niteliktedir. Vaizlerin, vaazları Kur’an-ı kerim ve hadisler ışığında hazırlaması, onların ihtisas kursunda aldığı Arapça eğitiminin vaaz hazırlığı

sürecindeki etkisini göstermektedir. Vaizlerin aldığı eğitim asli kaynak olan Kur'an ve sünneti anlama, yorumlama ve anlatma anlamında becerilerini geliştirmektedir.

Özetle; çalışmamız kapsamında vaizlerin tamamına yakını vaaz hazırlığı için ilk olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerle başvurmaktadır. Bu durum cemaate aktarılacak olan bilginin güvenilirliğini arttırmaktadır. Din eğitiminde asıl olan dinî sahih bilgiyi aktarmaktır. Doğru dinî bilginin cemaate aktarılması, cemaatin dinî doğru öğrenmesine ve yaşamasına yardımcı olmaktadır. Vaizlerin vaazlarını Kur'an-ı Kerim ve sünnet ışığında hazırlaması, cemaatin doğru dinî bilgiyi öğrenmesini amaçladığını göstermektedir.

4.6 Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerine Hazırlık Süreci

Katılımcıların vaizlik görevine nasıl hazırlandıkları önceki başlıklarda belirtilmiştir. Vaizlerin asli görevleri olan cami içi sohbet görevinin dışında yürüttüğü faaliyetler olduğu görülmüştür. Vaizlerin cami içi sohbet görevi için yaptığı hazırlığı, cami dışı din eğitimi faaliyetleri içinde yapması gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcıların vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine nasıl hazırlandıkları, hangi süreci takip ettikleri merak edilmektedir. Bu sebepten ötürü katılımcılara vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine nasıl hazırlandıkları sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar aşağıda yer alan Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerine Hazırlık Süreci

Tema	Kod	Frekans
İçeriğe Göre Hazırlık	DİB yayınlarından istifade ederek (V7, V9, V11, V14)	4
	Konuyla ilgili internet araştırması yaparak (V2, V7, V14)	3
	Uzman kişilerle görüşerek (V8, V10)	2
	Klasik eserlerden faydalanarak (V12)	1
	Dinî okumalar yaparak (V4)	1
	Gelişim kitaplarından yararlanarak (V1)	1
Kitleye Göre Hazırlık	Kitleye göre okumalar yaparak (V1, V3, V5, V6, V8, V10, V13, V14)	8

Elde edilen bulgular ışığında katılımcılar, vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine; içeriğe ve kitleye göre hazırlık yapmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası karşısında yer alan kitleye göre hazırlığını yaparak faaliyetini yürütmektedir. Katılımcılardan bazıları ise; DİB yayınları ve klasik eserlerden faydalanarak, dinî okumalar ve internet araştırması yaparak, uzman kişilerle görüşerek ve gelişim kitaplarından yararlanarak vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine hazırlanmaktadır.

İçeriğe göre hazırlık yaparak vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine hazırlanan katılımcılar; DİB yayınları ve klasik eserlerden istifade ederek, konuyla ilgili internet araştırması yaparak, gerektiğinde uzman kişilerle görüşerek, dinî ve gelişimsel kitaplardan faydalanarak vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerine hazırlık yapmaktadır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerini de tefsir ve hadis kitaplarıyla birlikte hazırlıyorum. Dinî alanın dışına çok çıkmam, din kitapları bağlamında konuyu anlatırım.” (V4)

“Yaptığımız konferanslar veya seminerler ile alakalı dokümanlar genelde merkezden gelir. Biz de ondan çok uzaklaşmamak kaydıyla internet ortamında yaptığımız araştırmalardan konumuzu hazırlarız ve bu şekilde sunumumuzu yaparız...” (V7)

“... Konuyla ilgili okunması gereken makaleleri okuyarak, kendisiyle istişare ettiğimizde bize katkı sağlayacağını düşündüğümüz o konunun uzmanı kişilerle konuşmak suretiyle böyle bir hazırlığımız oluyor.” (V8)

“... Bir seminer verecek olduğum zaman yine Kuran'ı Kerim'den, mealden, tefsirlerden yine Diyanetin diğer yayınlarından istifade ederek...” (V14)

Kitleye göre hazırlık yapan katılımcılar; karşısında yer alan kitlenin durumuna ve yapacağı faaliyetin amacına bakarak bir hazırlık sürecinden geçmektedir. Söz konusu faaliyette kitlenin faaliyeti anlaması amaçlanmaktadır. Bu faaliyetler arasında gençlik buluşmaları, MEB' e bağlı okullarda, cezaevi, hastane, sevgi evi, huzurevi vb. kurumlarda verilen konferans ve seminerler yer almaktadır. Bu sebepten ötürü kitlenin durumu önem arz etmektedir. Bu temayı oluşturan kod ile ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Vaaz dışında olduğunda hazırlanmak aslında daha kolay oluyor hitap edeceğimiz kitlenin durumu belli. Örnek verecek olursak okulda bir sınıfa giriyorsak hemen hemen hepsi aynı yaşta çocuklardır. Seviyeler aynı olduğu için onların seviyesine göre bir hazırlık yapıyoruz. Bu yüzden camilerdeki vaazlardan daha kolay oluyor çünkü camilerdeki vaazlar daha genel kitleye hitap ettiği için daha zor oluyor. Hangi usulde hangi kaynaklardan yararlanırlarsa daha etkili olur aslında daha çok karşı kitlenin durumuna göre hazırlık yapıyoruz ve bu şekilde görevimizi ifa ediyoruz.” (V5)

“Konferanslar, paneller hangi konu ile alakalı ise o konu hakkında okumaları yapıyoruz bu okumalar çerçevesinde karşıdaki hedef kitleye bunu nasıl sunabiliriz bunu düşünüp ona göre bir hazırlık yapıyoruz.” (V6)

Tablo 7'ye bakıldığında vaizlerin vaazlara hazırlık yaptığı gibi vaaz dışı din eğitimi faaliyetleri içinde hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Vaizlerin yarısından fazlası kitlenin durumuna göre okumalar yaparak hazırlık yapmaktadır. Bununla birlikte vaizler; DİB yayınları, klasik eserler ve internetten faydalanarak hazırlığını tamamlamaktadır. Bu anlamda vaizlerin yürüttüğü din eğitimi faaliyetlerine değinecek olursak; manevi danışmanlık hizmeti, eğitim-öğretim faaliyeti, dinî tören ve toplantılara katılım vb. etkinliklerdir. Yürütülen faaliyetlerde bulunan kitleler farklılık arz etmektedir. Bu sebepten ötürü vaizler kitlenin durumuna göre okuma ve araştırmalar yaparak din eğitimi faaliyetlerine hazırlanmaktadır. Bu durum kitlenin ihtiyaç ve beklentisinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Vaizlerin hitap edecekleri kitleyi tanınması ve hedef kitlenin psikolojisini bilmesi önemli bir gerekliliktir (Bayraktar, 2009, s. 99). Yapılan bu çalışma, vaizlerin kitlenin durumuna göre hazırlık yapması açısından çalışmamızı destekler niteliktedir.

Özetle; katılımcıların tamamının vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerinde bulunduğu ve bu faaliyet için bir hazırlık süreci geçirdiği anlaşılmaktadır. Vaizler genellikle kitlenin durumuna göre okumalar yaparak, internet ve klasik eserlerden yararlanarak, gerektiğinde konu ile ilgili uzman kişilerle görüşerek hazırlığını tamamlamaktadır. Vaizlerin hedef kitlenin durumunu göz önünde tutması din eğitimi açısından son derece önemlidir. Yürütülen faaliyetin anlaşılır ve kalıcı olması için kitlenin durumu, ihtiyacı ve beklentisi göz önünde bulundurulmalıdır. Faaliyet eğer manevi danışmanlık ise karşıdaki bireyin durumu ve psikolojisi düşünölmeli, ona göre hazırlık yapılmalıdır. Yürütölen faaliyet eğer okullarda ders, seminer, konferans vb. faaliyetler ise öğrencinin yaşı, ihtiyacı ve beklentisi göz önünde bulundurulup ona göre hazırlık yapılmalıdır. Yapılan faaliyet hedef kitlenin anlayacağı şekilde, ihtiyacı ve beklentisi doğrultusunda yapılmalıdır.

4.7 Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerinde Başvurduğu Kaynaklar

Bir önceki başlıkta katılımcıların vaaz dışı din eğitim faaliyetlerine nasıl hazırlandıklarına ve hazırlık sürecini nasıl geçirdiklerine yer verilmiştir. Bu anlamda katılımcıların söz konusu faaliyetlerde hangi kaynaklara başvurdukları merak edilmektedir. Katılımcıların bahsedilen faaliyetlerde başvurduğu kaynaklar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Vaaz Dışı Din Eğitimi Faaliyetlerinde Başvurduğu Kaynaklar

Tema	Kod	Frekans
Birinci Kaynak	Makaleler (V1, V2, V6, V7, V9, V10)	6
	Dinî kitaplar (V3, V5, V13)	3
	Kur'an-ı Kerim (V8, V11, V14)	3
	Klasik eserler (V12)	1
	Tefsir (V4)	1
İkinci kaynak	Hadis (V4, V8, V11, V14)	4
	Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (V7, V9)	2
	Pedagojik eserler (V1)	1
	Makaleler (V5)	1
	Hayır (V2, V3, V6, V10, V12, V13)	6

Tablo 8'e göre katılımcıların vaaz dışı din eğitimi faaliyetlerinde başvurduğu kaynaklar; birinci ve ikinci kaynaklar etrafında toplanmaktadır. Katılımcıların yarısına yakını birinci kaynak olarak makalelere, ikinci kaynak olarak ise hadislere başvurmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar daha çok dinî kitaplar, Kur'an-ı Kerim ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)'ya başvurmaktadır. Bazı katılımcılar ise ikinci kaynağa ihtiyaç duymadığını belirtmektedir.

Elde edilen verilere göre; vaaz dışı din eğitimi faaliyetleri hazırlığında katılımcıların yarısına yakını birinci kaynak olarak makalelere başvurmaktadır. Bununla birlikte dinî kitaplar, Kur'an-ı Kerim, klasik eser ve tefsirlere de birinci kaynak olarak başvuran katılımcılar bulunmaktadır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Genelde makalelerden istifade etmeye çalışıyorum. Böyle özel sohbetlere gittiğimizde daha çok güncel olaylar karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla söz konusu konular klasikler eserlerde yer almıyor. Dolayısıyla vaaz dışı sohbetlerimize makalelerden yararlanarak bu noktada bizi davet eden arkadaşlarımıza kardeşlerimize cevap üretmeye bilgi sunmaya çalışıyoruz.” (V2)

“Aslında vaaz dışı derken de şu vardır. Biz klasik eserler okutuyoruz zaten böyle bir alt yapımız da vardır yani günümüzde diyelim okullarda verilmeyen işte medrese eğitimi dediğimiz bizler bu eğitimi aldığımız için sahibiz öyle bir talep geldiği zaman arkadaşlardan şu kitabı okuyalım denildiği zaman, o alt yapı olduğu için zaten kitapları alıyoruz yeniden tabii bir tekrar yapıyoruz, bakıyoruz ve arkadaşlarla böyle kitap mütalaası yapıyoruz...” (V12)

Tablo 8'e göre vaaz dışı din eğitim faaliyetlerine hazırlanırken katılımcılar ikinci kaynak olarak; hadis, DİA, pedagojik eser ve makaleleri baz almaktadır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“... Söz konusu faaliyet çocuklara yönelik ise, doğru bir sunum yapabilmek için okumalar yapıyoruz. Doğru din bilgisinin verilmesi başta olmak üzere çocuklara pedagoji anlamında nasıl yaklaşılması gerekiyor o anlamda da kitaplar okuyoruz. Yani çocuklarla sağlıklı güzel bir etkileşim kurmak, onlara dokunabilmek, onlara güzel bir şekilde faydalı olabilmek için hem eğitimle ilgili hem de psikolojiyle ilgili dinî konularda farklı okumalar yaparak gençlerimize hizmet etmeye çalışıyoruz.” (V1)

“... İnternet ortamında yaptığımız araştırmalardan veya kitaplardan yaptığımız araştırmalardan konumuzu hazırlarız ve bu şekilde sunumu yaparız. Aynı zamanda ben Diyanet İslam ansiklopedisinden istifade ederim. Genellikle güncel makaleleri okurum ve bu şekilde bir hazırlık yaparım.” (V7)

Tablo 8’e bakıldığında katılımcıların yarısına yakınının din eğitimi faaliyetleri hazırlığında birinci kaynak olarak makalelere, ikinci kaynak olarak ise hadislerle başvurduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar hazırlık sürecinde; dinî kitaplar, Kur’an-ı Kerim, klasik, pedagojik eserler ve DİA’ya da başvurmaktadır. Vaizler kitlenin durumuna göre hazırlık yaptıkları için başvuru kaynakları, kitlenin durumuna göre farklılık göstermektedir. Yürütülen faaliyetler genellikle manevi danışmanlık, konferans, seminer, toplantı vb. faaliyetler olduğu için hazırlık sürecinde makaleler diğer kaynaklardan daha fazla tercih edilmektedir. Vaazlarda kaynak olarak daha çok Kur’an ve sünnetin kullanılması, vaaz dışı eğitim faaliyetlerinde daha çok makalelerin tercih edilmesi, vaizlerin yürütülen faaliyet ışığında akademik bilgiye verdiği önemi göstermektedir.

Özetle; vaizlerin tamamının vaaz dışı din eğitimi faaliyetleri için bir hazırlık süreci geçirdiği ve birinci kaynak olarak makalelere başvurduğu anlaşılmaktadır. Makalelere başvurulması vaizlerin güncel meseleleri takip ettiğini ve bilimsel bilgiye verdiği önemi göstermektedir. Vaizlerin vaaz hazırlığı esnasında Kur’an ve sünnete başvurması, topluma sahîh dinî bilgiyi ulaştırmayı amaçladığını göstermekte birlikte vaaz dışı din eğitimi faaliyetleri olan seminer, konferans vb. faaliyetlere hazırlanırken daha çok makalelerden yararlanması, yürütülen faaliyet doğrultusunda hedef kitlenin anlatılanı anlamasını amaçladığını göstermektedir.

4.8 Katılımcıların Vaizlik Görevini Yürütürken Karşılaştığı Sorunlar

Çalışmanın temel amaçlarından biri, katılımcıların vaizlik faaliyetlerini yürütürken karşılaştığı sorunları ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda katılımcılara; “vaizlik görevini yerine getirirken karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan daha derinlemesine cevaplar alabilmek için katılımcılara; DİB, memuriyet, cemaat ve vaizlerin kendileri açılarından karşılaştıkları sorunlar alt sorular halinde yönlendirilmiştir. Katılımcılar tarafından verilen cevaplara Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Vaizlik Görevini Yürütürken Karşılaştığı Sorunlar

Tema	Kategori	Kod	Frekans	
DİB'den (Müftülük) Kaynaklı Sorunlar	Fiziki Sorunlar	Müftülüklerde vaizler için oda bulunmaması (V1, V2, V5, V6, V7, V9, V10, V11, V14)	9	
		Bilgisayarın ve imkanların olmaması (V2, V5, V6, V7, V11)	5	
		Müftülük vasıtaları vaizler tarafından görev amaçlı kullanılmıyor (V2, V5, V7, V10)	4	
		Maddi imkânsızlık (V1, V5)	2	
	Daire İçi Sorunlar	Daire İçi Sorunlar	Kurum içerisinde vaizlik mesleğine önem verilmemesi (V1, V7, V9, V14)	4
			Asli görev dışı yüklenen görevler (V2, V10)	2
			Yazışmaları sürdürecektir bir memurun olmaması (V5)	1
			DİB'in kullanılması gerektiği resmî dil (V12)	1
			Sorun yoktur (V3, V4, V8, V13)	4
			Sorun yoktur (V3, V4, V8, V13)	4
Cemaatten Kaynaklı Sorunlar	Katılım ile İlgili Sorunlar	Cemaatin vaaza geç gelmesi (V1, V2, V3, V6, V7, V12, V13)	7	
		Cemaatin vaazlara katılmaması (V1, V10, V12)	3	
	Vaaz Sürecinde Yaşanan Sorunlar	Vaaz Sürecinde Yaşanan Sorunlar	Cemaatin vaaza müdahil olması (V7, V10, V11)	3
			Cemaatin içeriği anlamaması (V4, V11, V12)	3
			Cemaatin vaazı dikkatle dinlememesi (V12)	1
			Cemaatin konuyu beğenmemesi (V2)	1
	Cemaatin Özelliklerinden Kaynaklanan Sorunlar	Cemaatin Özelliklerinden Kaynaklanan Sorunlar	Cemaatin farklı eğitim ve kültür seviyelerinden oluşması (V6, V8, V9, V11, V14)	5
			Cemaatin ilme doymuş olması (V10)	1
			Cemaatin şikayetçi olması (V14)	1
			Cemaatin yaşlı kesimden olması (V10)	1
Sorun yoktur (V5)			1	
Memuriyetten Kaynaklı Sorunlar	Ekonomik Sorunlar	Özlük haklarında adaletsizliğin olması (V1, V2, V5, V7, V9, V10, V11, V13, V14)	9	
		Maaşın istenilen düzeyde olmaması (V7, V8, V9, V11, V13, V14)	6	
	İdari Sorunlar	İdari Sorunlar	Kurumda ast-üst sorunu mevcut (V2, V5, V7, V8, V9, V11)	6
			Vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesi (V1, V2, V5, V7, V11)	5
			Uzman ve başvaiz olabilmek için yüksek lisans ve doktoranın yeterli olmaması (V2)	1
			Sorun yoktur (V3, V4, V6, V12)	4
			Sorun yoktur (V3, V4, V6, V12)	4
Vaizlerden Kaynaklı Sorunlar	Vaaz ile İlgili Sorunlar	Vaazda konunun istemsizce yanlış aktarılması (V6, V11, V14)	3	
		Vaaza tam hazırlanmamak (V12, V13)	2	
		Görevde aksaklıklar (V3)	1	
	Kişisel Sorunlar	Kişisel Sorunlar	Kendini yenilememe (V1, V6, V12)	3
			Gençlere ulaşma noktasında eksiklik (V4)	1
Sorun yoktur (V2, V5, V7, V8, V9, V10)	6			

Tablo 9'a göre katılımcıların vaizlik faaliyetlerini yerine getirirken karşılaştığı sorunlar; DİB, cemaat, memuriyet ve vaizlerin kendileri açısından kaynaklanan sorunlar etrafında şekillenmiştir. Genel anlamda ele alındığında DİB ve memuriyet kaynaklı sorunlar öne çıkmıştır.

Elde edilen bulgulara göre DİB yönünden kaynaklanan sorunlar; fiziki ve idari sorunlar adı altında iki kategoride toplanmıştır. Katılımcıların vaizlik faaliyetini yürütürken DİB yönünden karşılaştığı fiziki sorunlar; müftülüklerde vaizlerin odalarının bulunmaması, bilgisayarın ve imkanların olmaması, müftülük vasıtalarının vaizler tarafından kullanılamaması ve maddi imkansızlıklardır. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

"... Özellikle müftülüklerde vaizlerin odasının bulunmaması yani maddi imkansızlıklar..." (V1)

"... Özellikle vaazları hazırlama noktasında rahat imkanlara sahip değiliz; bir odamızın bize ait olmayışı ve bir bilgisayarımızın olmayışı problemlerin başında geliyor..." (V5)

"... Mekânsal bazı sıkıntılarımız olabiliyor. Bize tanınan imkanlar daha öncesine göre çok iyi olmasına rağmen şu an hâlâ çağımızın gerektirdiği dengede değil. Bir odamızın, bilgisayarlarımızın, masalarımızın bulunmaması sıkıntımızdır." (V6)

"... Vaizlerin odasının bulunmaması ya da vaizlerin gidecekleri yere giderken araçlarının olmaması, ulaşımda sıkıntı çekmeleri bir sorundur..." (V10)

Tablo 9'a göre katılımcıların vaizlik faaliyetini yürütürken DİB yönünden karşılaştığı idari sorunlar; kurum içerisinde vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesi, vaizlere asli görev dışında görevlerin verilmesi, vaizlerin yazışmalarını yürütecek bir memurun tahsis edilmemesi ve DİB'in resmî dilinin kullanım zorluğudur. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

"Diyanet yönünden özellikle vaizlik mesleğine böyle biraz gereksiz gibi bakılıyor. Yani olsa da olur olmasa da olur. Ben kendi açımdan bu şekilde değerlendiriyorum..." (V1)

"Bizim asli işimiz vardır. Dolayısıyla bana göre haftanın 5 günü yapacak olduğumuz o vaaz asıldır. Ondandır yapacak olduklarımız onun yanında yer almalıdır. Her gün bir kere yapmış olduğumuz o vaaz bizim asıl işimizdir. Kurumumuz tarafından Diyanet tarafından farklı görevler isteniyor bizden, asli işimizin bırakılıp o görevin yapılması isteniyor. Bu bizim canımızı biraz sıkıyor..." (V2)

"Vaizlik görevi son dönemlerde bir erozyona uğratıldı. Vaizlik önceleri müftülükten sonra gelen bir görevdi. Herkes yapacak olduğu vaaza önem veriyordu ve yapılacak olan vaazın kurum nezdinde bir değeri vardı. Fakat artık kurumlarda bir gelgeç makamı olarak görüldüğü için gerekli hassasiyet gösterilmiyor. Yaptığımız işin değerini anlamada müftülüklerimiz gerekli"

hassasiyeti göstermiyorlar. Buna bağlı olarak da vaizler daha çok dairede gelse de olur gelmese de olur anlayışla kabul edildiği için her türlü müftülük içi irtibatta sorunlar yaşıyoruz.” (V9)

“... Vaizlere görevi dışında görevlerin yüklenmesi yani kürsü görevi dışında farklı görevlerle vaizin meşgul edilmesi bu gibi sorunlar mevcuttur...” (V10)

Ayrıca 14 katılımcıdan 4’ü vaizlik görevini yürütürken DİB’den kaynaklı herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Diyanet ve müftülük yönünden bir sorunla karşılaşmadım müftüler her zaman bize destek oldular. Bizim için teşvik var engel yok.” (V4)

“Ben pek bir sorunla karşılaşmadım. Yani bu konularda vaaz ederken gerek hazırlama noktasında olsun gerek imkanların hazırlanması noktasında olsun kendi adıma söylüyorum bir problemle karşılaşmadım...” (V8)

Tablo 9’a göre katılımcıların vaizlik görevini yürütürken cemaat yönünden karşılaştığı sorunlar; katılım, vaaz süreci ve cemaatin özelliklerinden kaynaklanan sorunlar adı altında üç kategoride toplanmıştır. Katılımcılar vaizlik görevini yerine getirirken cemaatin katılımı ile ilgili karşılaştığı sorunlar; cemaatin vaaza geç gelmesi ve genel manada vaazlara katılmamasıdır. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Özellikle namaza geç geliniyor bu noktada vaaza başladığımız zaman, yani vaazın başlamasıyla konuya girip çıkmamız bir oluyor. Hani diyelim ki yarım saatte anlatacağımız 45 dakikada anlatacağımız bir konuyu 15 dakikada anlatmak durumunda kalıyoruz. Bu sefer özeti gibi bir şey oluyor...” (V1)

“... Cemaat camiye geç geldiği için anlatmak istediğimizi bazen anlatamıyoruz...” (V6)

“Cemaat açısından, cemaatin vaktinde bulunmaması bizim bir sorunumuzdur. Yarım saat öncesinden hitap edeceğimiz bir kitle olsa bu bizim hoşumuza gider. Anlatacağımız konu hakkında dinleyicinin zihninde bir sorunun kalmaması için cemaatin erken gelmesi gerekmektedir. Gelmemeleri ve aynı zamanda cemaatinde sohbete hazır bulunmamaları ezanla birlikte içeri girilmesi en büyük sıkıntımızdır.” (V13)

Katılımcıların vaizlik görevini yerine getirdiği süreçte cemaat tarafından karşılaştığı sorunlar; cemaatin vaaza müdahil olması, içeriği anlamaması, vaazı dikkatle dinlememesi ve anlatılan konuyu beğenmemesidir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Cemaatte sorun çok, öncelikle senin anlattığını anlamıyor; onun anlayacağı seviyeye indirmen gerekiyor. Bazen hiç ummadığın bir sözde hiç ummadığın bir tepkiyle karşılaşıyorsun ani tepki gösteriliyor. Bu sefer dönüp tekrar anlatmak durumunda kalıyorsun bu bizim için bir sorundur...” (V4)

“... Cemaatin tabii dinleme algılama kültürü de çok istenilen seviyede değildir. Yani cemaat cami içerisinde olsun kendi arasında konuşabiliyor bu manada çok dikkatli de dinlediğini söyleyemem.” (V12)

Katılımcıların vaizlik görevini yürütürken cemaatin özelliğinden dolayı karşılaştığı sorunlar; cemaatin heterojen özellikte olması, farklı eğitim ve kültür seviyelerinden oluşması, cemaatin ilme doymuş, yaşlı olması ve vaazlardan sonra vaizden şikayetçi olmasıdır. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Cemaat tek bir tip değil, tek bir kişi değil, hani şuna benzetebiliriz bunu yani ilkokul birinci sınıftan beşinci sınıfa oradan ortaokul sonra lise sona kadar bütün öğrencilerin bir sınıfta olduğunu düşünün ve sen bunlara hepsinin anlayacağı bir dil ile sohbet ve muhabbet etmek zorunda kalıyorsun yani yaşadığımız handicap biraz bu. Yani ortalama bir dil üzerinden yani hepsinin bir şekilde bir yerden istifade edebileceği bir konuşma yapmaya çalışıyoruz.” (V8)

“Cemaat tek bir topluluk değil bizim karşıımızdaki. Okuldaki öğrenciye anlatılan bir konu gibi değil yapılan vaaz 3 yaşındaki çocuk da orada oluyor onu etkilemek lazım sözlerinizle birlikte 80 yaşındaki yaşlı adamı da bağlamanız gerekiyor. Kadın cemaate de aynı zamanda hitap etmeniz gerekiyor aynı zamanda farklı eğitim almış kimseler de cemaatte oldukları için farklı anlayışlarla olan cemaatler de burada bulunduğu için bu manada tam işin özünü kavrayamadığı için olumsuz manada tepkiler verebiliyorlar.” (V9)

“Cemaatle ilgili şunu söyleyebilirim. Cemaatimizin yaşlı kesimden olması bir sorundur. Gençler camide değiller sokaktalar... Bir de cemaatimizde ilim açığı bulunmuyor. Cemaatimiz anlatılanlara doymuş...” (V10)

Tablo 9’a göre katılımcılar vaizlik faaliyetlerini yerine getirirken memuriyet yönünden bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Bu sorunlar; ekonomik ve idari sorunlar olarak iki kategoride toplanmıştır. Katılımcılar vaizlik görevini yürütürken memuriyet açısından ekonomik anlamda; özlük haklarındaki adaletsizliği ve maaşın istenilen düzeyde olmamasını sorun olarak belirtmiştir. Özlük haklarındaki adaletsizliği katılımcılar daha çok, denk kadro olan şube müdürleri ile aralarında imkân açısından farkların olmasından dolayı belirtmiştir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“... Vaizlerin özlük haklarıyla ilgili çalışmalar yıllardır yapılmıyor. Bu konuda vaizlerin mağdur olduğunu düşünüyorum.” (V1)

“... Maaş olarak da bazı sıkıntılar var yetki olarak en üst seviyede olmamıza rağmen maaş olarak, özlük hakları, olarak şube müdürlerinden ve uzmanlardan daha gerideyiz. Vaizler için bu durum bir sıkıntıdır. Hatta lojmanda kalan imamlardan bile daha az maaş alıyoruz kira verdiğimiz için. Fakat eğitim babında baktığımız zaman çok üst düzey bir eğitim aldığımız görülmektedir. Fakat maaşımız eğitimimizi karşılamıyor bu durumda tabii ki göreve yansımaktadır.” (V7)

“... Özlük hakları noktasında da gerekli hassasiyet gösterilmiyor. Bugün Diyanet'te en yüksek eğitim dersek ihtisas eğitimi var. Müftüler ve il müftüleri bundan daha üst bir eğitim almamışlar. Vaiz olabilmek içinde ihtisas mezunu olmak gerekiyor. Böyle bir eğitimle karşılığında maddi olarak sahip olduğumuz imkanlar hiç de orantılı değil. Bugün açık öğretimden mezun olup Diyanet'te Şube Müdürü olursa bir kimse müftüye denk bir maaş alıyor ve her maaş zammı döneminde katlanarak aradaki fark açılıyor bunun sebebi de vaaz etmeyi bilmeyen fakat vaizler hakkında karar veren kimselerdir.” (V9)

“Özlük haklarına değinebilirim. Bizimle aynı eğitim almış şube müdürleri özlük hakları olarak bizden daha iyiler. Bu bir problem olarak görülüyor. Bu durum ya da yaşanan sıkıntılar görev yapma da şevk kırıcı olabiliyor.” (V10)

Tablo 9'a göre katılımcılar, vaizlik görevini yerine getirirken memuriyet açısından idari olarak; kurumda ast-üst sorununun olmasını, vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesini, uzman veya başvaiz olabilmek için yüksek lisans ve doktora gibi akademik çalışmaların sayılmamasını sorun olarak beyan etmiştir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Diğer kurumlar içerisinde Diyanet üvey evlattır benim görüşüme göre. Diyanet içerisinde de müftülük içerisinde vaizler üvey evlattır. Sadece iş olduğu zaman akla gelir. Bir hak verme noktasında vaiz en son akla gelen hatta hiç akla gelmeyen bir kadrodur. Bu noktada bir türlü vaizliği güçlendirecek adımlar atılmadı.” (V2)

“Vaizler olarak daire içerisinde belli bir yeriniz ve belli bir konumunuz yok. Kimin altınız kimin üstünüz bu bilinmiyor. Bu bir sorundur. Aynı zamanda personel tarafından bize bir saygınlık yok bu durumda bir sıkıntıdır...” (V7)

14 katılımcıdan 4'ü ise memuriyet açısından bir sorunla karşılaşmadıklarını bildirmiştir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Memuriyet anlamında bir sıkıntım yok devlet bize çok veriyor. Bu yüzden hiçbir zaman dillendirmedim bu durumu.” (V4)

“Vaizler olarak rahat bir alandayız biz 8-5 memuru gibi davranmıyoruz o noktada rahatız. Ortada memuriyet noktasında bir sorun görmüyorum.” (V12)

Tablo 9’a göre katılımcılar; vaizlik faaliyetlerini yerine getirirken kendilerinden kaynaklanan sorunların olduğunu belirtmektedir. Bu sorunlar vaaz ile ilgili ve kişisel sorunlar olarak iki kategoride toplanmaktadır. Vaaz ile ilgili sorunlar; vaaz esnasında anlatılanın istemsiz bir şekilde yanlış aktarılması, bazı zamanlar vaizin vaaza tam olarak hazırlanamaması ve bazı zamanlar görevini aksatmasıdır. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“İnsan olması hasebiyle kimse mükemmel değildir işin doğrusu. Yani bu manada belki zaman zaman kişinin bedensel zaman zaman ailevi ve zaman zaman içinde yaşamış olduğu sıkıntılar dolayısıyla belki görevde aksamalar yaşayabilir. Tabii bu istenen bir olay değildir ama insanlığın gereği olarak da aksamalar olabilmekte. Bunu da mümkün olduğunca asgariye düşürmek arzumuzdur.” (V3)

“Bizden kaynaklı da sıkıntılar olabilir biz de bazen konuyu anlatırken kötü niyetli değil fakat bazen yanlış konuşabiliriz, yanlış şeyler anlatabiliriz...” (V6)

“Bizden kaynaklı şunu diyebilirim. Bazen hastalık olur ya da farklı bir şeyden dolayı gerekli hazırlık yapamadığımız zaman bu sahaya da yansıyor ister istemez. Bu da bizden kaynaklı bir sıkıntıdır.” (V13)

Tablo 9’a göre katılımcılar vaizlik görevini yürütürken kendilerinden kaynaklanan kişisel sorunların olduğunu beyan etmektedir. Bunlar; vaizlerin kendilerini yenilememesi, çağın şartlarının gerisinde kalmaları ve gençlere ulaşma noktasında eksik olmalarıdır. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Elbette biz insanız neticede tamam olmak en büyük eksikliktir. Yani insanın kendisini tam olarak görmesi büyük eksikliktir. İnsanın kendini yenilemesi lazım zaten kendisini yenilemeyen insanlar yenilmeye mahkumdur derler. Kendimizi yenilemeye çalışıyoruz, insanımıza bu mesleği icra ederken daha donanımlı bir şekilde daha güzel bir üslupla ve daha güzel bilgilerle onların karşısına hazır çıkmaya gayret ediyoruz. Elbette bu noktalarda bizim de eksiklerimiz vardır.” (V1)

“Belki biraz daha fazla gençlerin içine karışabilirim, bu da şahsi fikrimdir. Cami içerisinde bizim alanın çok kısıtlı olduğunu düşünüyorum bu yüzden sokağa çıkmamız gerekiyor...” (V4)

“Kesinlikle özeleştirimi yaparım. Kendimizi güncellememiz lazım, daha iyi hazırlanmamız gerekiyor. Çünkü hitabet önemlidir. Her hatip karşı tarafı kendine yaklaştırır. Sorun şudur bizde muhatap kitle genelde ihtiyarlar olunca çok iyi hazırlanmıyoruz. Hazırlanmayınca tabii ki çok da talep olmuyor, böyle genel bir sorunumuz vardır. Bizim daha çok inisiyatif almamız lazım, kendimizi daha iyi hazırlamamız gerekiyor o noktada eksiklerimiz var.” (V12)

14 katılımcıdan 6’sı ise kendilerinden kaynaklanan herhangi bir sorunun olmadığını beyan etmektedir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı altınlara aşağıda yer verilmiştir.

“Şahsi olarak cevap vermem gerekirse imamlıktan gelen biri olarak müftülüğün hemen hemen her kademesinde görev yaptım. Kendimden kaynaklanan bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Olsa dahi sorun meydana çıktığında bu görevi severek yaptığımız için eksikleri giderme noktasında gayret içerisinde oluruz.” (V5)

“Kendi açımdan bir sorun olduğunu düşünmüyorum...” (V10)

Bütün bu bulgulardan vaizlerin görevlerini yerine getirirken bazı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır. Başlıca sorunlar; müftülüklerde vaizler için bir oda bulunmaması, özlük hakları ve maaş konusunda adaletsizliğin olması, cemaatin vaaza geç gelmesi, cemaatin farklı eğitim-kültür seviyelerinde oluşması ve vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesidir. Çalışmada ulaştığımız sonuçları destekleyen başka bir araştırmada, katılımcıların %60’ının vaizlerin statüsünün yeterli olmadığını ve özlük hakları bağlamında adaletsizliğin olduğunu ifade etmiştir. Aynı araştırmada vaizlerin %53,1’inin müftülüklerde odalarının bulunmadığı, %78,1 gibi yüksek bir oranla vaizlerin bilgisayar imkanına sahip olmadığı belirtilmiştir (Doğru, 2008, s. 103). Yapılan başka bir çalışmada, vaizlerin %45’inin statü, %44’ünün ekonomik problemler yaşadığı sonucuna varılmıştır (Akyürek, 2013, s. 434). Aynı bir araştırmada, din görevlilerin müftülük bağlamında; atama ve yer değiştirme de adaletsizlik yapıldığı, mesleki motivasyon sağlamada amirlerin din görevlilerini yeterince desteklemediği sonucuna varılmıştır (Acuner & Artan, 2008, s. 92). Bu çalışmalar, vaizlerin DİB ve müftülüklerden sorunlar yaşaması açısından çalışmamızı destekler niteliktedir. Ayrıca yapılan bir araştırmada, cezaevi vaizlerinin fiziki olanak, materyal eksikliği ve özlük hakları bağlamında sorunlar yaşadığı sonucuna varılmıştır (Aşlamacı & Yılmaz, 2019, s. 30). Cemaatten kaynaklanan sorunlar konusunda yapılan bir araştırmada başlıca sorunun, cemaatin farklı özelliklere sahip olan kişilerden oluşması olarak ifade edilmiştir (Tunç, 2014, s. 90). Konu ile ilgili yapılan araştırmalar, vaizlerin görevlerini yürütürken DİB, müftülük, cemaat ve memuriyet açısından birçok sorunla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Vaizlerin imkanlarının yeterli ölçüde olmaması, konunun iyi ve etkili hazırlanmamasına neden olmaktadır. Yapılacak olan vaazın öncelikle iyi hazırlanması gerekmektedir. Hazırlık kadar vaazın hedef kitleye aktarımı da oldukça önemlidir.

Bu anlamda vaizler, formasyon dersleri alarak, vaazı hedef kitleye daha etkili aktarabilir. Araştırmamız kapsamında vaizlerin kendilerinden kaynaklanan sorunlara bakıldığında; kendilerini yenilememe sorunu öne çıkmaktadır. Vaizlerin kendileri adına belirttiği bu sorun; vaizlerin kendilerini geliştirmeleri gerektiğini desteklemektedir.

Özetle; yapılan araştırma kapsamında vaizlerin karşılaştığı sorunlar arasında, müftülüklerde vaizler için oda, bilgisayar vb. araç-gereç imkanlarının bulunmamasının, özlük hakları ve maaş konusundaki adaletsizliğin vaizler tarafından sıkça dile getirilmesi, DİB ve müftülükler tarafından vaizlerin sorunlarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini göstermektedir. Bu durum yapılan mülakatlar ışığında, vaizlerin göreve olan aşkını ve isteğini olumsuz yönde etkilemekte ve vaizlik mesleğinin verimliliğini düşürmektedir. Ayrıca cemaatten kaynaklanan sorunlar arasında en sık dile getirilen sorun, cemaatin vaaza geç gelmesi sorunudur. Bu sorun vaizlerin, cemaat geç geldiği için anlatılacak olan konuyu namaza yakın anlatmasına ve vaazın istenen süreden daha kısa sürede tamamlanmasına sebep olmaktadır. Bu durum aynı zamanda, vaizin vaaza başlarken ki psikolojisini de olumsuz yönde etkilemekte ve vaaz boyunca olumsuz durumun devam etmesine neden olmaktadır. Bu sorun ışığında vaizlerin, anlatılan konunun kısa bir özetini vaazın sonunda yapması sorunu giderebilmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte asıl anlatılmak istenen ve akılda kalıcı olan kısmın vaazın sonuna saklanması, anlatılan konunun hedefi bulmasına yardımcı olabilir. Bir diğer husus ise vaizlerin kendilerinden kaynaklanan sorunlardır. Bunlar arasında en fazla belirtilen sorun; vaizlerin kendilerini yenilememesidir. Vaizlerin her konuyu aynı şekil ve hususlarla anlatması, cemaatin konuyu anlamamasına ve vaaza olan ilgisinin azalmasına neden olmaktadır. Bu sebepten ötürü vaizler kendilerini bilgiyi hedef kitleye aktarma konusunda kendilerini geliştirmelidir. Ayrıca kişisel donanımlarını tamamlayacak, bilgi birikimlerini arttıracak okuma ve araştırmalar yapmalıdır. Sonuç olarak; vaizlik önemli bir meslektir. Bu mesleğin yoğun bir çalışma temposu vardır. Bu anlamda vaizler çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu anlamda sorunlarının çözülmesi önem arz etmektedir.

4.9 Katılımcıların Vaizlik Görevinden Beklentileri

Çalışmanın bir diğer amacı; vaizlerin, vaizlik görevinden beklentilerinin ortaya çıkarılmasıdır. Vaizlerin, sorun olarak belirtmediği, görev anlamında vaizlik mesleğini geliştirecek bazı beklentilerinin olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda vaizlere; “vaizlik görevini yerine getirirken beklentileriniz nelerdir?” Sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan daha derinlemesine cevaplar alabilmek için katılımcılara; DİB, memuriyet ve cemaatten beklentileri alt sorular halinde yönlendirilmiştir. Vaizlerin verdiği cevaplar Tablo 10’da detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Vaizlik Görevinden Beklentileri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	
DİB'den Beklentiler	İdari Beklentiler	Vaizlere gereken önemin verilmesi (V1, V2, V5, V6, V9, V11, V12, V14)	8	
		Görevlendirmelerde adaletli davranılması (V7, V11, V12, V13)	4	
		8-5 mesai mefhumunun getirilmesi (V2, V11)	2	
		Kürsü dokunulmazlığının olması gerekli (V8)	1	
		İdareciler istekli ve teşvik edici olmalı (V10)	1	
	Fiziki Beklentiler	Müftülüklerde vaizlerin odalarının bulunması (V1, V5, V6, V9, V11, V12)	6	
		Vaizlere bilgisayar tahsis edilmesi (V5, V6, V11)	3	
			Beklentim yok (V3, V4)	2
	Cemaatten Beklentiler	Katılım ile İlgili Beklentiler	Cemaatin vaazlara vaktinde gelmesi (V1, V2, V4, V5, V6, V7, V11, V12, V13)	9
			Cemaatin vaazlara iştirak etmesi (V1, V2, V5, V6, V10, V11, V13)	7
Camiye gelirken çocuklarını da getirmeleri (V12)			1	
Cemaatten Kişisel Beklentiler		Cemaatin okuması (V3, V6, V8, V9, V12, V14)	6	
		Cemaatin vaazları dikkatli dinlemeleri (V4, V6, V9, V11, V12, V14)	6	
		Cemaatin vaize saygı duyması (V6, V8, V10, V13, V14)	5	
Memuriyetten Beklentiler	Ekonomik Beklentiler	Özlük haklarının iyileştirilmesi (V1, V2, V5, V6, V7, V9, V10, V11, V12, V13, V14)	11	
		Maaşların iyileştirilmesi (V1, V2, V6, V7, V9, V11, V12, V14)	8	
	İdari Beklentiler	Yüksek lisans ve doktoraların dikkate alınması (V2)	1	
			Beklentim yok (V3, V4, V8)	3

Tablo 10'a göre Katılımcıların vaizlik görevinden beklentileri: DİB, memuriyet ve cemaat etrafında şekillenmiştir. Genel anlamda bakıldığında zaman DİB ve müftülüklerden beklentiler öne çıkmıştır.

Tablo 10'a göre katılımcıların tamamına yakınının vaizlik görevi ile ilgili bir beklentisinin olduğu görülmektedir. Vaizlerin DİB'den beklentileri; idari ve fiziki beklentiler olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır. DİB'den idari beklentiler; vaizlere gereken önemin verilmesi, görevlendirmelerde adaletli davranılması, vaizlere 8-5 mesai mefhumunun getirilmesi, kürsü dokunulmazlığının ve idarecilerin teşvik edici olmaları gerektiğidir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

"Diyanet yönünden biz aslında maddi yönden ziyade manevi yönden bu mesleğin saygınlığının bir iadeyi itibar olması gerektiğini düşünüyoruz..." (V1)

“DİB’in vaizlik kurumuna değer vermesi gerekiyor yalnızca maddiyatla değil aynı zamanda da manevi olarak da bize destek olması gerekiyor...” (V6)

“Görevlendirmelerde adaletli davranılmasını istiyoruz. Adam kayırmanın olmamasını istiyoruz. Gerçekten bilgisiyle, belgesiyle, donanımlı olan kimse onun görevi alması gerektiğini düşünüyoruz. Buna dikkat edilirse beklentilerimiz karşılanmış olacaktır...” (V7)

“Müftülerimizden ve amirlerimizden beklentimiz. Bizi teşvik etmeleri. Amirimiz bizi desteklerse o zaman daha iyi bir hizmet verebiliriz...” (V10)

Katılımcıların, vaizlik görevini yürütürken DİB’den fiziki beklentileri; müftülüklerde vaizler için odalarının bulunması ve vaizlere bir bilgisayarın tahsis edilmesidir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“... Mutlaka her vaize ayrı bir oda tahsis edilmesi gerekiyor. Teknolojinin geliştiği bu çağda teknolojik imkanlardan en güzel şekilde istifade edebilmesi gerekiyor. Vaizlerin internet ortamında bütün kitapların pdf’lerine ulaşabiliyor olması gerekiyor. Bu yüzden bu imkânın vaizleri verilmesi gerekmektedir. Bu yüzden müftülükler de vaizlerin en güzel şekilde odalarının bulunması ve imkanlarının artırılması öncelikli talebimizdir.” (V5)

“... Vaiz odasının imkanlarının güzel olması gerekiyor. Her türlü bilgiye rahat bir şekilde ulaşabilmek için her türlü iletişim vasıtalarını kullanmamız gerekiyor. Bu manada bizleri desteklemelerini istiyoruz.” (V6)

“... Müftülük babında da söyleyecek olursak; çalıştığımız ortamda iyi bir mekânın olması, bize bir mekânın ayrılması gerekmektedir... Müftülük tarafından vaizler için bir makam odası olması gerekiyor. Her vaiz için bir masa ve bir bilgisayar olması gerekiyor diye düşünüyorum” (V11)

14 katılımcıdan 2’si DİB’den herhangi bir beklentisinin bulunmadığını belirtmektedir. Bu kategoriye oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Diyabetin bu konuda bize vermiş olduğu imkanların yeterli olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizim için illa şu alanda olacaksınız diye bir kısıtlama söz konusu değil bizim önümüze rabbimiz Kuran’ı Kerim’i koymuş devletimiz bu konuda her türlü imkânı sunmuş Allah resulünün hadislerini önümüze koymuş yani siz bu çerçevede hakkı anlatma konusunda hiçbir engel yok.” (V3)

Tablo 10’a göre katılımcıların vaizlik görevini yürütürken cemaat yönünden birçok beklentisi mevcuttur. Bu beklentiler cemaatin katılımı ve kişisel beklentiler etrafında şekillenmektedir.

Katılımcıların, vaizlik görevini ifa ederken cemaatin katılımı ile ilgili beklentileri; cemaatin vaaza erken gelmesi, cemaatin vaaza iştirak etmesi ve cemaatin camiye gelirken çocuklarını da getirmeleridir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“... İnsanlarımızı sohbetlerimize bekliyoruz. Yani gerek camide olsun gerek farklı sosyal zeminlerde yani insanlarımızda yüz yüze gelmeyi seviyoruz. Onlara hizmet etmeyi seviyoruz ve onların da bizi sevdiğini biliyoruz. Ama yani özellikle camideki sohbetlerimize, dinî faaliyetlere katılımlarının daha çok ve daha sıklıkla olmasını arzu ediyoruz.” (V1)

“Camilerimizin cemaatle dolmasını istiyoruz, camilerimizin şenlendirilmesini istiyoruz...” (V10)

“... Cemaatin erken gelmesi tabii ki isteğimizdir. Anlatılanın karşılık bulması talebimizdir. Alelacele bir sohbet değil de daha geniş, daha konu bütünlüğü sağlanarak bir sohbetin yapılmış olması aslında bizim amacımız ve isteğimizdir. Aynı zamanda cemaatin biraz daha duyarlı olması sohbetlere katılması tercihimizdir.” (V11)

“Cemaatten beklentimiz vaazlara erken gelmelerini istiyoruz. Vaazlara zaman ayırmalarını istiyoruz...” (V13)

Katılımcıların vaizlik görevini yerine getirirken cemaatten kişisel olarak beklentileri bulunmaktadır. Bunlar; cemaatin daha fazla okuması, cemaatin vaazları dikkatli dinlemesi ve cemaatin vaize saygı duyması gerektiğidir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Cemaatimizin tabii okumayı öncelemesi arzumuzdur. Onların okuması, okuyan insanın soru sorma imkânı gündeme gelecektir. Çünkü okuyan sorar, sormayan bilmez. Bilmeyen de sormaz misali o yüzden okumaya teşvik edilmesi arzumuzdur...” (V3)

“Cemaatimiz ne kadar bilinçli olursa ne kadar bilgi birikime sahip olursa ve ne kadar bizim sohbetlerimize katılım noktasında zamanında camiye gelirse ve dinlerken iyi dinlerse bizim için yeterlidir. Bu bizim başlıca beklentimizdir...” (V6)

“Herkes, muhatap kitlesinin eğitilmiş, görgülü, oturmasını kalkmasını bilen, cami adabına riayet eden olmasını ister biz de bunları isteriz...” (V8)

“... Bununla birlikte görevlilere karşı daha saygılı olmalarını daha anlayışlı olmalarını bekliyoruz.” (V10)

Tablo 10'a göre katılımcıların vaizlik görevini yerine getirirken memuriyet yönünden beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler; ekonomik ve idari beklentiler olarak belirtilmektedir.

Katılımcıların vaizlik görevini yürütürken memuriyet anlamındaki beklentileri daha çok ekonomik yöndendir. Bunlar; özlük hakları ve maaşların iyileştirilmesidir. Bu kategoriyi oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda gösterilmiştir.

“... Özlük hakları konusuna tekrar tekrar vurgu yapıyoruz. Yıllardır bekletilen bir konu olduğu için. Yani özlük haklarının düzeltilmesi talebimizdir...” (V1)

“Aldığımız eğitime ve yaptığımız işe göre karşılığını almamız gerektiğini düşünüyoruz. Biz bunu maddi bir karşılık olarak yapmıyoruz fakat aynı zamanda yıllarımızı bu işe verdik. Elbette ki bu göreve bu mesleğe değer verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Mali haklar konusunda düzeltmeler yapılması gerektiğini düşünüyoruz...” (V6)

“Tek cümle ile özlük haklarının düzeltilmesini istiyoruz. Adaletsizliğin giderilmesini istiyoruz. Aldığımız eğitime eş değerinde bir özlük hakkının bize ait olması bizim hakkımızdır. Aynı zamanda maaşımızın da bununla doğru orantılı olması bizim hakkımızdır.” (V7)

“Özlük hakları noktasında bir düzeltme bekliyoruz. Bizim amacımız bize verilen görevi en güzel şekilde yapmak. Bunun içinde uygun olan ortamın hazırlanması gerekmektedir...” (V10)

“Özlük haklarının denk kadrolarla eşitlenmesini ve mağdur edilmemesini istiyorum. Dengenin ve adaletin olması gerekmektedir.” (V13)

Katılımcılardan birinin vaizlik görevini ifa ederken memuriyet anlamında idari bir beklentisi bulunmaktadır. Bu beklenti; baş veya uzman vaiz olabilmek için yüksek lisans ve doktora eğitimin dikkate alınması gerektiğidir. MEB vb. kurumlarda yüksek lisans ve doktora eğitiminin uzman ve baş öğretmen olmada dikkate alındığı gibi aynı uygulamanın DİB tarafından da uygulanması beklenmektedir. Nitekim V2 bu kapsamda *“Uzman ve başvaiz için maaş farkı ve aynı zamanda yüksek lisans ve doktoraların uzman ve başvaiz alımında kıymete alınması beklentimizdir.”* sözleriyle bu konuya katkı sunmuştur.

14 katılımcıdan 3’ü memuriyet anlamında herhangi bir beklentisinin olmadığını belirtmektedir. Katılımcılardan V4 bir herhangi bir beklentisinin olmadığını *“Memursal bir beklentim yok. Görevimizi yapıyoruz paramızı alıyoruz. Bildiğim her şeyi anlattım ve şimdiye kadar hiç şikâyet edilmedim. İslam’ı istediğin gibi anlat yeter ki üslubuna dikkat et.”* sözleriyle dile getirmiştir.

Bütün bu bulgulara göre vaizlerin, DİB, müftülük ve cemaatten birçok beklentisinin olduğu anlaşılmaktadır. Beklenti olarak en sık dile getirilen; özlük hakları ve maaş konusundaki adaletsizliğin giderilmesi, cemaatin vaaza erken gelmesi, vaazı dikkatli dinlemesi ve kurum içerisinde vaizlik mesleğine gereken önemin verilmesidir. Bunların yanında fiziki olarak, müftülüklerde vaizler için bir oda talebinin bulunması başlıca beklentiler arasında yer almaktadır. Yapılan bir araştırmada; vaizler, özlük hakları ve maaşın yetersiz olduğunu belirtmiştir. Aynı

çalışmada vaizlerin %45 oranında statü sorununun olduğu sonucuna varılmış, kurum içerisinde bu sıkıntının giderilmesinin ve vaizin DİB'deki statüsünün tespit edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Akyürek, 2013, s. 429). Başka bir araştırmada, beklenti olarak vaizlik mesleğinin görev tanımının yapılması ve vaizlik mesleğine gereken önemin verilmesi ifade edilmiştir (İnan Kılıç, 2014, s. 270). Yapılan bu çalışmalar; vaizlerin, DİB ve müftülüklerden beklentisinin olması açısından çalışmamızı destekler niteliktedir. Ayrıca yapılan bir araştırmada, din görevlilerinin örgütsel adalet algısı ile mesleki doyumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Ay, 2020, s. 245). Vaizlik mesleğini severek ve isteyerek seçen, birçok eğitim ve sınav aşamasından geçen vaizlerin mesleki doyumuna ulaşmaları için sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Vaizlerin DİB ve müftülükten beklentileri, görevlerini daha iyi yapmalarını sağlayacak niteliktedir. Vaizlere gereken önemin verilmesi, vaizin moral ve motivasyonunu arttıracak ve yapılacak olan din eğitiminin daha etkili olmasını sağlayacaktır. Moral ve motivasyon, din eğitimi açısından son derece önemlidir. Ayrıca vaizlerin görevlerini daha iyi ve istekli yapmaları için beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Vaizlere gereken önemin verilmesi, vaizin moral ve motivasyonunu arttıracak ve yapılacak olan din eğitiminin daha etkili olmasını sağlayacaktır.

Özetle; vaizlerin görev anlamında DİB, müftülük ve cemaatten birçok beklentisi bulunmaktadır. Bu beklentiler, vaizlerin görev alanları ile ilgili birtakım sorunlarının olduğunu göstermektedir. Vaizlerin sorunlarının giderilmesi ve beklentilerinin yerine getirilmesi, vaizlerin daha kaliteli bir hizmet sunmaları açısından oldukça önemlidir. DİB ve müftülükten beklentilerin gerçekleşmesi, vaizlerin görev dışındaki zamanını daha iyi değerlendirmelerine ve göreve hazırlık sürecini daha etkili geçirmelerine zemin hazırlayacaktır. Cemaatin vaaza erken gelmesi ve vaazı dikkatle dinlemesi, vaizin moral ve motivasyonunun artması ve vaazın etkili olması açısından son derece önem arz etmektedir.

4.10 Katılımcıların Vaizlik Mesleğinin Niteliğinin Arttırılmasına İlişkin Önerileri

Bu bağlamda vaizlerin sorun ve beklentileri incelendikten sonra vaizlik mesleğinin niteliğinin artmasının nasıl mümkün olacağı merak edilmektedir. Bu anlamda katılımcılara vaizlik mesleğinin niteliğinin arttırılması için neler yapılmalıdır? sorusu sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Vaizlik Mesleğinin Niteliğinin Arttırılmasına İlişkin Önerileri

Tema	Kod	Frekans
Kurumsal	Vaizlik atamasında adalet ve liyakat gerekli (V6, V7, V9)	3
	Vaizler eğitim ödeneği ile desteklenmeli (V2, V4)	2
	Vaizlerin eksiklikleri giderilmeli (V7)	1
	Kurumlar arası iletişimin daha sıkı olması gerekli (V8)	1
	Vaizlerin imkanlarının arttırılması gerekli (V1)	1
Eğitimsel	Vaizlerin kendilerini geliştirmesi gerekli (V1, V2, V8, V10, V12)	5
	Seminerlerin sıklaştırılması gerekli (V2, V9, V11)	3
	DİB vaizlerin önünü eğitim konusunda açmalı (V14)	1
	Vaizliğin ihtisaslaşması gerekli (V5)	1
Kişisel	Vaizlerin sokağa çıkması gerekli (V4)	1
	Vaizlerin hafız olması gerekli (V9)	1
	Zeki çocuklar bu alana yönlendirilmeli (V13)	1
	Yeterince nitelikli (V3)	1

Tablo 11'e göre vaizlik mesleğinin niteliğinin arttırılması için katılımcıların oldukça fazla görüşü bulunmaktadır. Bu görüşler; kurumsal, eğitimsel ve kişisel görüşler altında toplanmaktadır. Kurumsal görüşler arasında en fazla belirtilen görüş; vaizlik atamasında adalet ve liyakat ile davranıldığında, vaizlik mesleğinin niteliği artacaktır görüşüdür. Eğitimsel olarak ise vaizlerin kendilerini geliştirmesi, vaizlik mesleğinin niteliğini arttıracaktır görüşü en fazla belirtilmiştir.

Vaizlik mesleğinin niteliğinin arttırılması için belirtilen kurumsal görüşler; vaizlik atamasında adalet ve liyakatin olması, vaizlerin eğitim ödeneği ile desteklenmesi, vaizlik mesleğinin eksikliklerinin giderilmesi, kurumlar arası iletişimin daha sıkı olması ve vaizlerin kurum içerisinde imkanlarının arttırılmasıdır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda verilmiştir.

“Vaizlik kurumunun resmî makamlarca değerli olması gerekiyor. Buraya atanacak kişilerin de seçiminin düzenli olması gerekiyor. Bu kişilerin iyi yetiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu şekilde olursa vaizliği niteliğinin artırılacağını düşünüyorum. Adaletin olması gerekli adalet olduğu takdirde liyakat olduğu takdirde nitelik artacaktır.” (V6)

“Nitelikli insanlar almak gerekir. Bu insanlar farklı alanlara yöneliyorlar. Fakat özlük hakları eşitlendiğinde buraya da insanlar yönelecektir. Aynı zamanda maddi olarak da bir iyileştirme söz konusu olduğu zaman buradaki insanlar başka kurumlara geçme durumunda olmayacak bu durumda vaizlik mesleğinin niteliğini arttıracaktır.” (V7)

Vaizlik mesleğinin niteliğinin artması için belirtilen eğitimsel görüşler; vaizlerin kendilerini geliştirmeleri, vaizlere yönelik seminerlerin sıklaştırılması, DİB'in vaizlerin önünü eğitim anlamında

açması ve vaizliğin ihtisaslaşmasıdır. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Biz bazı seminerler yapıyoruz ve bu seminerler bazı dönemler sıklaşıyor bazı dönemlerde ise hiç olmuyor. Bu seminerlerin belli bir rutine bağlanarak her yıl yapılması taraftarıyım...” (V2)

“Vaizlik müessesesi ihtisaslaşabilir. Vaizliğin hizmet alanı çok çeşitlidir. Artık eskisi gibi değil sadece camide vaaz değil baktığımız zaman gençlik koordinatörlüğünden, alo fetva hattından, cami buluşmalarından, cuma vaazlarından, cezaevi vaizliği, denetimli serbestlik görevliliği ve onun dışında okullarda konferanslara, panellere kadar birçok alanda vaiz hitap ediyor. Eğer nitelik olarak daha kaliteli hale getirilmek isteniyorsa vaizliği de ihtisaslaştırmak lazım. Fetva hattına bakan fetva hattıyla alakalı ayrı bir vaizlik olması gerekiyor. Kürsü vaizliği ayrı bir kurum olması gerekiyor. Okullarda verilen eğitim için ayrı bir kurum olması gerekiyor. Bu şekilde bir bölümlenmenin olması gerekiyor.” (V5)

Vaizlik mesleğinin niteliğinin artması için belirtilen kişisel görüşler; vaizlerin sokağa çıkması ve hafız olması gerektirir. Ayrıca zeki olan çocukların bu alana yönlendirilmesi vaizlik mesleğinin niteliğini arttıracakı düşünülmektedir. Bu temayı oluşturan kodlarla ilgili bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“... Biz vaizler olarak kendimizi yenilememiz ve sürekli okumamız gerekiyor. Çünkü kendimiz yani iyice aydınlanmadan o konuda insanları aydınlatmak da zor. Dolayısıyla meseleleri güzel araştırmamız gerekiyor yani bu noktada vaizler olarak üzerimize düşen ve yapmamız gerekenler; kendimizi daha donanımlı, yenileyerek, kaynaklara hâkim olarak, araştırarak ve insanımıza örnek olacak güzel bir üslup, kucaklayıcı bir üslup içerisinde insanımıza hitap etmek onları aydınlatmaktır...” (V1)

“Sokağa çıkılması gerekiyor. Sosyal kurumların yanında sokağa da çıkılması gerekiyor. Sokağa şu anda medya hâkim. Ailelerin çocuklara hükmedemediği bir zamanda yaşıyoruz. Bu yüzden sokağa çıkmamız gerekmektedir...” (V4)

“... Vaiz olabilecek bir kimsenin hafız olması lazım, çünkü kürsüye çıktığında bir ayeti düzgün okuyamayan bir vaizin etkinliği cemaat nezdinde olmaz...” (V9)

“İnsan kaynağı temini noktasında bir şey yapılması gerekmektedir. Bizler aileler olarak zeki olan çocuklarımızı tıpa veya hukuka yönlendiriyoruz. Bu alanların hepsi dünya hayatıyla alakalı alanlardır. Fakat vaizlik hem dünya hem ahiret alanıdır. Şöyle bir durum var, doktor olmadı gitsin imam olsun veya müezzin olsun diyoruz. Bu durum vaizlerin veya bu meslek gruplarındakilerin zekâsı az olanlardan olmasına yol açıyor. Bu yüzden evlatlarımızdan zeki

olanları bu alana yönlendirmek gerekiyor. Ama zorunluluk olarak değil severek yönlendirilmeli yani kaliteli vaizin yetiştirilmesi gerekiyor. Bu durum niteliği artırır.” (V13)

14 katılımcıdan biri (V3) vaizlik mesleğinin yeterince nitelikli olduğunu “*Vaizlik mesleğinin yeterince nitelikli ve iyi olduğunu düşünüyorum.*” sözleriyle belirtmektedir.

Tablo 11’e bakıldığında bir katılımcı hariç bütün katılımcıların vaizlik mesleğinin niteliğinin artırılması için bir görüşünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum üzerinde en fazla belirtilen görüşler; vaizlerin kendilerini geliştirmesi, vaizlik atamasında adalet ve liyakatin olması, vaizlere yönelik seminerlerin sıklaştırılması ve vaizlerin eğitim ödeneği ile desteklenmesidir. Yapılan bir araştırmada, vaizlik mesleğinin daha nitelikli olabilmesi için vaizlere sık sık seminer ve hizmet içi kurslarının verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Tunç, 2014, s. 108). Vaizlere sık sık seminer ve hizmet içi kurslarının verilmesi, vaizleri bilgi, beceri ve donanım açısından destekleyeceği düşünülmektedir. Bu durum vaizlik mesleğinin niteliğini arttıracaktır. Başka bir araştırmada, vaizlerin mesleki donanımlarının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır (Doğru, 2008, s. 103). Yapılan çalışmalar, vaizlik mesleğinin yeterli nitelikte olmaması ve niteliğin artırılması gerekliliği açısından çalışmamızı destekler niteliktedir. Çalışmamıza katılan vaizlerin yarısına yakını kendilerini geliştirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Vaizlik mesleğinin niteliğinin artması, yürütülecek faaliyetler açısından önem arz etmektedir. Toplum, vaiz ve din görevlileri aracılığıyla bilinçlenmektedir. Mesleğin niteliğinin artması ve vaizlerin kendilerini geliştirmesi, toplumun İslam konusunda daha iyi bilinçlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca vaizlik mesleğinin niteliğinin artırılması, meslekte adalet ve liyakatin olması, vaizlik mesleğinin sorunlarının giderilmesi; mesleğe olan ilgiyi ve sevgiyi arttıracaktır. Meslekte sevgi başarının anahtarıdır.

Özetle; vaizlik mesleğinin niteliğinin artırılması için vaizler tarafından birçok görüş bulunmaktadır. Vaizlerin kendilerini geliştirmesi, vaizlerin eğitim ödeneği ile desteklenmesi, vaizlere verilen seminerlerin sıklaştırılması, vaizlerin eksikliklerinin giderilmesi, imkanlarının artırılması vb. görüşler yer almaktadır. Katılımcılardan yalnızca biri vaizlik mesleğinin niteliğinin yeterli düzeyde olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda vaizlik mesleğinin niteliğinin artması için belirtilen görüşlerin dikkate alınması gerekmektedir. Vaizlik mesleğinin niteliğinin artması, vaizlerin daha verimli ve kaliteli hizmet vermelerine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar ve bu doğrultuda öneriler sunulmaktadır.

5.1 Sonuçlar

İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak DİB'in görevidir. Bu sorumluluk ile din görevlileri ve vaizler; hutbe, vaaz, dinî sohbet vb. yaygın din eğitimi vasıtaları ile topluma doğru dinî bilgiyi ulaştırmayı hedeflemektedir. Bahsedilen yaygın din eğitimi araçları arasında en geniş kitleye ve konu alanına sahip vasıta vaazlardır. Vaazlar, halkı din konusunda aydınlatmak amacıyla cami veya mescitlerde vaiz ve din görevlileri tarafından namazlardan önce veya sonra yapılan yaklaşık 30-45 dakika kadar süren dinî sohbetlerdir. Vaaz faaliyeti İslam'ın başlangıcı Hz. Muhammed (s.a.s)'den günümüze kadar süre gelmiştir. Günümüzde irşad hizmetleri DİB'in bünyesinde yürütülmektedir. Bu çalışmada önemli bir görev üstlenen vaizlerin mesleği tercih nedenlerinin, yürüttüğü din eğitimi faaliyetlerinin, sorun ve beklentilerinin betimsel olarak ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda vaizlerin önemli bir kesiminin büyük bir istek ve sevgiyle vaizlik mesleğini tercih ettiği anlaşılmıştır. Vaizler, mesleği daha çok kişisel sebeplerden ötürü tercih etmiştir. Vaizler mesleğe duyduğu sevginin yanında bir tercih sebebi olarak; dinî anlatma, topluma faydalı olma ve bu alanda dinî sorumluluk hissetme gibi sebeplerden ötürü de vaizlik mesleğini seçmiştir. Sevilerek icra edilen vaizlik mesleğinde verimliliğinde yüksek olacağı öngörülmektedir. Mesleğe duyulan sevgi, başarının anahtarıdır. Bu anlamda çalışma kapsamında, vaizlerin mesleği tercih etme nedenleri arasında isteksizliğin ve mecburiyetin olmaması, vaizlik mesleğinin başarılı bir şekilde yürütülmesine vesile olmaktadır. Aynı zamanda vaizlerin mesleği severek ve isteyerek seçmesi, mesleğin memnuniyet oranını arttırmaktadır.

Araştırma kapsamında vaizlerin yaygın din eğitimi bağlamında cami içi ve dışında birçok faaliyette bulunduğu anlaşılmıştır. Vaizlerin temel görevi olan cami içi sohbetin yanı sıra cami dışında MEB, cezaevi, hastane, KYK yurtları vb. kurumlarda konferans ve seminer gibi faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Cami dışı faaliyetlerin geniş bir yelpazede olması, mesleğin yalnızca cami içerisinde sohbet etmekten ibaret olmadığını göstermektedir. Her vaiz cami dışında faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler arasında; konferans, fetva nöbeti, esnaf, hasta ve yaşlı ziyaretleri, hizmet içi seminerler, sosyal kurumlarda manevi danışmanlık hizmeti vb. çalışmalar bulunmaktadır. Bu hizmetler ışığında vaizler toplumun her kesimine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda DİB ve vaizlerin topluma ulaşma noktasında bir gayret içerisinde olduğu aşikardır. Ayrıca DİB'in cami dışı

din hizmetlerine yönelik politikalarının vaizlerde karşılık bulunduğunu göstermektedir. Bu durum vaizlerin, mesleği tercih etme nedenleri ile paralellik arz etmektedir. Sevdikleri vaizlik mesleğini sadece cami içerisinde değil, toplumun farklı kesimlerinde de yürütmektedirler.

Araştırma sonucunda vaizlerin cami dışı sosyal kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik, dinî, idari ve eğitim faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmıştır. Vaizler cami içinde yürüttüğü dinî ders ve sohbetlerin yanı sıra cami dışında halk eğitim merkezi ve MEB'e bağlı okullarda öğretmenlik görevi üstlenmektedir. Bunun yanında bazı vaizler MEB'e bağlı okullarda ve dinî ihtisas merkezlerinde seminer ve konferanslar düzenlemektedir. Vaizlerin üstlendiği öğreticilik görevinin yanı sıra cezaevi, sevgi evi, huzurevi, KYK yurtları vb. kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yürütmektedir. Ayrıca vaizlerden biri sivil toplum kuruluşlarında idarecilik görevi yapmaktadır. Yapılan bu faaliyetler ışığında vaizlerin cami içi ve dışında yalnızca öğretici kimlikle görev almadığı, rehberlik, danışmanlık ve bir idareci olarak bulunduğu alanda bilgi ve yetki sahibi olduğu görülmektedir. DİB bu hizmet çeşitliliğini sürdürmek için vaizlere yönelik hizmete yönelik seminerler yürütmektedir. Vaizler, görev başlangıcından itibaren durağan bir hayat sürmemektedir. DİB tarafından verilen bu sorumluluklar vaizlere kendilerini geliştirme ve yenileme sorumluluğu yüklemektedir.

Araştırma kapsamında vaizlerin vaazlara daha çok kitaplardan araştırarak hazırlandığı görülmüştür. Bununla birlikte bazı vaizler; bilgisayar, internet ve hazır vaazlardan istifade ederek vaaza hazırlanmaktadır. Ayrıca vaizlerden bazıları, vaazları var olan bilgilerini kurgulayarak ve içselleştirerek hazırlamayı tercih etmektedir. Bu bağlamda vaizlerin tamamının vaaz için bir hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Vaizlerin tamamının vaaz konusunu hazırlanarak cemaate aktarması, vaazın anlaşılabilirliğini ve etkisini olumlu yönde arttırması beklenmektedir. Vaizlerin tamamına yakını vaaz hazırlığında birinci kaynak olarak Kur'an-ı Kerim'e başvurmaktadır. İkinci kaynak olarak hadis ve tefsirleri, üçüncü kaynak olarak ise dinî kitapları, menkıbeleri, kıssaları ve ilmihali kullanmaktadır. Vaizlerin ana kaynak olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislere başvurması, cemaate doğru ve güvenilir bilgiyi sunmayı amaçladıklarını göstermektedir. Doğru ve güvenilir bilginin cemaate aktarılması, toplumun İslam'ı daha iyi yaşamasına yardımcı olmaktadır.

Araştırmanın sonucunda vaizlerin, vaaz dışı din eğitim faaliyetlerine genelde hedef kitlenin ihtiyaç ve özelliklerini gözetenek hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte vaizler; DİB yayınlarından istifade ederek, konuyla ilgili internet araştırması yaparak ve gerektiğinde uzman kişilerle görüşerek hazırlıklarını desteklemektedir. Vaizlerin yarısından fazlasının hedef kitlenin durumuna göre okumalar yaparak hazırlanması, vaizlerin muhatabını önemseydiğini göstermektedir. Din eğitiminde asıl olan konunun aktarılması değil, konunun kitlenin durumu (yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb.) göz önünde bulundurularak kitlenin seviyesine uygun aktarılmasıdır. Yapılan her türlü faaliyet, yaygın din eğitimi muhatabının anlayacağı ve faydasına olacak şekilde yapılmalıdır. Vaizler,

vaaz dışı din eğitim faaliyetleri hazırlığında birinci kaynak olarak daha çok makalelere, dinî kitaplara ve Kur'an-ı Kerim'e başvurmaktadır. İkinci kaynak olarak ise hadis, DİA ve pedagojik eserleri kullanmaktadır. Vaazlarda kaynak olarak daha çok Kur'an ve sünnetin kullanılması, vaaz dışı eğitim faaliyetlerinde daha çok makalelerin tercih edilmesi, vaizlerin yürütülen faaliyet ışığında akademik bilgiye verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca makalelere başvurulması vaizlerin güncel meseleleri takip ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte vaaz dışı faaliyetlerde vaizlerin makale, pedagojik eser ve bilgisayardan istifade etmesi vaizlerin anlatılacak konu için her türlü imkânı kullandıklarını göstermektedir.

Araştırma sonucunda vaizlerin DİB, müftülük, cemaat, memuriyet ve kendilerinden kaynaklanan bazı problemlerle karşı karşıya kaldığı anlaşılmıştır. Sorunların başında müftülüklerde vaizler için bir odanın bulunmaması, özlük haklarındaki adaletsizlik ve vaizlik mesleğine gereken önemin verilmemesi gelmektedir. Bahsedilen sorunlar, vaizlerin göreve hazırlık sürecini ve göreve olan ilgisini olumsuz yönde etkilemektedir. Vaaz açısından hazırlık süreci oldukça önemlidir. Vaazın iyi hazırlanması ve sunulması, toplumun bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda vaizlerin vaaz hazırlığında imkanlarının kısıtlı olması büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurum içerisinde var olan statü sorunu ve özlük haklarındaki adaletsizlik, vaizlerin mesleğe olan bağlılığını ve ilgisini zedelemektedir. Vaizler bahsedilen sorunlar dışında cemaatten kaynaklı; cemaatin vaaza geç gelmesi ve vaazı dikkatli dinlememesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Cemaatin vaaza geç gelmesi, vaizlerin moral, motivasyon ve performansını düşürmektedir. Cemaatin vaazı dikkatli dinlememesi ve vaaza ilgisiz kalması, vaizin anlatma isteğini kırmakta ve vaazın etkisinin azalmasına neden olmaktadır. Vaazın toplum açısından verimli olması, vaizin vaazı iyi hazırlamasına, vaazı istekli ve etkili sunmasına bağlıdır. Ayrıca vaizlerin kendilerinden kaynaklanan sorunların başında; kendilerini yenilememeleri, anlatılacak olan konuyu istemsizce yanlış aktarmaları ve görevde gelme noktasında aksaklık yaşamaları gelmektedir. Görüldüğü üzere vaizler gerek DİB gerek müftülük gerek ise cemaatten kaynaklı birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar genel olarak vaizlik mesleğinin icrasını olumsuz yönde etkilemektedir. Vaizlerin hizmet alanı oldukça geniştir. Vaizler, DİB'in toplum karşısındaki yüzüdür. Bu doğrultuda vaizler kendilerini geliştirmeli, DİB ve müftülük tarafından ise vaizlerin sorunları çözülmelidir.

Araştırma sonucunda vaizlerin DİB, müftülük ve cemaatten birçok beklentisinin olduğu anlaşılmıştır. Bahsi geçen beklentiler, sorunlarla paralellik arz etmektedir. Beklentilerin başında; vaizlere gereken önemin verilmesi, müftülüklerde vaizler için bir odanın bulunması, özlük haklarının iyileştirilmesi ve cemaatin vaaza erken gelmesi yer almaktadır. Vaizlerin beklentileri genel olarak sorunların çözümüne dayalıdır. DİB ve müftülüklerden ekstra istekleri bulunmamaktadır. Vaizlerin beklentilerinin yerine getirilmesi, ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesi vaizlik mesleğinin kalitesinin artmasına, vaizlerin görevini ilgi ve sevgiyle yapmasına ve vaizlik mesleğinin gelişimine katkı

sağlayacaktır. Muhataplarında daha nitelikli yaygın din eğitimi almasına vesile olacaktır. Ayrıca bu durum DİB bünyesinde bulunan meslek grupları arasında vaizlik mesleğinin daha çok tercih edilmesine olanak sağlayacaktır.

Araştırma sonucunda vaizlik mesleğinin niteliğinin artması için vaizlerin kendini geliştirmesi, vaizlik atamalarında adalet ve liyakatin olması, vaizlere yönelik hizmet içi seminerlerin sayı ve çeşidinin artırılması ve vaizlerin eğitim ödeneği ile desteklenmesi gerektiği yönünde öneriler olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca vaizlerin idari anlamda eksikliklerinin giderilmesi, kurumlar arasındaki iletişimin daha sıkı olması, DİB'in vaizlerin eğitim alanında önünü açması, vaizliğin ihtisaslaşması ve vaizlerin imkanlarının artırılması vaizlik mesleğinin niteliğini arttıracakı düşünülmektedir. Aynı zamanda vaizlerden bazıları vaiz olarak atanacak olan kişilerde hafız olma kriterinin aranması, zeki çocukların bu alana yönlendirilmesi ve vaizlerin sokağa çıkması gerektiğini belirtmektedir. Vaizlik mesleğinin niteliğinin artması için vaizlerin birbirinden farklı birçok görüşe sahip olduğu görülmektedir. Vaizlerin yarısına yakınının vaizlerin kendilerini yenilemesi ve geliştirmesi gerektiğini belirtmesi; vaizlerin eksikliklerinin olduğunu ve bunu bildiklerini göstermektedir. Vaizler, güncel meseleleri takip ederek ve daha fazla eser okuyarak kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Vaizlik atamasında adaletin ve liyakatin olması, işin ehli vaizlerin görevi üstlenmesine ve mesleğin kalitesinin artmasına olanak sağlayacaktır. Vaizlik mesleğinin niteliğini arttırmak için vaizlere yönelik seminer ve eğitimler devamlı olmalıdır. Ayrıca vaizlere kendilerini geliştirebilecek bir ortam sunulmalıdır. Genel anlamda vaizlerin bahsettiği sorunların çözülmesi mesleğin niteliğini ve vaizlerin DİB ve müftülüklere olan bağlılığını arttıracaktır.

Sonuç olarak vaizler, vaizlik mesleğini severek yapmakta ve vaizlik, öğretmenlik, rehberlik, danışmanlık gibi birçok görevi üstlenmektedir. Verilen bu görevlere oldukça ihtimam göstererek hazırlanmaktadır. Bu anlamda her türlü imkânı kullanmaya gayret etmektedir. Vaizlik mesleğinin ve verilen sorumlulukların icrasında vaizlerin birtakım sorun, beklenti ve ihtiyaçlarının olduğu görülmektedir. DİB bünyesinde önemli bir görev üstlenen vaizlerin; beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Vaizlerin sorunlarının çözülmesi vaizlik mesleğinin kalitesini arttıracaktır. Vaizlerin beklentilerinin karşılanması ise vaizlerin mesleğe olan ilgisini arttırarak verilen görevleri daha iyi yerine getirmelerine olanak sağlayacaktır.

5.2 Öneriler

DİB, vaizlerin belirttiği sorunları imkanlar ölçüsünde gidermelidir. Vaizlerin görevlerini daha iyi yapmalarına olanak sağlamalıdır. Müftülüklerde vaizlerin çalışacağı bir ortam bulunmalıdır. Ayrıca DİB içerisinde vaizlik mesleğine gereken önem verilmelidir. Vaizlerin özlük hakları denk

kadrolara göre düzenlenmelidir. DİB içerisinde vaizlerin statüsü belirlenmelidir. Ayrıca DİB vaizlerin kendilerini geliştirebilmeleri için eğitim ve seminerlerin sayısını arttırmalıdır.

Vaizler, cemaatin vaazlara gelmesi ve vaazları dikkatli dinlemesi için vaazı etkili ve cemaatin ilgisini çekecek şekilde yapmalıdır. Vaizin bunun için kendini geliştirmesi ve yenilemesi gerekmektedir. Vaizlerin kendi aralarında ders halkaları oluşturarak okumalar yapmalı ve din eğitimi alanında uzman kişiler tarafından dersler almalıdır. Vaizler, vaaz esnasında dil ve üslubuna dikkat etmeli, yanlış anlaşılacak anlatımdan kaçınmalıdır. Vaizler danışmanlık ve rehberlik gibi birçok görevde hedef kitlenin ihtiyaç ve durumunu göz önünde bulundurup, konuyu ona göre sunmaya özen göstermelidir.

Literatürde cemaat, din görevlileri, müftüler gibi farklı örneklerin vaaz hizmetlerini veya vaizden beklentilerini ele alan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda araştırmacılar bahsedilen konuları çalışabilir. Ayrıca cami dışı hastane, KYK yurtları, cezaevi vb. kurumlarda çalışan vaizlerle ilgili o kurumlara özel çalışmalar yapılabilir.

6. KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (1989). *Cumhuriyet dönemi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organizasyonu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Acar, A. (2007). Selçuklu medreseleri ve İslam kültür ve medeniyetine kazandırdıkları. İ. H. Göksoy & N. Durak (Ed.), *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu* içinde (s. 350-364). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Acuner, H. Y., & Artan, O. (2008). Din görevlilerinin problemleri üzerine bir araştırma (Van örneği). M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* içinde (Cilt 2, s. 79-106). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Akın, A. (2002). *1575–1600 Tarihli Bursa şer'îye sicillerine göre din görevlisinin sosyal hayattaki rolü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Akyürek, S. (2013). Vaizlere göre vaizlik mesleğinin sorunları ve çözümleri. İ. Derin (Ed.), *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* içinde (Cilt 2, s. 423-476). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Algar, H. (1996). Gucdüvânî, Abdülhâlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 14, s. 169-171). İstanbul: TDV Yayınları.
- Aşlamacı, İ., & Yılmaz, A. (2019). Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberliğin niteliği: Cezaevi vaizlerinin görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. M. Zengin, T. Nuri, A. Ali, & H. Ekşi (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* içinde (s. 16-38). İstanbul: Dem Yayınları.
- Atay, H. (1983). *Osmanlılarda yüksek din eğitimi: Medrese programları—İcazetnâmeler—İslahat Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ateş, İ. (1988). Evkâf-ı Hümayûn nezaretince açılan ilk yüksek vaiz okulu Medresetü'l-Vaizîn. *Diyanet İlmî Dergi*, 24(4), 25-40.
- Ay, M. F. (2020). Din görevlilerinde mesleki doyum ile örgütsel adalet algısı ilişkisi. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6(1), 231-254.
- Aybey, S. (2023). Manevi danışmanlıkta yeni bir alan: Yükseköğretim kredi ve yurtlar kurumu. *İslâmi Araştırmalar*, 34(3), 809-830.
- Aydın, M. Ş. (1996). Muallim peygamber. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 57-64.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (3. bs, Cilt 2). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Baktır, M. (1998). Hutbe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 18, s. 425-428). İstanbul: TDV Yayınları.

- Baltacı, C. (2005). *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı medreseleri* (Cilt 1). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bayraktar, M. F. (1999). Yaygın eğitimde din öğretimi. F. Unan & Y. Hacaloğlu (Ed.), *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı* içinde (s. 330-350). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Bayraktar, M. F. (2009). *Türkiye'de vaizlik tarihçesi ve problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bilgin, B. (1990). *Eğitim bilimi ve din eğitimi*. Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1974). *Büyük tefsir tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Bilmen Yayınları.
- Bulut, M. (1993). Yaygın din eğitimi. *Diyanet İlmî Dergi*, 29(3), 3-9.
- Bulut, M. (1999). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi görevi. *Diyanet İlmî Dergi*, 35(4), 113-128.
- Buyrukçu, R. (2008). *Din görevlisinin mesleğini temsil gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Canbolat, M., Karaman, F., Karagöz, İ., & Paçacı, İ. (2006). *Dinî kavramlar sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cirit, H. (2000). *Halkın İslam anlayışının kaynakları: Vaaz ve kıssacılık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Cirit, H. (2008). Dinî hitabetin kavramsal çerçevesi ve günümüze yansımaları. M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* içinde (Cilt 1, s. 441-467). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cirit, H. (2012). Vaaz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, s. 404-407). İstanbul: TDV Yayınları.
- Coşkunsever, A. (2011). Sosyal hizmet kurumlarında vaaz/dini danışmanlık. İ. Derin (Ed.), *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* içinde (1. bs, s. 42-53). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cresswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (4. bs; M. Bütün & S. B. Demir, Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağrııcı, M. (1994). Da'vet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 9, s. 16-19). İstanbul: TDV Yayınları.
- Dam, H., & Ertürk, İ. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı tashih-i huruf eğitim programının içerik ve etkililiğinin değerlendirilmesi. *Diyanet İlmî Dergi*, 55(2), 467-494.
- Dam, H., & Ertürk, İ. (2020). Diyanet İşleri Başkanlığı mesleğe hazırlık eğitim programının içerik ve etkililiğinin değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 97-137.
- Demircioğlu, A., & Çelik, B. (2019). Yaygın din eğitiminin neliği. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1-2), 7-23.
- Demirkol, B. (1989). Vaizlerin ehliyetleri ve mesleğe yatkınlıkları üzerine deneysel bir çalışma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 283-331.

- Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (12. bs). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. (2023). *İstatistikler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. (2024a). *2023 Yılı idare faaliyet raporu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. (2024b). *Performans programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. (2024c). *Stratejik plan*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. (2022). *Din hizmetleri raporu 2022*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği. (2014). **T. C. Resmî Gazete**, 29033, 17 Haziran 2014.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2006). **T. C. Resmî Gazete**, 26191, 07 Haziran 2006.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği. (2019). **T. C. Resmî Gazete**, 30825, 08 Temmuz 2019.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun. (1965). **T. C. Resmî Gazete**, 12038, 22 Haziran 1965.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği. (1993). **T. C. Resmî Gazete**, 21511, 01 Mart 1993.
- Doğan, R. (1999a). Osmanlı'nın son döneminde yaygın din eğitiminde vaaz ve vaizlik. *Diyanet İlmi Dergi*, 35(1), 171-206.
- Doğan, R. (1999b). Yaygın din eğitimi açısından ikinci meşrutiyet dönemine kadar vaaz ve vaizliğin gelişimine tarihi bir bakış. *Dinî Araştırmalar*, 1(3), 257-272.
- Doğru, A. (2008). *Din görevlilerinin hizmet alanları ve problemleri (Kayseri ilinde görev yapan vaizler üzerine sosyolojik bir inceleme)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Efendi, Â. (1971). *Kâmus tercümesi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- el-Hatib, M. A. (2005). *Sünnetin tesbiti* (M. Aydemir, Çev.). İzmir: Yeni Akademi Yayınları.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk maarif tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertan, V. (1982). Tarihte Dârul-Hilâfe Medreseleri ve ihtisas şubeleri. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 5(44), 35-57.
- Ertürk, S. (1975). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Furat, A. Z. (2009). Yaygın din eğitiminde kitle iletişim araçlarının yeri: Televizyon örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 37-62.

- Gündoğdu, C. (1998). XVII. yüzyılda tekke-medrese münasebetleri açısından Sivasiler-Kadı-Zadeliler mücadelesi. *İlim Araştırma Dergisi*, 3(1), 37-72.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *İslam inançları sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnan Kılıç, A. (2014). *Vaizelerin mesleki faaliyetleri, yeterlikleri ve sorunları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kahraman, A. (2013). Vaizlerin kaynakları. İ. Derin (Ed.), *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu I* içinde (1. bs, s. 235-254). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kara, M. (1993). Tasavvuf ilminin tekke dışında eğitim ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-10.
- Kara, M. (2006). *Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet içi eğitim kurslarının din eğitimi açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kara, M. (2008). Tekke eğitimi ve literatürü. *Türk Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 107-138.
- Karaman, H. (2003). *İslam'ın ışığında günün meseleleri* (Cilt 2). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kaya, M., & Nazıroğlu, B. (2008). Din görevlilerinin mesleki tutum ve motivasyon düzeylerini etkileyen bazı faktörler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (26-27), 25-53.
- Kaymakcan, R. (2005). Yaygın din eğitiminde yöntem. İ. Kurt & S. A. Tüz (Ed.), *İslami ilimlerde metodoloji/usul mes'alesi-I* içinde (s. 51-90). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kazıcı, Z. (1982). Osmanlılarda tekkeler. *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 5(4), 29-34.
- Kazıcı, Z. (1999). Osmanlılarda şeyhülislamlık meselesi. *Diyanet İlmi Dergi*, 35(1), 1-10.
- Keyifli, Ş. (2019). Yaz Kur'an kurslarında eğitim ve öğretim. *EKEV Akademi Dergisi*, (79), 361-378.
- Kılıç, H. (2003). Lisânü'l-Arab. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 27, s. 195-196). Ankara: TDV Yayınları.
- Kısa, N. (2020). Bilimsel araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları. N. Cemaloğlu (Ed.), *Bilimsel araştırma teknikleri ve etik* içinde (6. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Koç, A. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı ve yaygın din eğitimi. F. Kurt (Ed.), *Din hizmetleri ve din eğitiminde Türkiye tecrübesi* içinde (s. 113-172). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Cilt 1; E. Akkaş, Ed.; Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ocak, A. Y. (2010). Zaviyeler (Dini, sosyal ve kültürel tarih açısından bir deneme). A. Koçal (Ed.), *Osmanlı sufiliğine bakışlar* içinde (Cilt 11, s. 185-228). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Onay, A. (2008). *Türkiye'nin cami profili*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Öcal, M. (1986). İlahiyat fakültelerinin tarihçesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 111-123.
- Öcal, M. (1998). Cumhuriyet döneminde Türkiye’de din eğitimi ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 241-268.
- Öcal, M. (2014). Geçmişten günümüze vâizlik, vâizler ve vaazlar hakkında bazı tespit ve teklifler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 125-162.
- Özdemir, Ş. (2000). *Cezaevlerinde din eğitimi*. İstanbul: Arı Yayınevi.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3. bs; M. Bütün & S. B. Demir, Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Saka, Ş. (1991). *Kur’an-ı Kerimin dâvet metodu* (2. bs). İstanbul: Seha Neşriyat.
- Sarıkaya, M. S. (1998). Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde dini tarikat ve cemaatlerin toplumdaki yeri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 93-102.
- Soysaldı, M. (2008). Cami içi din hizmetlerinden vaazın hazırlanışı ve sunulduğunda dikkat edilecek hususlar. M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* içinde (Cilt 1, s. 136-150). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şahin, E. (2020). *Dinin toplumsallaşmasında aracı bir kurum: Erken modern Osmanlı toplumunda vaaz ve vaizler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tarhanlı, İ. B. (1993). *Müslüman toplum “Laik Devlet” Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Taş, K. (2002). *Türk halkının gözüyle Diyanet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tevhidi Tedrisat Kanunu. (1924). **T. C. Resmî Gazete**, 430, 03 Mart 1924.
- Tosun, C. (1997). İlahiyat fakültelerinde vaizlik eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 179-221.
- Tunç, M. F. (2014). *Antalya örneğinde vaizlerin problemleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tümer, G. (1978). Vaazda takip edilecek metod. *Diyanet Dergisi*, 17(2), 110-127.
- Uğur, M. (1986). Va’z, kıssacılık ve hadiste kussâs. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 291-327.
- Uludağ, S. (1984). *İslam’da irşad*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti’nin ilmiye teşkilâtı* (3. bs). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Vaizlik, Kur’an Kursu Öğreticiliği, İmam-Hatiplik ve Müezzin Kayımlık Kadrolarına Atama ve Bu Kadroların Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği. (2011). **T. C. Resmî Gazete**, 28151, 23 Aralık 2011.

- Yalnız, A. (2015). *Bir yaygın din eğitimi türü olarak vaazlardan cemaatin beklentileri (Bursa örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yaşaroğlu, M. K. (2016). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hutbe hizmetlerine genel bir bakış. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 93-107.
- Yavuzer, H. (2005). *Dini otorite ve teşkilatların sosyolojik analizi (Diyanet İşleri Başkanlığı örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yavuzer, H. (2006). *Çağdaş din hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı*. Kayseri: Laçın Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2011). *Kayseri'de din hizmetleri*. Kayseri: Laçın Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2020). Diyanet İşleri Başkanlığı ve din hizmetleri. F. Kurt (Ed.), *Din hizmetleri ve din eğitiminde Türkiye tecrübesi* içinde (2. bs, s. 73-113). İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yazıcı, N. (1991). Osmanlı'nın son döneminde din görevlisi yetiştirme çabaları üzerine bazı gözlemler. *Diyanet Dergisi*, 27(4), 55-123.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, A. (2003). Tahrir defterlerine göre XVI. yüzyılda menteşe livasında zaviyeler. *EKEV Akademi Dergisi*, 7(17), 140-160.
- Yücel, İ. (1994). Diyanet İşleri Başkanlığı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 9, s. 455-460). İstanbul: TDV Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2002). *II. Meşrutiyette medreseler ve din eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2011). *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de yüksek din eğitimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2016). Osmanlılar'da II. Meşrutiyet döneminde yeni açılan medreseler ve din görevlisi yetiştirme çalışmaları. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (36), 33-61.

7. EKLER

7.1 Ek.1 Etik Kurul İzni

T.C.
TRABZON ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : E-81614018-000-2300049762

08.09.2023

Konu : Etik Kurul Belgesi

Sayın
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Öğrencisi

"Yaygın din eğitimi bağlamında vaizlerin sorun ve beklentileri (Trabzon İli Örneği)" adlı yüksek lisans tezi çalışmanız için gerekli olan Etik Kurul incelemesi Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından yapılmış olup, çalışmanıza ait onay formu Ek'te gönderilmiştir.

Bilgilerinize sunulur.

Prof. Dr.
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Etik Kurul Formu (2 Sayfa)

Belge Doğrulama Kodu: EAUDEFA

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi:

<http://ubys.trabzon.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/index>

Adres: Trabzon Üniversitesi Rektörlüğü, Sığıtılı Mah. Adnan Kahveci Bulvarı, 61335 – Akçaabat-
Trabzon / TÜRKİYE

Telefon No: (0 462) 4551000

e-Posta:

Keş Adresi: trabzonunivresitesi@hs@1.kep.tr

Faks No:

İnternet Adresi:

Bilgi için :

Memur

Telefon No:

Direkt Hat:

T. C. TRABZON ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİK KURULU
ONAY FORMU

TARİH	08.09.2023												
SAYI	2023-9/1.3												
YER	Çevrimiçi												
KATILIMCILAR	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;"></td> <td style="width: 50%;">Başkan</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Üye</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Üye</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Üye</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Üye</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Üye</td> </tr> </table>		Başkan		Üye		Üye		Üye		Üye		Üye
	Başkan												
	Üye												
	Üye												
	Üye												
	Üye												
	Üye												
ARAŞTIRMA ÖNERİSİNİN İÇERİĞİNE YÖNELİK BİLGİLER													
Araştırmanın Adı	Yaygın din eğitimi bağlamında vaizlerin sorun ve beklentileri (Trabzon İli Örneği)												
Araştırmanın Türü	☒ Yüksek Lisans Tezi ☐ Doktora Tezi ☐ Bilimsel Araştırma (makale vb.)												
Araştırmada Görev Alan Kişiler	Dr. Öğretim Üyesi <input type="text"/> ve <input type="text"/>												
Öğrencinin İletişim Bilgileri	<input type="text"/>												
Araştırmanın Amacı	Çalışmanın amacı yaygın din eğitimi bağlamında vaaz faaliyetlerini yürütürken vaizlerin cemaat veya müftülük yönünden, kadro tahsisi ve faaliyet alanı gibi birçok açıdan karşılaştıkları sorunları betimsel olarak ortaya koymaktır. Bununla birlikte vaizlerin yaygın din eğitimi bağlamında cemaat veya müftülük yönünden beklentilerinin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Vaizlerin mesleki faaliyetlerinin, görev ve sorumluluklarının araştırılması ve ortaya konulması alt amaçlar içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Trabzon özelinde yaygın din eğitimi faaliyetlerinin ortaya konulması yine alt amaçlar arasında sayılmaktadır.												
Araştırmanın Gerekçesi	Yaygın din eğitimi bağlamında vaaz faaliyetlerini yürütürken vaizlerin cemaat veya müftülük yönünden, kadro tahsisi ve faaliyet alanı gibi birçok açıdan karşılaştıkları sorunları betimsel olarak ortaya koymaktır.												
Araştırmanın Yöntem ve Örnekleme	Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeline uygun tasarlanacaktır. Çalışma grubu olarak Trabzon ili içerisinde 6 farklı ilçe müftülüklerinde görev yapan 14 vaiz olarak belirlenecektir. Veri toplama tekniği olarak mülakat tekniği kullanılacaktır. Mülakat formu 7 adet sorudan oluşmaktadır. Sorular vaizlerin din eğitimi bağlamında faaliyetleri, karşılaştıkları sorunları ve beklentileri etrafında toplanmaktadır. Mülakatlar yüz yüze uygulanacaktır. Veriler ses kaydı alınıp ardından yazıya dökülecektir. Elde edilen veriler içerik analiz metoduyla analiz edilerek değerlendirilecektir.												
Araştırmada Kullanılacak Veri Toplama Araçları	Veri toplama aracı olarak; araştırmacı tarafından geliştirilen, iki bölümden oluşan, ilk bölümde kişisel bilgi formunun yer aldığı, ikinci bölümde de araştırmacı tarafından yapılandırılmış formda hazırlanmış olup katılımcılara yöneltilen soruların yer aldığı görüşme formu kullanılacaktır. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilmiş olup, katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik 9 madde içermektedir. Mülakat (Görüşme) Formu: Araştırmacı tarafından yapılandırılmış formda hazırlanmış olup katılımcıların, "Yaygın din eğitimi bağlamında vaizlerin sorun ve beklentilerinin neler olduğu" ilişkin düşüncelerinin alınması için kullanılacaktır.												

Kullanılacak biyolojik, eğitsel, psikolojik, teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet	Çalışma kapsamında yapılacak görüşmeler için İl Müftülüğünden önceden resmi izinler alınacaktır. Görüşmeler yüz yüze yapılacak olduğundan katılımcı görüşleri izinli bir şekilde ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Katılımcıların açık kimlikleri gösterilmeyecek olup rumuz kullanılacaktır. Katılımcılar tarafından ifade edilen düşünceler yalnızca çalışma kapsamında kullanılacak olup başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Çalışma neticelendirildikten sonra elde kalan katılımcı görüşleri güvenli bir şekilde yok edilecektir.
--	--

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından incelenen ve yukarıda detayları verilen araştırma önerisine yönelik Kurul Kararı aşağıda sunulmuştur.

Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmuştur.	☒
Araştırma önerisinin etik açıdan geliştirilmesi gerekmektedir. *	☐
Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmamıştır. *	☐

*: Gerekçe

GEREKÇE:

7.2 Ek.2 Görüşme Formu

VAİZLER İLE YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

Yer _____ Tarih ____ / ____ / 2023 Saat ____ / ____

Araştırma Sorusu: "Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Vaizlerin faaliyet, sorun ve beklentileri nelerdir?"

Giriş

Merhaba adım []. Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Vaizlerin faaliyetlerini, sorunlarını ve beklentilerini yaygın din eğitimi kapsamında belirleme konusunda bir araştırma yapıyorum. Bu bağlamda çeşitli müftülüklerde vaizlerle görüşmeler yapıyorum.

Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları yalnızca benim ve danışmanların bileceğini belirtmek isterim. Ne diğer vaizler ne de müftüler konuşulanları hiçbir şekilde duymayacak ve okumayacaktır. Bununla birlikte araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacak, bunun yerine takma isimler kullanılacak ya da isimleriniz şifrelenecektir.

Görüşmenin ortalama yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin vererseniz görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu şekilde hem zamanı daha iyi kullanabiliriz hem de sorulara vereceğiniz yanıtların kaydını daha ayrıntılı tutma fırsatı elde edebilirim. Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim. Eğer sizin bana görüşmeye başlamadan sormak istediğiniz bir soru varsa, önce bunu yanıtlamak isterim.

Demografik Bilgiler:

Katılımcı Rumuzu:
Katılımcının Cinsiyeti:
Mesleki Kıdemi:

Görüşme Soruları

- 1) Kaç yıldır vaiz olarak görev yapıyorsunuz?
- 2) Niçin vaiz oldunuz?
- 3) Vaiz olarak hangi din eğitimi faaliyetlerinde bulunuyorsunuz?
- 4) Cami dışı sosyal kurumlarda görev yapıyor musunuz?
- 5) Din eğitimi faaliyetlerine nasıl hazırlanırsınız?
 - a. Vaizlik anlamında
 - b. Vaizlik dışı din eğitimi faaliyetlerinde
- 6) Vaizlik görevinizi yürütürken ne gibi sorunlar yaşarsınız?
 - a. Vaizlik görevini yerine getirirken diyanet yönünden karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
 - b. Vaizlik görevini yerine getirirken cemaat yönünden karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
 - c. Memurluk yönünden sorunlarınız nelerdir?
 - d. Sizden kaynaklı herhangi bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?
- 7) Vaizlik görevinizi yürütürken ne gibi beklentiler içerisindeyiz?
 - a. Vaizlik görevini yerine getirirken diyanet yönünden beklentileriniz nelerdir?
 - b. Vaizlik görevini yerine getirirken cemaat yönünden beklentileriniz nelerdir?
 - c. Memurluk yönünden beklentileriniz nelerdir?
- 8) Yaygın din eğitimi bağlamında vaizliğin niteliğinin artırılması için neler yapılmalıdır?
- 9) Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

**** yılında ***** ilçesinde doğdu. İlk öğretim eğitimine Hollanda'da başlayıp Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı Abdullah Fazıl Ağanoğlu İlkokulunda tamamladı. Ortaokulu Mevlüt Selami Yardım Ortaokulunda okudu. Akçaabat Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okurken aynı zamanda hafızlık eğitimini tamamladı. 2017 yılında liseden mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programına yerleşti. Fakültenin 2. Yılında Trabzon'un Köprübaşı ilçesine imam hatip olarak atandı. 2021 yılında İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2022 yılında Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Trabzon Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini devam ettirmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : *****

E-Posta : *****